

Dětské skupiny a rodinná centra – jejich fungování a přístup dětí se specifickými potřebami k těmto službám

Jana Paloncyová

Sylva Höhne

Praha
2023

Tato studie je výstupem projektu „Přístup dětí se specifickými potřebami k předškolní péči“, který je finančně podpořen UNICEF.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence.

(<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Text zatím neprošel jazykovou korekcí.

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00

Vyšlo v roce 2023, 1. vydání, počet stran 114

Tisk: RILSA

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

V České republice je zaměstnanost žen jedna z nejvyšších v Evropě. Neplatí to však v případě matek majících dítě mladší tří let. Jejich zastoupení na trhu práce a docházka dětí do zařízení nerodinné péče jsou v tomto věku stále velmi nízké. I přes značný nárůst kapacity dětských skupin a úpravu legislativy (právní nárok dětí od tří let na místo ve školce) nabídka nerodinné péče stále zaostává za poptávkou, zejména v některých regionech. Míra dostupnosti služeb péče a vzdělávání se neméně týká dětí se specifickými potřebami (zdravotně znevýhodněné, ze sociálně vyloučených lokalit apod.) a dětí uprchlíků přicházejících do České republiky v důsledku válečného konfliktu na Ukrajině. Cílem výzkumu realizovaného RILSA a finančně podpořeného UNICEF pro potřeby MPSV bylo zmapovat fungování dětských skupin a služeb mateřských a rodinných center. Zvláštní pozornost byla věnována přístupu dětí se specifickými potřebami i ukrajinských dětí k těmto službám.

Výzkum ukázal, že děti docházejí do dětských skupin zpravidla mezi druhými a třetími narozeninami, ale jsou v nich zapsány i děti starší. Dětské skupiny jsou tak i alternativou mateřských škol v případě preferencí rodičů a/nebo nedostatku míst ve veřejných institucích. Dětské skupiny se nejvíce potýkají s finančním zajištěním, které ztěžuje naplnění požadavků kvalifikace pečujících osob a omezuje přijímání dětí se specifickými potřebami. Tuto situaci by pomohlo řešit zřízení pozice asistenta pečující osoby s odpovídající kvalifikací a finančním pokrytím. I přesto 85 % poskytovatelů, kteří se výzkumu zúčastnili, má zkušenost s docházkou dětí se specifickými potřebami. Každá čtvrtá dětská skupina pak přijala do péče alespoň jedno dítě ukrajinských uprchlíků. Rodiny se specifickými potřebami jsou také nedílnou součástí klientely mateřských a rodinných center. S ukrajinskými rodinami s dětmi má zkušenost 57 % z nich. Tyto rodiny využívaly zejména materiální pomoc, významné ale byly také kurzy češtiny a poradenství v oblasti vzdělávání dětí. Výzkum ukázal, že jak dětské skupiny, tak centra mají svoji nezastupitelnou úlohu v systému služeb pro rodiny s dětmi v předškolním věku, a to i pro ty vyžadující zvláštní přístup a péči.

Klíčová slova: vzdělávání a péče o děti předškolního věku; dětské skupiny; rodinná centra; mateřská centra; děti se specifickými potřebami

Abstract

In the Czech Republic, female employment is one of the highest in Europe. However, this does not apply to mothers with children under the age of three. Their employment rate and children's attendance at non-family care facilities are still very low at this age. Despite the significant increase in the capacity of children's groups and the amendment of the legislation (legal entitlement of children from the age of three to a place in kindergarten), the offer of non-family childcare still lags behind the demand, especially in some regions. The level of availability of care and education services no less concerns children with specific needs (disadvantaged in terms of health, from socially excluded locations etc.) and children of refugees arriving in the Czech Republic as a result of the war conflict in Ukraine. The aim of the research carried out by RILSA and financially supported by UNICEF for the needs of MoLSA was to map the functioning of children's groups and family centres. Special attention was paid to the access of children with specific needs and Ukrainian children to these services.

Research has shown that children usually attend children's groups between their second and third birthdays, but older children are also enrolled in them. Children's groups are thus also an alternative to kindergartens in case of parents' preferences and/or lack of places in public childcare services. Children's groups struggle the most with financial security, which makes it difficult to meet the requirements of the qualifications of caregivers and limits the acceptance of children with specific needs. The establishment of the position of assistant carer with appropriate qualifications and financial coverage would help solve this situation. Even so, 85 % of the providers who took part in the research have experience with the attendance of children with specific needs. Every fourth children's group took in at least one Ukrainian refugee child. Families with specific needs are also an integral part of the clientele of maternity and family centres. 57 % of them have experience with Ukrainian families with children. These families mainly used material help, but Czech language courses and consultancy in the field of children's education were also important. Research has shown that both children's groups and family centres have their irreplaceable role in the system of services for families with children of preschool age, including those requiring special access and care.

Keywords: early childhood education and care; children's groups; family centres; maternity centres; children with specific needs

Obsah

ÚVOD.....	6
1. DĚTSKÉ SKUPINY A RODINNÁ CENTRA VE SPOLEČENSKÉM KONTEXTU.....	10
1.1 Dětské skupiny.....	10
1.2 Rodinná / mateřská / komunitní centra.....	11
1.3 Specifické potřeby dětí	11
2. METODOLOGIE VÝZKUMU	14
2.1 Základní informace o poskytovatelích služeb péče v dětské skupině.....	15
2.2 Sběr dat a regionální zastoupení rodinných center	19
3. DĚTSKÉ SKUPINY.....	22
3.1 Docházka dětí do dětských skupin.....	22
3.2 Počty dětí a pečujících osob.....	28
3.3 Specifické potřeby dětí	31
3.4 Kvalifikace pečujících osob.....	38
3.5 Provozně technické podmínky	44
3.6 Financování dětských skupin.....	45
3.7 Spolupráce s obcí.....	55
3.8 Závěry a doporučení	59
4. RODINNÁ A MATEŘSKÁ CENTRA.....	68
4.1 Základní informace o provozu center	68
4.2 Aktivity a služby center	71
4.3 Klientela center	78
4.4 Personální obsazení center	81
4.5 Spolupráce center s dalšími organizacemi a subjekty.....	84
4.6 Financování činnosti center	88
4.7 Rodiny se specifickými potřebami.....	97
4.8 Ukrajinské děti z uprchlických rodin	100
4.9 Závěry a doporučení	107
LITERATURA A ZDROJE.....	113

Úvod

V České republice byla v posledních 30 letech přetnuta poměrně rozšířená tradice docházky dětí mladších tří let do dříve jeselských zařízení. Podobně jako v jiných evropských zemích vznikaly první jesle na území České republiky v polovině 19. století. Jejich funkcí byla zejména péče o děti z chudších společenských vrstev, jejichž rodiče pracovali mimo domov. V první polovině 20. století se však stále jednalo o málo rozšířenou instituci. Po 2. světové válce došlo v kontextu centrálně plánované ekonomiky a ekonomické situace, kdy byly v rodinách mnohdy nutné dva příjmy, k rozšíření kapacit jeslí, včetně týdenních jeslí a zařízení s nepřetržitým provozem. Postupem času byl původní ryze medicínský přístup doplňován o psychologický a pedagogický pohled kladoucí důraz na respektování vývojové psychologie i individuální potřeby dětí. Na základě školského zákona z roku 1960 se jesle staly součástí vzdělávacího systému. V 70. a na začátku 80. let se však rétorika opět změnila v důsledku dezinterpretací výzkumů Matějčka a Langmeiera, kteří se však zaměřovali na důsledky péče v týdenních zařízeních, a také v souvislosti s vysokou nemocností dětí v jeslích a tím i absencí matek v zaměstnání. Místo reformy těchto zařízení, např. snížení počtu dětí v kolektivu na jednu pečovatelku, se postupně přecházelo k podpoře celodenní péče matek skrze prodlužování mateřské a později rodičovské dovolené. Po roce 1989 pozbyly jesle statusu vzdělávací instituce a přešly plně do gesce ministerstva zdravotnictví, financování pak bylo přeneseno na města a obce. V kontextu společenské transformace a podpory celodenní rodinné péče o nejmenší děti zájem o jesle slábl a nerodinná péče o takto malé děti byla postupně přenechána tržnímu principu (Kampichler et al., 2022). Jesle jako zdravotnická zařízení ukončila svůj provoz v roce 2013. V roce 2014 umožnil zákon č. 247/2014 Sb. poskytování služby péče o dítě v dětské skupině. Jejich služby byly určeny pro děti ve věku od jednoho roku do zahájení povinné školní docházky. Díky projektu „Podpora implementace služby péče o děti od šesti měsíců do čtyř let v tzv. mikrojeslích a pilotní ověření služby“ vznikaly navíc v období 2016 až 2020 zařízení pro děti již od šesti měsíců do čtyř let, a to v kolektivu čtyř dětí. Tato zařízení byla v rámci novely zákona o dětských skupinách s účinností od 1. října 2021 začleněna mezi dětské skupiny.

Kromě dětských skupin má Česká republika poměrně kvalitní i finančně dostupný systém předškolního vzdělávání prostřednictvím sítě mateřských škol, kapacitně však neodpovídá potřebám, zejména v některých regionech. Tato zařízení jsou však, navzdory debatám, určena především pro děti od tří let do věku zahájení povinné školní docházky. V letech 2015 až 2018 byly vedeny široké debaty o možnosti umístit do mateřských škol i děti dvouleté, ambicí bylo i tato místa této skupině právně garantovat. Tento krok však nebyl zrealizován, neboť původní návrh garance přístupu dvouletých dětí k péči a vzdělávání v mateřských školách od roku 2020 byl v roce 2018 zrušen. Zůstala však možnost pro rozhodnutí ředitele/ky mateřské školy a přijetí těchto dětí, má-li zařízení volné kapacity a odpovídající podmínky pro vzdělávání dvouletých. Ze státního rozpočtu však není podporováno hrazení nepedagogického pracovníka (chůvy), jak bylo původně plánováno spolu s garancí místa pro dvouleté. Vedení mateřské školy má v této souvislosti od září 2020 možnost díky vyhlášce o předškolním vzdělávání v případě přítomnosti dětí mladších tří let snížit počet dětí ve třídě o dvě děti, a to za každé dítě mladší tří let, maximálně však o šest dětí. V rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání bylo v období 2014 až 2020 možné díky tzv. šablonám zjednodušeně žádat o finanční podporu na chůvu, která mohla spolu s učitelkou působit ve třídě, kde byly přítomny minimálně dvě děti, které dovrší věku tří let nejdříve ve 2. pololetí školního roku, během kterého děti do mateřské školy nastoupí. Kvůli této podmínce však nebylo možné chůvu financovat na stálé pozici. V rámci Operačního

programu Jan Amos Komenský byla sloučena šablona chůva se šablonou školní asistent a od roku 2021 již neplatí podmínka přítomnosti konkrétního počtu dětí mladších tří let¹ (Kampichler et al., 2022).

Přesto, že nejsou zařízení nerodinné péče o nejmenší děti výdobytkem posledních let a poznatky zejména ze zahraničí o tom, že při respektování individuality každého dítěte mohou být dětem v jejich vývoji ku prospěchu, stále se v českém prostředí o vhodnosti této péče vedou odborné i laické diskuse.

Zastánci odkladu docházky dítěte do zařízení nerodinné péče až po jeho třetích narozeninách se většinou opírají o teorii citové vazby, kterou koncipoval John Bowlby v 60. letech minulého století (Kampichler et al., 2022). Jak John Bowlby, tak jeho pokračovatelka Mary Ainsworth ve svých pracích zdůrazňovali nenahraditelnou roli vazby dítěte na matku, jejíž absence může vést k neschopnosti člověka v dospělosti vytvářet stabilní vazby. John Bowlby však nikdy netvrdil, že primární pečující, tedy vazbovou osobou je pouze matka. Citová vazba tvoří základ pro vztahování se k ostatním lidem. Různé typy citových vazeb dítěte usnadňují navazování vztahů s vrstevníky a pečujícími osobami. Vazbová „primární“ osoba nemusí být pouze jedna. Naopak více osob může být výhodou v případě, že jedna osoba nenaplnuje dobře svoji roli, může být kompenzována nebo nahrazena jinou osobou, třeba právě pečující osobou v dětské skupině (Kulatý stůl, 23. března 2023).

V českém prostředí byl nejdůležitějším zastáncem relativně dlouhého období rodičovské péče Zdeněk Matějček. „...*první tři roky jsou rozhodující – ne proto, že by se potom „okna zranění zavřela“, ale proto, že čemu se dítě v této vývojové fázi naučí, stává se základnou pro veškeré učení a pro všechny zkušenosti příští. Naštěstí rodiče mohou být ujištěni, že normální fyzické a sociální prostředí, v němž vychovávají své děti, je právě to, na něž jsou jejich děti nejlépe adaptovány.*“ (Matějček, 2002a: 349). V některých případech je podle něho však možné uvažovat i o prospěšnosti nerodinné péče: „*Jestliže se matka s malým dítětem doma cítí vyobcována k plotně a plínkám, je-li nešťastná, nudí se, má strach o svou kariéru, je lépe, dá-li dítě na část dne do jeslí – a sama se vnitřně ozdraví.*“ (Matějček, 2002b: 139). Na druhou stranu Matějček říká, že do tří let je dítě dítětem rodiny, od čtyř let, kdy vstupuje do dětského společenství, je dítětem mateřské školy: „*Jesle by si děti samy nevymyslely – je to zařízení z přání a potřeby dospělých, kdežto školku už si samy dovedou udělat (i když jen v základní podobě a jenom na chvíli), neboť je to zařízení vývojově účelné.*“ (Matějček, 2002b: 138). Podobně nahlížel na kolektivní zařízení i francouzský psycholog Mauvais (2003), který zastával názor, že docházka dětí do kolektivních zařízení je výsledkem sociální a ekonomické potřeby rodičů pracovat.

Do vývoje českého diskursu o péči o nejmenší děti významně zasáhla kniha Péče o nejmenší, boření mýtů (Hašková et al., 2012). Autoři se přiklání k tomu, že hranice tří let, která je v české společnosti obecně považována za věk, kdy je dítě způsobilé k docházce do kolektivního zařízení, je stanovena uměle a vychází spíše z historického vývoje institucí péče o předškolní děti než z přirozenosti biologického vývoje. Doporučují, aby se česká rodinná politika více opírala o moderní vědecké poznatky současné rodiny a jejích potřeb. V tomto smyslu je potřeba podpořit kvalitní zařízení péče o děti, a to i o mladší tří let, která by měla být založena na humanistickém, nikoli na medicinském přístupu a měla by rozvíjet děti po všech stránkách.

¹ Školní asistent však musí plnit kvalifikaci „asistenta pedagoga“ a dosavadní kvalifikace, která byla vyžadována pro pozici chůvy, na tuto pozici už nestačí. <https://opjak.cz/aktuality/dotaz-mesice-k-sablonam-cerven-2022/>

Na otázku, do jakého věku je pro vývoj dítěte nezbytná celodenní péče matky, nebo jiné hlavní pečující osoby, tak dosud neexistuje mezi odborníky jednoznačná odpověď. Výzkum v této oblasti je velice náročný. Vyžaduje ideálně dlouhodobé sledování dětí v různých typech péče při kontrole intervenujících faktorů, jako je např. pohlaví dítěte, typ rodiny, sociální vrstva, věk rodičů, počet sourozenců, osobnostní charakteristiky dítěte, fyzický stav dítěte, počet dětí na pečující osobu, frekvence a délka docházky do zařízení péče o děti (Florin, 2004).

Výzkumy však mnohdy poukazují na to, že zařízení péče o děti mohou být prospěšná dětem z problémových a rizikových rodin (narušené vztahy, nefunkční partnerství, rodiče trpící psychickými problémy, chudoba, málo podnětné prostředí), neboť kvalitní zařízení může do jisté míry kompenzovat negativní dopady rodinného prostředí, může také snižovat nerovnosti a umožňovat dětem z chudších a sociálně znevýhodněných rodin vyrovnat se těm z rodin bohatších (např. Shpancer, 2022; OECD, 2022; Paloncyová et al., 2014; Hašková et al., 2012; Florin, 2004). Zaměstnání matky snižuje riziko chudoby a materiální deprivace rodiny a děti ze sociálně slabých rodin mohou díky nerodinné kolektivní péči profitovat ze širší škály pozitivních stimulů (díky např. vybavení zařízení).

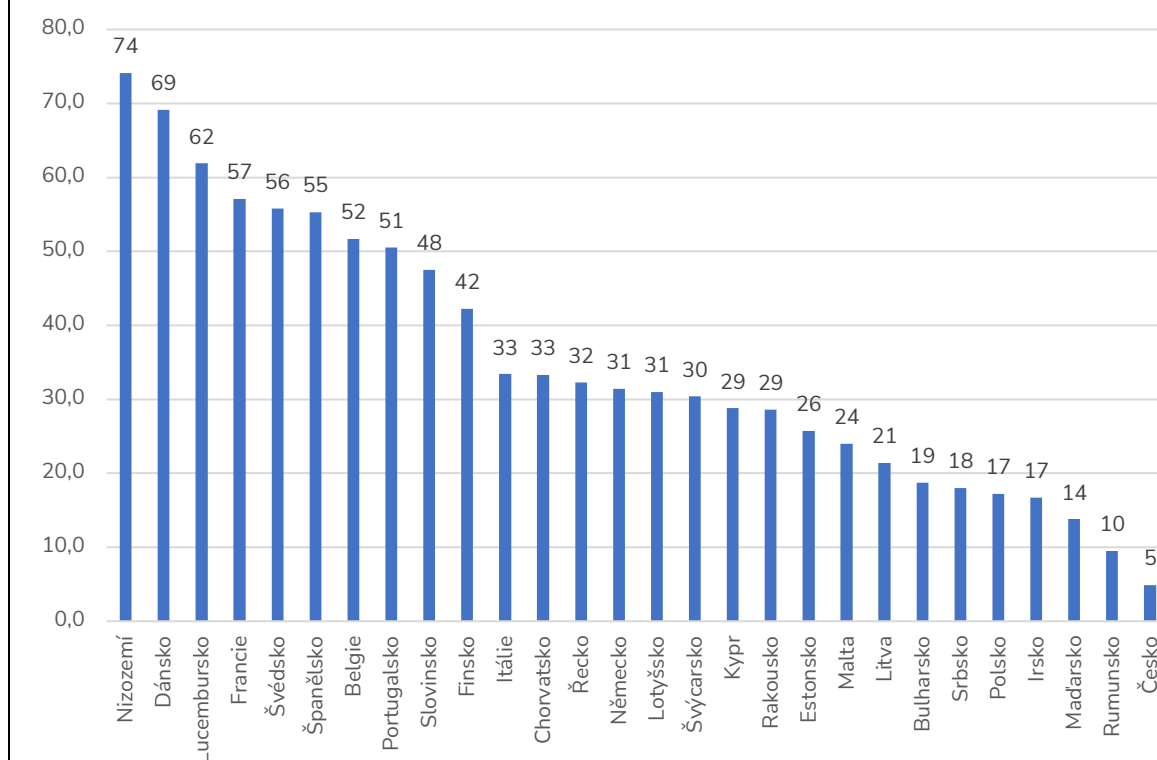
V zemích Evropské unie je v porovnání s Českou republikou běžnější nástup do zařízení nerodinné péče v mladším věku. Důvodem je nejen nastavení rodinné politiky a potřeba či přání vrátit se na trh práce, ale rodinami jsou reflektovány i výhody této péče pro děti. Např. francouzský výzkum porovnávající vývoj dětí do věku osmi let podle toho, zda před třetími narozeninami docházely či ne do nějakého typu nerodinné péče, ukazují, že u dětí, které navštěvovaly zařízení alespoň rok, byla oproti ostatním dětem menší pravděpodobnost výskytu antisociálního chování a emocionálních či vrstevnických problémů. Tyto děti také mohou, je-li poskytovaná péče kvalitní, vykazovat také lepší kognitivní, jazykové a preakademické dovednosti (Kampichler et al., 2022).

Tvůrci politik si stále více tuto klíčovou roli, kterou hraje vzdělávání a péče v raném dětství v kognitivním a emocionálním vývoji, učení a pohodě dětí, uvědomují. Cenově a prostorově dostupné vysoce kvalitní předškolní vzdělávání poskytují rodičům větší příležitosti pro vstup do zaměstnání a skloubení pracovních a rodinných povinností. S kvalitou těchto služeb souvisí i míra jejich finanční podpory. Navzdory těmto obecným trendům existují mezi zeměmi podstatné rozdíly v kvalitě služeb předškolního vzdělávání a péče poskytovaných malým dětem, v nabídce konkrétních typů dostupných služeb předškolního vzdělávání a péče a v počtu hodin týdně, po které je děti obvykle navštěvují.

Podle statistiky Eurostatu je nejvyšší docházka dětí mladších tří let do zařízení péče o děti v zemích západní a severní Evropy (graf č. 1). Např. v Nizozemí se to týká tří čtvrtin dětí, ve Švédsku více než poloviny dětí. Čím se posouváme více na jih a ještě více na východ, podíl dětí v zařízeních nerodinné péče se snižuje, Česká republika v tomto ohledu drží s 5 % primát².

² Údaje vychází z dotazníkového šetření EU SILC (ČSÚ, <https://www.czso.cz/csu/czso/zivotni-podminky-eu-silc-metodika>).

Graf č. 1 Docházka dětí mladších 3 let do zařízení nerodinné péče (2021, v %)

Zdroj: Eurostat, 2023

Věk nástupu dítěte do nerodinné péče je ovlivněn nastavením mateřské/otcovské/rodičovské dovolené (např. EU, 2018; van Belle, 2016). Roli hraje i to, zda je stanoven věk, od kterého mají děti na docházku právní nárok (např. jeden rok v Německu, OECD, 2022). Vliv zde má rovněž pestrost nabídky různých typů péče, které umožňují rodinám svobodnou volbu podle potřeb dítěte i rodičů. Jejich společným jmenovatelem je požadavek na kvalitu péče jako podmínku pro příznivý kognitivní, sociální a emocionální vývoj dítěte a pro zachování jisté citové vazby mezi dítětem a matkou / rodiči. Důraz musí být kladen na respektování individuálních potřeb dětí, stálost pečujících osob, jejich vzdělání a profesní zkušenosti, počet dětí na jednu pečující osobu apod. Příznivý vývoj dítěte je samozřejmě podmíněn osobnostními vlastnostmi samotného dítěte, ale i rodinným zázemím a rozsahem využívání nerodinné péče.

1. Dětské skupiny a rodinná centra ve společenském kontextu

Jana Palonciová, Sylva Höhne

1.1 Dětské skupiny

Jak již bylo zmíněno v úvodu, páteří nerodinné péče o děti mladší tří let jsou v České republice od roku 2014 dětské skupiny. Tento typ zařízení byl právně ukotven zákonem č. 247/2014 Sb., zákon o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2014-247>). Kromě dětských skupin, jejichž gesce spadá do resortu ministerstva práce a sociálních věcí, a mateřských škol v resortu školství existují i další zařízení, a to v rámci vázaných a volných živností, případně jsou poskytovány služby péče o děti individuálně (např. chůvami). Tato zařízení péče o děti předškolního věku jsou provozovaná mimo působnost školské legislativy a legislativy vztahující se k dětské skupině³. Z tohoto důvodu nejsou o jejich činnosti dostupné údaje a nejsou ani předmětem zájmu této monografie.

Službou péče o dítě v dětské skupině se podle uvedeného zákona rozumí nevýdělečná činnost spočívající v pravidelné péči o dítě od šesti měsíců věku do zahájení povinné školní docházky, která je poskytována mimo domácnost dítěte ve skupině dětí. Provoz musí být zajištěn nejméně po dobu šesti hodin během provozního dne. Zákon dále vymezuje povahu poskytovatele, podmínky poskytování služeb péče (např. bezúhonnost, zdravotní způsobilost pečující osoby, další vzdělávání pečující osoby, standardy kvality péče, úhrada nákladů za službu péče o dítě v dětské skupině, počet dětí a nejnižší počet pečujících osob v dětské skupině, stravování, vnitřní pravidla a plán výchovy a péče, evidence dětí v dětské skupině. Zákon rovněž stanovuje technické požadavky na stavby a hygienické požadavky na prostory a provoz, definuje podmínky poskytování příspěvku na provoz dětské skupiny a mechanismy kontroly poskytování služeb péče o děti. Kromě podmínek poskytování služby péče o dítě v dětské skupině musí poskytovatel splnit i další náležitosti, aby bylo zařízení uděleno oprávnění MPSV a bylo zapsáno do evidence (např. doklad o vlastnickém nebo jiném právu k objektu nebo prostorám, stanovisko krajské hygienické stanice o splnění hygienických požadavků na stravování, prostory a provoz, splnění požadavků požární ochrany, pojištění odpovědnosti za újmu, doklad o bezúhonnosti, rámcový popis majetkového zajištění a financování poskytování služby – viz § 16 příslušného zákona). Legislativa rovněž upravuje postup, pokud na straně poskytovatele nastane změna některých podmínek pro oprávnění, vymezuje podmínky pro zánik, pozastavení či zrušení oprávnění (§ 17 až § 20 příslušného zákona). Podrobné informace jak pro poskytovatele, tak pro rodiče jsou dostupné na portále MPSV Dětské skupiny (<https://www.mpsv.cz/detske-skupiny>).

V současném právním nastavení jsou z evidence poskytovatelů služeb péče o dítě v dětských skupinách dostupné pouze informace o počtu zařízení a jejich kapacitě a místě působnosti. Jiné podrobnější, respektive průběžné informace o činnosti dětských skupin nejsou k dispozici. Díky financování ze státního rozpočtu zakotvenému v novele zákona platné od 1. října 2021 je povědomí o počtu dětí zapsaných v dětských skupinách, a to i z hlediska dvou hlavních věkových skupin (do 31. srpna po dosažení tří let, od 1. září po dosažení tří let věku do zahájení povinné školní docházky).

³ Podrobněji např. Kuchařová et., al. 2019.

Podrobnější statistické údaje o činnosti dětských skupin nejsou k dispozici a jsou získávány ad hoc dotazníkovými šetřeními (např. Náklady na provoz dětských skupin, 2020; Průzkum mezi členy asociace provozovatelů dětských skupin a mikrojeslí, 2020). V návaznosti na uprchlickou vlnu v důsledku války na Ukrajině a s tím spojenou ekonomickou krizí vyvstala v roce 2022 více než kdy jindy otázka, jakou roli sehrávají nebo mohou sehrát dětské skupiny v integraci cizinců do české společnosti i jak se jim daří ve zhoršených ekonomických podmínkách zajistit provoz svých zařízení. Jak bylo již uvedeno, údaje o fungování dětských skupin jsou velice sporé. Z tohoto důvodu bylo RILSA ve spolupráci s MPSV za finanční podpory UNICEF realizováno dotazníkové šetření, jehož výsledky představuje tato studie.

1.2 Rodinná / mateřská / komunitní centra

Vedle sledování podmínek fungování dětských skupin byla v rámci daného projektu pozornost věnována rovněž širěji zaměřeným službám pro rodiny s dětmi, a sice rodinným, mateřským a komunitním centrům, která mohou do jisté míry být spíše doplňkovou než alternativní službou pro rodiny při zajištění péče o děti. Myšlenka na vznik mateřských center se zrodila na sklonku 70. let minulého století v Německu (Kolínská, 2022). Hnacím motorem pro iniciátorky byla sociální izolace a potřeba vzájemného setkávání a sdílení běžných radostí a starostí s dalšími matkami. V 80. letech byla tato idea dále rozvíjena, což se přetavilo v zakládání mateřských center a v roce 1985 i vznik Spolkového sdružení mateřských center. Jeho cílem byla podpora zakladatelů nových center a prezentace zájmů center na celospolečenské úrovni. V současnosti funguje po celém Německu přes 400 mateřských center.

Na území České republiky přenesly ideu mateřských center Alena Wagnerová s Rut Kolínskou na počátku 90. let minulého století. V roce 1992 bylo založeno první mateřské centrum v ČR a v následujících letech přibývala další. Podobně jako v Německu byla i u nás postupem času (v roce 2002) ustanovena organizace zaštiťující a „síťující“ mateřská centra (Kolínská, 2022). Ta v současnosti pod názvem „Síť pro rodinu“ sdružuje přes 250 center, kromě ní však fungují i další sdružení, jako např. Unie center pro rodinu a komunitu, Rodinný svaz ČR aj. Samotná centra na místní úrovni, ale i tyto zastřešující organizace na úrovni regionální či státní, směřují prostřednictvím svých aktivit k posilování hodnoty rodiny, stability rodinných, partnerských a mezigeneračních vztahů, k podpoře právní ochrany rodiny, rovných příležitostí mužů a žen atd., a to v duchu prevence rizikových jevů v rodině i ve společnosti.

Působení center se stále rozšiřuje a vedle mateřských center tak vznikají centra rodinná, případně komunitní. Jaké aktivity a služby tato centra nabízejí, jak jsou dostupná pro rodiny s různými potřebami, včetně uprchlíků jaké problémy řeší a kde hledají podporu? Na tyto a další otázky hledalo odpověď dotazníkové šetření, jehož výsledky jsou prezentovány ve druhé části této studie.

1.3 Specifické potřeby dětí

Primárním motivem pro zmíněné šetření byla možnost integrace ukrajinských dětí do této formy nerodinné péče, jež by rodičům, většinou matkám, umožnila vstoupit na pracovní trh. Děti, jejichž mateřským jazykem není čeština, jsou obecně označovány jako děti s odlišným mateřským jazykem (s OMJ). V praxi se však nemusí jednat o děti cizince, např. s cizí státní příslušností, ale mohou to být i

děti, které se narodily českým rodičům v zahraničí, nebo jejichž jeden rodič je cizinec. V širším pojetí je třeba mezi děti s OMJ zařadit všechny děti se sníženou znalostí češtiny.

Kromě dětí, u nichž je alespoň částečnou bariérou jazyk, však mohou a do dětských skupin i docházejí děti s jinými specifickými potřebami. Právě jejich přístup k těmto službám a možnosti, které jim mohou dětské skupiny nabídnout v rámci stávajícího nastavení, byly motivem pro dané dotazníkové šetření, samozřejmě v kontextu obecného fungování těchto zařízení. Východiskem pro vydefinování specifických potřeb byly zejména provedené expertní rozhovory se zástupci poskytovatelů služeb v dětských skupinách i jedné mateřské školy, která má s přijímáním dětí s OMJ dlouholeté zkušenosti, a se zástupkyněmi neziskových organizací, které s těmito rodinami i zařízeními péče a vzdělávání spolupracují. Oporou byla rovněž Metodika pro děti se specifickými potřebami vydaná MPSV (2022). Ta je sestavena pro práci s dětmi s:

- mentálním postižením;
- tělesným postižením;
- zrakovým postižením;
- sluchovým postižením;
- vývojovou dysfázií;
- hyperkinetickými poruchami chování;
- poruchou autistického spektra;
- specifickými poruchami učení;
- mimořádným nadáním;
- odlišným mateřským jazykem;
- v náhradní rodinné péči.

Jak je uvedeno ve výčtu okruhu specifických potřeb, zvláštní pozornost je třeba věnovat i dětem s odlišným mateřským jazykem. Nemusí se nutně jednat o děti cizinců pobývajících na území České republiky, ale i děti z vícejazyčného rodinného prostředí či české děti, které s rodiči pobývaly dlouhodobě v zahraničí apod. Zvláštní skupinu však od února 2022 představují děti uprchlíků v důsledku války na Ukrajině.

Osobám, které přišly z Ukrajiny do České republiky po 24. únoru 2022, je udělován tzv. statut dočasné ochrany (více na <https://prod.frs.gov.cz/docasna-ochrana/>). Podle údajů ČSÚ mělo k 31. prosinci 2022 platnou dočasnou ochranu 432 428 osob z Ukrajiny. Podle odhadu 70 % z nich na území našeho státu k danému datu pobývalo.⁴ Podle statistiky ministerstva vnitra byla k 28. květnu 2023 udělena dočasná ochrana 339 492 osobám, z toho bylo 9 601 dětí mladších 3 let a 13 242 dětí ve věku 3 až 5 let.⁵ Mezi uprchlíky byli v době nejsilnější uprchlické vlny nejčastěji matky s jedním dítětem, jednotlivci a ženy se dvěma dětmi. Přitom výrazný podíl rodin (43 %) měl děti do 5 let věku (Klimešová et al., 2022). Podle výzkumu PAQ Research byla na konci roku 2022 v mateřských školách a dětských skupinách účast ukrajinských dětí dvojnásobná oproti červnu 2022 (Prokop et al., 2023). Do těchto předškolních zařízení docházelo 80 % ukrajinských dětí ve věku od 3 do 5 let (65 % do mateřských

⁴ https://www.czso.cz/documents/10180/209040860/csu_tk_obyvateľstvo_prezentace.pdf/41dcb862-c251-4e5f-bca5-59d3f3a2775d?version=1.1

⁵ <https://www.mvcr.cz/clanek/statistika-v-souvislosti-s-vaľkou-na-ukrajine-archiv.aspx>

škol, 5 % do dětských skupin, 10 % do adaptačních skupin MŠMT⁶). Z pětiletých dětí, pro které je předškolní výchova zákonem povinná, chodilo do mateřské školy 77 % a dalších 5 % navštěvovalo dětskou skupinu. Ukrajinské děti předškolního věku, které do mateřské školy či dětské skupiny nechodily, se rodiče ve velké většině (ze tří čtvrtin) snažili do těchto zařízení zapsat. Nejčastějším důvodem nedocházení do mateřské školy bylo odmítnutí z důvodu nedostatku kapacity nebo absence vhodné školky (59 %). Z celkového počtu předškolních dětí se tak daného stupně vzdělávání a nerodinné péče z důvodu nedostatku kapacit neúčastnilo 19 % dětí. Poměrně častým důvodem, proč dítě stojí mimo předškolní systém, je dále nedostatek informací – 15 % rodičů těchto předškolních dětí se nepodařilo dítě zapsat kvůli tomu, že nevěděli jak. V celkovém pohledu to představuje 5 % ze všech předškolních dětí (Prokop et al., 2023). Uvedený výzkum se opírá o názory rodičů, nikoli však rodičů dětí mladších 3 let. Neméně zajímavý pohled je však z druhé strany, tj. ze strany poskytovatelů, konkrétně poskytovatelů služeb péče o děti v dětské skupině, ale i provozovatelů rodinných/mateřských/ komunitních center. Z tohoto důvodu se uvedený výzkum, jehož výsledky shrnuje tato studie, zaměřil i na děti ukrajinských uprchlíků.

⁶ <https://www.msmt.cz/mladez/vyzva-adaptacni-skupiny-pro-deti-cizince-migrujici-z>

2. Metodologie výzkumu

Jana Palonciová, Sylva Höhne

Projekt začal 1. října 2022. V prvním měsíci byla hlavní aktivitou příprava hloubkových rozhovorů s odborníky na předškolní péči, jež se zaměřily na jejich zkušenosti s péčí o děti se specifickými potřebami. V rámci této projektové aktivity byly připraveny scénáře, kontaktování odborníci, s nimiž byly následně realizovány hloubkové rozhovory. Cílem rozhovorů bylo identifikovat hlavní témata a výzvy v oblasti předškolní nerodinné péče a ve službách komunitních/rodinných/mateřských centrech. Respondenti pro hloubkové rozhovory byli vybíráni podle typu organizace (zejména dětská skupina, komunitní centrum), zohledněny byly i jejich zkušenosti s inkluzí dětí se specifickými potřebami a region. Rozhovory v Praze probíhaly prezenčně, jinak probíhaly online přes Skype. Celkem bylo provedeno 12 rozhovorů.

V listopadu 2022 začal výzkumný tým připravovat dotazníky pro poskytovatele služeb péče o děti v dětské skupině a pro mateřská/komunitní centra. Návrhy dotazníků byly projednány se zástupci MPSV, UNICEF, Sítě pro rodinu, Unie center pro rodinu a komunitu a Asociace provozovatelů dětských skupin.

V prosinci 2022 byly připraveny finální verze dotazníků pro online naprogramování IT expertem RILSA. Průzkum byl zahájen v lednu 2023. Odkaz na dotazník byl zaslán prostřednictvím MPSV všem poskytovatelům dětských skupin (910). Dotazník pro rodinná centra byl distribuován prostřednictvím Sítě pro rodinu a Unie center pro rodinu a komunitu jejich členům (261 a 55). Řešitelský tým dále vybral 88 organizací poskytujících služby pro rodiny ze seznamu žadatelů v rámci dotačního titulu MPSV „Rodina“. Aby bylo možné získat co nejvíce odpovědí, termín sběru byl prodloužen do 15. února. Míra návratnosti byla 34 % u mateřských/komunitních center a 35 % u dětských skupin. Provedený výzkum citujeme jako *Dětské skupiny 2023 a Rodinná a mateřská centra 2023*.

Po zpracování kvantitativních dat byla po domluvě s MPSV jako odběratelem výstupu, který by měl sloužit jako opora pro opatření v oblasti péče o děti, identifikována tři nejdůležitější témata, kterým je dále třeba věnovat zvláštní pozornost: financování služeb péče o dítě v dětské skupině, přístup dětí se specifickými potřebami k těmto službám a spolupráce samospráv s jejich poskytovateli. Na závěr projektu, tedy v červnu 2023, a to po získání zpětné vazby od MPSV i pracovníků UNICEF k průběžné analytické zprávě, byly výzkumným týmem realizovány dvě fokusní skupiny s poskytovateli. Diskuse se zaměřila na výše uvedená témata. Pro účast ve fokusních skupinách bylo přímo osloveno 97 poskytovatelů z celé České republiky. Ve výběru byla rovněž zohledněna kapacita dětské skupiny a typ poskytovatele. Fokusních skupin se zúčastnilo celkem 13 zástupkyň dětských skupin z různých regionů ČR. V souladu s početním rozložením dětských skupin reprezentovaly tyto účastnice nejčastěji dvanáctičlenné dětské skupiny, nicméně zastoupeny byly i malé skupiny s kapacitou do šesti dětí, i ty velké nad 12 dětí.

2.1 Základní informace o poskytovatelích služeb péče v dětské skupině

V rámci výzkumu byli osloveni všichni poskytovatelé služeb péče o děti v dětské skupině, kteří byli v lednu 2023 evidováni u MPSV. **Z celkového počtu 910 poskytovatelů se výzkumu zúčastnilo 318**, tj. návratnost činí 35 %. Oslovení poskytovatelé provozovali celkem 1 442 dětských skupin. Vzhledem k délce dotazníku, kdy byla jeho značná část věnována jednotlivým dětským skupinám, byl počet skupin šetřených u jednoho poskytovatele omezen na čtyři. Tímto způsobem byl redukován maximální možný počet dětských skupin, o kterých bylo možné ve výzkumu získat údaje, o 59, tj. na 1 383. **Celkem byly ve výzkumu získány údaje o 447 dětských skupinách**, tj. návratnost v tomto pohledu představuje 32 %.

Téměř tři čtvrtiny z 318 poskytovatelů provozovaly pouze jednu dětskou skupinu, 16 % mělo dvě zařízení, 7 % tři a ostatní čtyři nebo více. Z hlediska právní formy poskytovatele byly nejvíce (57 %) zastoupeny spolky, územně samosprávné celky (14 %) a zaměstnavatelé (9 %, tabulka č. 2.1).

Tabulka č. 2.1 **Poskytovatelé služeb v dětské skupině ve výzkumu**

Poskytovatel	Absolutně	Relativně
Zaměstnavatel	29	9,1
Organizační složka státu	11	3,5
Ústav	19	6,0
Církev, nadace, pečující osoba	12	3,8
Územně samosprávný celek	45	14,2
Obecně prospěšná společnost	18	5,7
Vysoká škola, veřejná výzkumná instituce	3	0,9
Spolek	181	56,9
Celkem	318	100,0

Zdroj: Dětské skupiny 2023

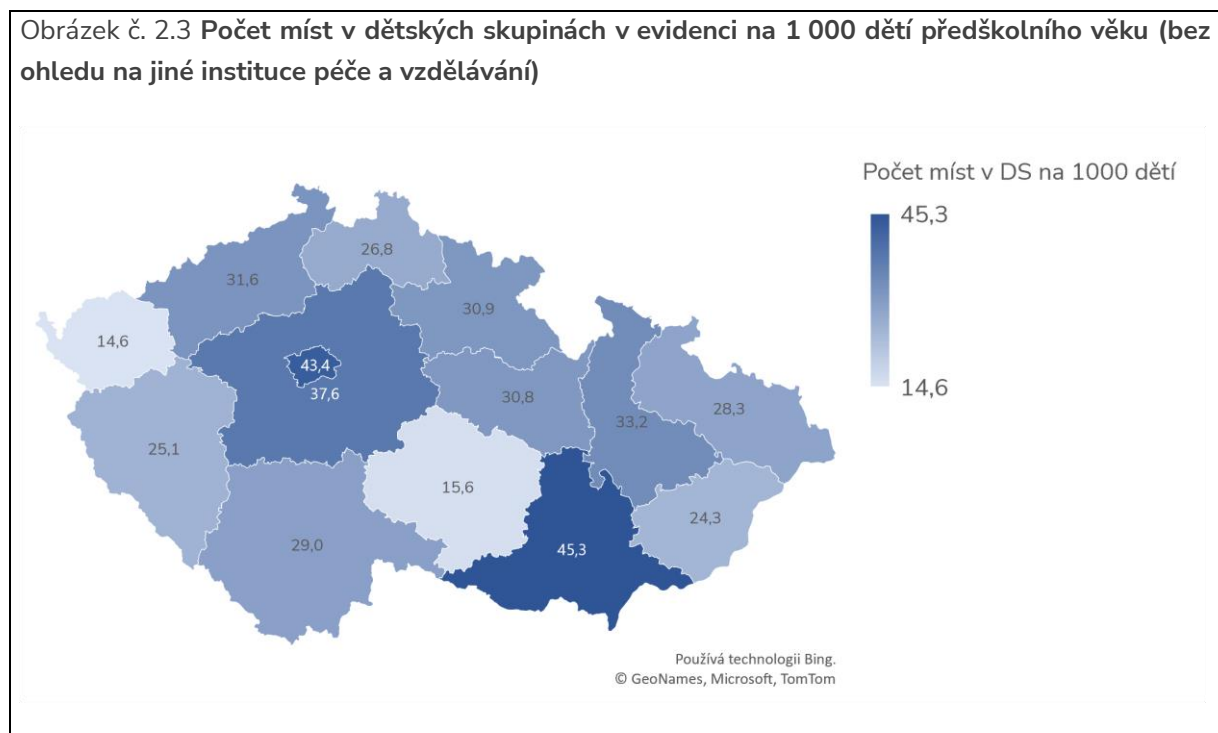
Na počátku roku 2023 bylo nejvíce dětských skupin evidováno MPSV v HL. m. Praze, ve Středočeském a Jihomoravském kraji (obrázek č. 2.1). Nejméně dětských skupin bylo registrováno v Karlovarském kraji, který je však zároveň nejméně lidnatým krajem i krajem s nejnižším počtem rodin s předškolními dětmi (SLDB 2021, vlastní výpočty).

Tabulka č. 2.2 Dětské skupiny v evidenci MPSV a ve výzkumu dle krajů (v %)

Kraj	Podíl DS v evidenci	Podíl DS ve výzkumu
Hlavní město Praha	17,0	13,0
Středočeský kraj	17,0	17,4
Jihočeský kraj	5,3	6,7
Plzeňský kraj	4,4	5,1
Karlovarský kraj	0,9	1,1
Ústecký kraj	6,7	9,4
Liberecký kraj	3,2	3,8
Královéhradecký kraj	5,0	3,6
Pardubický kraj	4,4	3,6
Kraj Vysočina	2,4	3,8
Jihomoravský kraj	14,9	14,5
Olomoucký kraj	5,8	5,1
Zlínský kraj	4,1	3,8
Moravskoslezský kraj	8,7	8,9
Celkem	100,0	100,0

Zdroj: Evidence dětských skupin MPSV, Dětské skupiny 2023

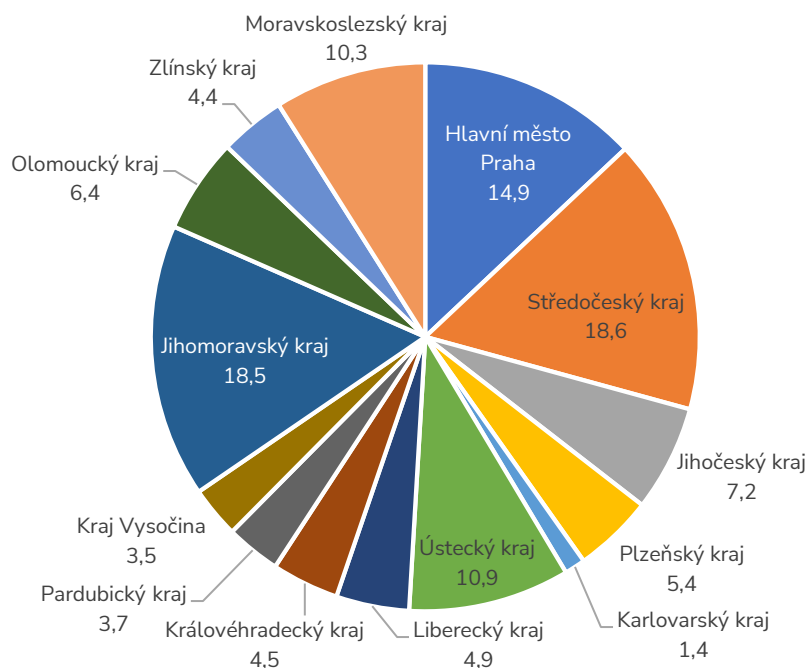
Na začátku roku 2023 nabízely dětské skupiny evidované MPSV přibližně 20 tisíc míst. Vztáhneme-li kapacitu v jednotlivých krajích na 1 000 dětí mladší 6 let (bez ohledu na to, že některé děti již dochází do mateřské školy či jiných neregistrovaných forem péče o děti), pak relativně nejvíce „dostupné“ jsou dětské skupiny v HL. m. Praze a v Jihomoravském kraji, největší deficit je v Karlovarském kraji (obrázek č. 2.3).

Zdroj: Evidence dětských skupin MPSV; vlastní výpočty

Dětské skupiny v našem výzkumu měly celkovou kapacitu pro 6 120 dětí. Relativně nejvíce byla zastoupena místa v dětských skupinách ze Středočeského a Jihomoravského kraje, dále z HL. m. Prahy, nejméně významný z hlediska kapacity byl ve výzkumu Karlovarský kraj.

Graf č. 2.1 Zastoupení krajů z hlediska celkové kapacity dětských skupin ve výzkumu (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Počty dětských skupin, o nichž jejich poskytovatelé v našem výzkumu vypovídali, byly z hlediska velikosti obce, kde působí, rozloženy rovnoměrně, tj. zastoupeny byly jak malé obce, tak středně velká i velká města (tabulka č. 2.3).

Tabulka č. 2.3 Velikost obce, kde dětská skupina v našem výzkumu poskytuje své služby

	Absolutní počet	Relativní počet	Kumulativní relativní počet
Méně než 1 000 obyvatel	36	8,1	8,1
1 000 – 4 999 obyvatel	56	12,5	20,6
5 000 – 9 999 obyvatel	49	11,0	31,5
10 000 – 19 999 obyvatel	51	11,4	43,0
20 000 – 49 999 obyvatel	75	16,8	59,7
50 000 – 99 999 obyvatel	48	10,7	70,5
100 000 a více obyvatel	132	29,5	100,0
Celkem	447	100,0	

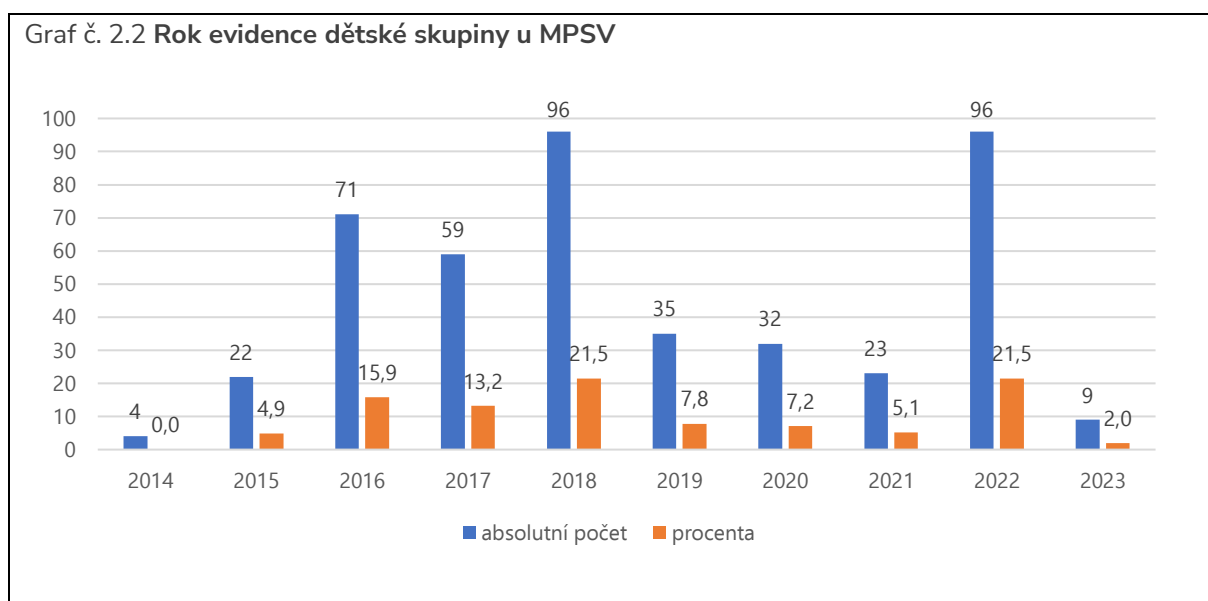
Zdroj: Dětské skupiny 2023

Vzhledem k předpokládané expertize byli o vyplnění dotazníku explicitně požádáni vedoucí či ředitelé dětské skupiny, případně jej vyplnil statutární zástupce či jiný administrativní pracovník, který měl potřebné informace o chodu dětské skupiny. Většina respondentů zastávala více než jednu pozici

(88 %). Téměř dvě třetiny respondentů byly kromě koordinační či administrativní činnosti pověřeny i přímou péčí o děti.

Jak bylo uvedeno výše, výzkumu se zúčastnilo 318 poskytovatelů a vypovídali o 447 dětských skupinách. Zřizovatel každé třetí dětské skupiny poskytoval pouze dané služby péče, tj. neměl žádnou další činnost či aktivity, u 48 % nabízel kromě péče o děti v dětské skupině i jiné služby pro rodiny s dětmi. Jednalo se zejména o neziskové organizace. V případě ostatních 19 % dětských skupin měl zřizovatel zcela jinou hlavní činnost. Není překvapením, že se jednalo o dětské skupiny zřizované zaměstnavatelem (firemní zařízení), organizační složkou státu a územně samosprávnými celky.

Dětské skupiny je možné zakládat podle zákona od roku 2014. Více než polovina dětských skupin, o nichž jejich poskytovatelů vypovídali v našem výzkumu, byla evidována MPSV v období let 2014 až 2018, téměř 100 zařízení, tj. zhruba každé páté, bylo založeno až v roce 2022, tedy po novele zákona (graf č. 2.2).

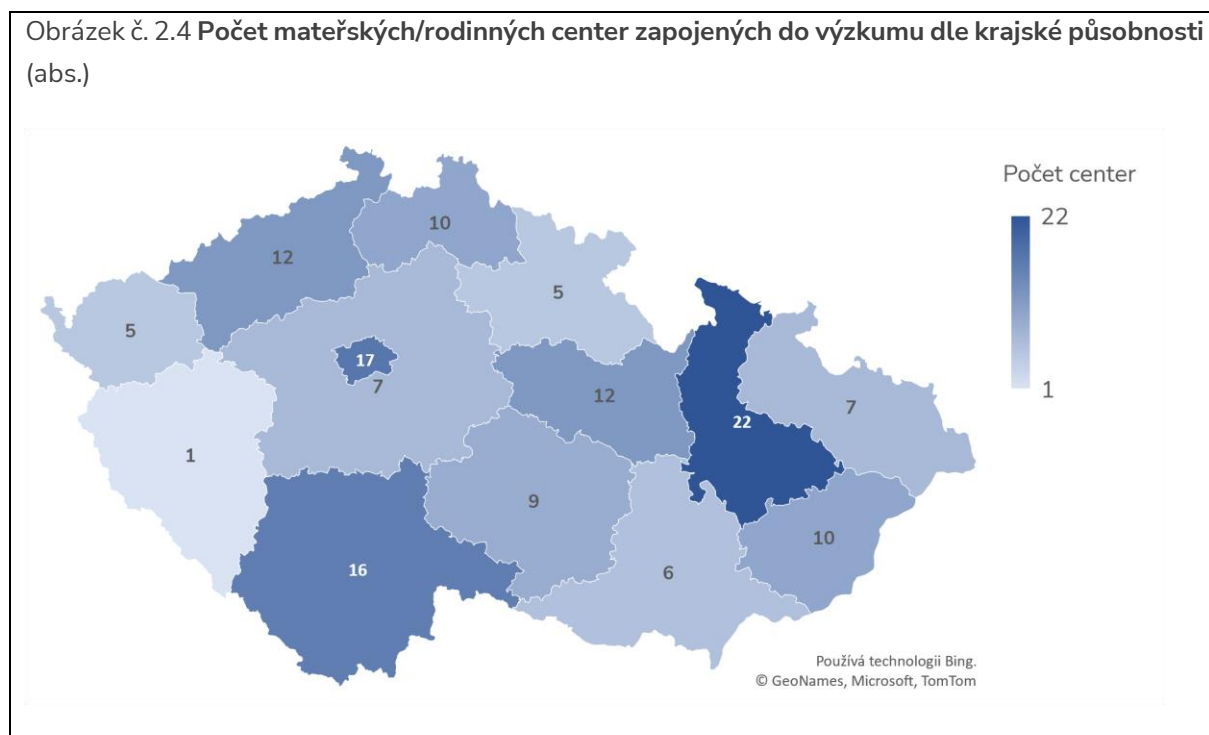
Zdroj: Dětské skupiny 2023

2.2 Sběr dat a regionální zastoupení rodinných center

Na rozdíl od evidence poskytovatelů dětských skupin neexistuje v případě rodinných a mateřských center žádný takový přehled. V České republice však působí několik organizací, které tato centra určitým způsobem sdružují. Pro realizaci výzkumu rodinných a mateřských center tak byla oslovena organizace Síť pro rodinu, jejíž členská základna k lednu 2023 čítala 261 členů, a dále Unie center pro rodinu a komunitu s 55 členy. Na všechny své členy pak vedení těchto organizací rozeslalo link pro vyplnění online dotazníku. Kromě toho bylo výzkumným týmem vybráno ještě 88 organizací žádajících o podporu v dotačním titulu Rodina MPSV v oblasti preventivních aktivit na podporu rodiny, partnerství a rodičovství. Z celkového počtu 404 oslovených organizací se výzkumu aktivně zúčastnilo **136 rodinných/mateřských/komunitních center** (dále též jako „center“). Návratnost činila 34 %.

O krajském rozložení center zapojených do výzkumu vypovídá přehledně následující obrázek č. 2.4. Nejvyšší počet center působí v Olomouckém kraji, poměrně vysoké jsou i počty center v Hlavním

městě Praze a v Jihočeském kraji.⁷ Naproti tomu velmi málo byla ve výzkumu zastoupena centra z Plzeňského, Karlovarského a Královéhradeckého kraje.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

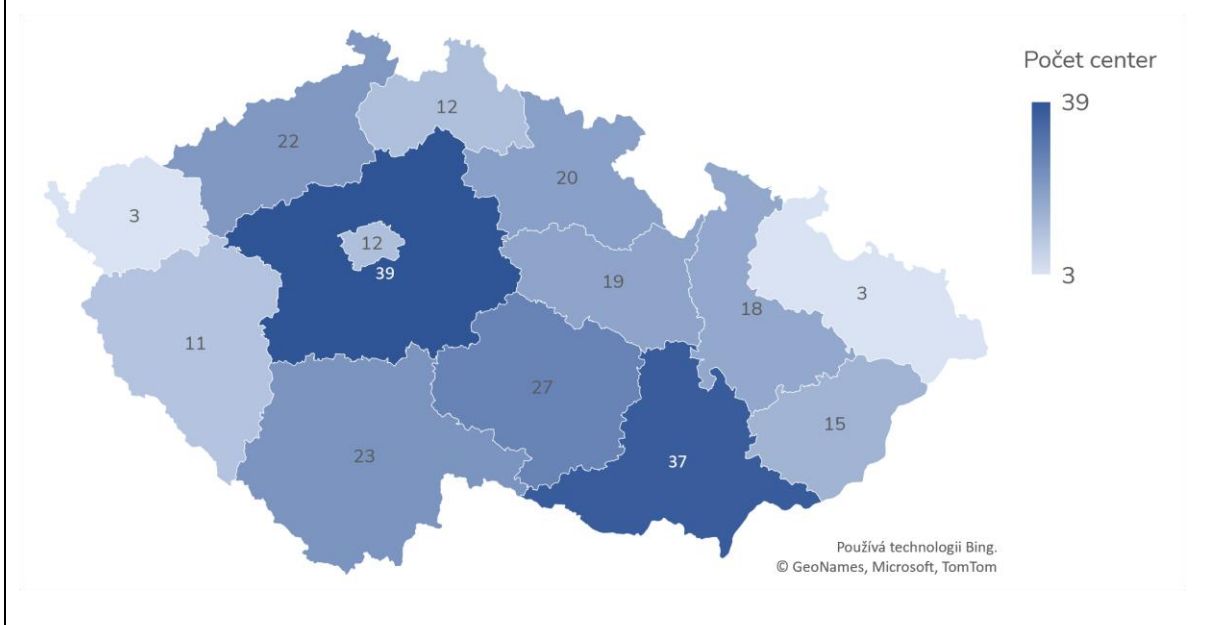
Pro představu, nakolik se krajské rozložení center zapojených do výzkumu může odlišovat od reality, přinášíme alespoň regionální zastoupení členských center Sítě pro rodinu (obrázek č. 2.5). Z toho je patrné, že jejich členská centra nejčastěji působí ve Středočeském a Jihomoravském kraji, nejmenší členskou základnu mají v Karlovarském a Moravskoslezském kraji, tedy v oblastech, ve kterých podle jejich slov chybí větší podpora:

„(...) to jsou úplně nejslabší kraje. A v tom Karlovarským opravdu to je tak, že není, kdo by zakládal, tam ta podpora celkově je celkem špatná. (...) Oni to nepodporují kraje jakoby finančně, ani žádným jiným způsobem, vůbec rodinná politika tam úplně moc nefunguje, takže myslím, že i tímhle tím to je.“ (expertní rozhovor)

Našeho výzkumu se tak účastnilo podstatně méně center z kraje Středočeského, Plzeňského, Královéhradeckého, Jihomoravského a Vysočina než z krajů ostatních.

⁷ Nutno dodat, že tři centra uvedla působnost ve dvou krajích (dvakrát šlo o kombinaci HL. m. Praha a Olomouckého kraje, jednou o kombinaci Libereckého a Olomouckého kraje), což také ovlivňuje vysoké počty center v Olomouckém kraji.

Obrázek č. 2.5 Počet členských mateřských/rodinných center Sítě pro rodinu, dle Výroční zprávy 2021

Zdroj: Sít pro rodinu, 2022, vlastní zpracování

Krajské rozložení členských center Unie pro rodinu a komunitu je od Sítě pro rodinu diametrálně odlišné, i vzhledem k celkově nižšímu počtu členů. Z rozhovoru se zástupkyněmi Unie vyplynulo, že nejvíce center se nachází v Hlavním městě Praha a v Moravskoslezském kraji, následně v Olomouckém kraji, v ostatních krajích (s výjimkou tří, kde není žádné členské centrum) jsou jejími členy jedno, dvě či tři centra.

3. Dětské skupiny

Jana Paloncyová

3.1 Docházka dětí do dětských skupin

Ačkoli jsou dětské skupiny přístupné pro děti od 6 měsíců věku, **většina dětí (63 %) je do nich podle jejich poskytovatelů zapsána mezi druhými a třetími narozeninami** (tabulka č. 3.1). Pouze podle každého čtvrtého poskytovatele nastupují děti nejčastěji v mladším věku, naopak převažující zkušenost se zápisem dětí starších tří let má pouze každý desátý poskytovatel. **Nejčastějším věkem, kdy většina dětí ukončuje docházku do dětské skupiny, je podle poloviny respondentů věk mezi třetími a čtvrtými narozeninami**, podle třetiny je to věk starší, přibližně každý sedmý nedokázal převažující věk při ukončení docházky určit.

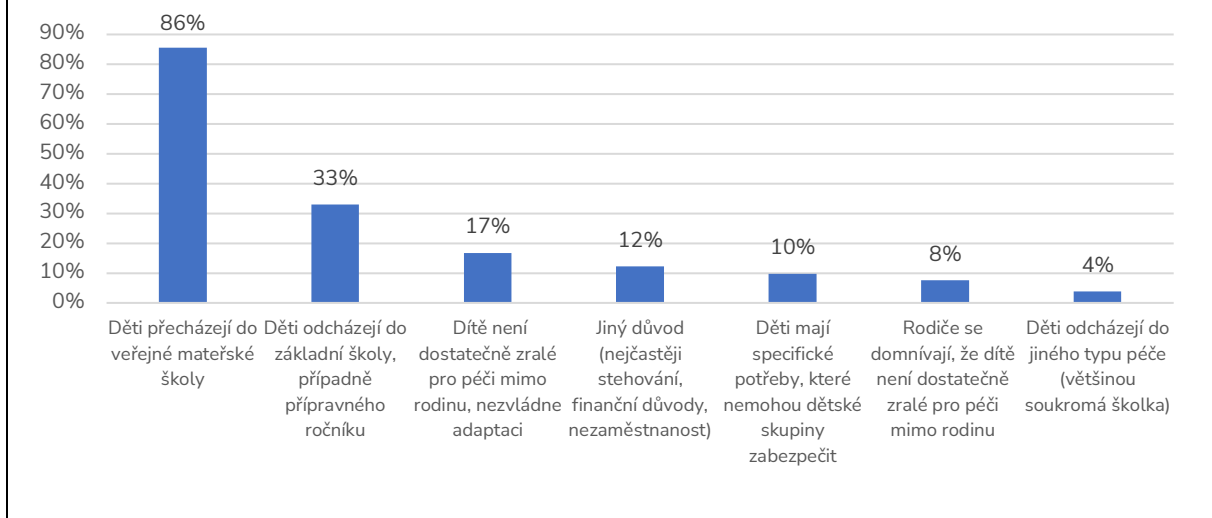
Tabulka č. 3.1 Nejčastější věk dětí při začátku a ukončení docházky do dětské skupiny

Věk nástupu	Absolutní počet	Relativní počet	Kumulativní relativní počet	Věk odchodu	Absolutní počet	Relativní počet	Kumulativní relativní počet
Mezi 1. a 2. narozeninami	75	23,6	23,6	Mezi 2. a 3. narozeninami	10	3,1	3,1
Mezi 2. a 3. narozeninami	200	62,9	86,5	Mezi 3. a 4. narozeninami	161	50,6	53,8
Mezi 3. a 4. narozeninami	31	9,7	96,2	Mezi 4. a 5. narozeninami	43	13,5	67,3
Ve starším věku	1	0,3	96,5	Starší	58	18,2	85,5
Nevím / je to různé	11	3,5	100,0	Nevím / je to různé	46	14,5	100,0
Celkem	318	100,0		Celkem	318	100,0	

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Jak už částečně napovídá věk při ukončení docházky do dětské skupiny, **přecházejí děti podle většiny poskytovatelů do veřejné mateřské školy** (graf č. 3.1). Dalším, i když méně zastoupeným důvodem, je nástup do základní školy, případně přípravného ročníku. Ostatní důvody jsou v porovnání s těmi předchozími spíše ojedinělé. Nezvládnutí adaptace je jedním ze tří nejčastějších důvodů, proč dítě přestane docházet do dětské skupiny, podle 17 % poskytovatelů.

Graf č. 3.1 Důvod ukončení docházky dětí do dětské skupiny (v %)

Pozn.: Respondenti vybírali 3 nejčastější důvody, součet tedy nedává 100 %.

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Podle naprosté většiny respondentů přijímají dětské skupiny děti v průběhu celého roku (93 %), jen menšina se kloní podobně jako mateřské školy k 1. září (4 %), v ostatních případech je to různé. Výpovědi dotázaných svědčí o velkém zájmu rodičů o služby péče v dětské skupině, neboť **během roku 2022 musela naprostá většina (82 %) poskytovatelů některé žádosti odmítnout**. Za hlavní důvod je možné považovat právě nedostatečnou kapacitu (96 % poskytovatelů za jeden z důvodů). Nemalá část (15 %) se však setkala s případy, kdy dítě mělo specifické potřeby, na které nebylo zařízení připravené. Pětina poskytovatelů také odmítlo nějaké žádosti, protože dítě nesplňovalo podmínku věku pro přijetí do konkrétní skupiny. Přibližně 5 % poskytovatelů odmítlo zapsat děti kvůli nedodržení očkovacího kalendáře.

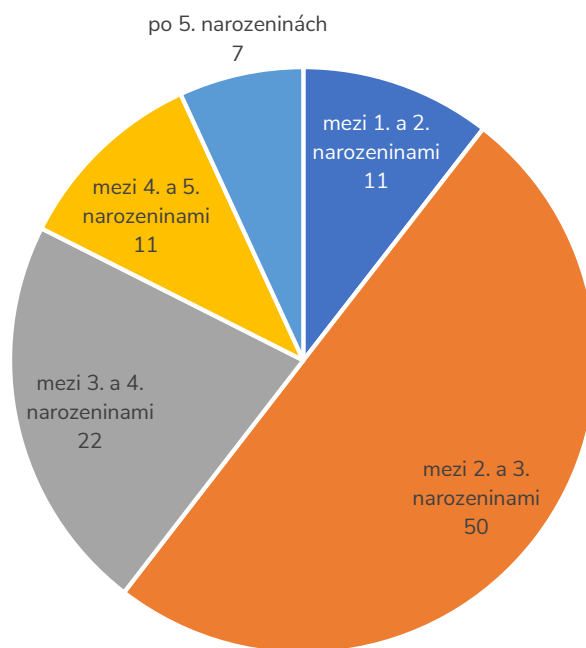
Poskytovatelé si vytvářejí seznamy odmítnutých žadatelů a v případě, že se nějaké místo v dětské skupině uvolní, zájemce kontaktují. Někdy se místo podaří zaplnit v řádu dnů, někdy je třeba kontaktovat rodin víc, neboť řada z nich již musela péči o dítě v mezidobí nějak vyřešit. Situaci ilustruje výpověď jedné z účastnic fokusní skupiny:

„Ještě v dubnu jsem přijímala další tři... každý měsíc cca přijmu dvě, tři děti, protože se mi dostávají postupně do školek. A vždycky máme ještě po tom řádném výběrovém řízení ty rodiče v pořadníku, já je obvolávám, nicméně na konci září ten pořadník dojde úplně do konce, protože všichni tu situaci nějak musí řešit, že? Takže si třeba najdou jiné zařízení a tak. A my máme vypsané i průběžné výběrové řízení, tam se potom rodiče od září zase můžou pořad dohlašovat a jsou v tom pořadníku uchazečů. A vždycky tam někdo je, koho obvolávám. Nicméně vždy nastane nějaká doba, že ten rodič, když mu zavolám, tak to neznamena, že mi nastoupí hned to dítě. Vždycky musí nějak vyřešit situaci, případně domluvit se ta maminka v práci, jestli tam teda může už na ten nastoupit přímo. Takže vždycky je tam nějaká prodleva cca třeba měsíc, 14 dní v tomhle tom. Není to, že hned by to dítě nastoupilo.“ (účastnice fokusní skupiny)

Podle zákona o službách péče v dětských skupinách je při zapsání daného zařízení do evidence MPSV stanovena i kapacita, tj. počet dětí, které mohou být v jednom okamžiku přítomny. Zákon však umožňuje v případě, že je kapacitní místo obsazeno během dne po kratší dobu, než je celková provozní doba dětské skupiny, obsadit toto místo ve zbývající době dalším dítětem (§ 7 odst. 2 zákona č. 247/2014 Sb.). Jak ukazuje tento průzkum, je tato praxe v dětských skupinách poměrně běžná, tj. **jedno místo sdílí více dětí**. Některé dochází jen některé dny v týdnu, jen dopoledne nebo naopak jen odpoledne apod. **Podle třetiny poskytovatelů je tato situace velmi běžná, dalších 28 % s tím má rovněž zkušenost, i když spíše výjimečnou. Ostatních 39 % se s tím nikdy nesešla.**

Průměrná kapacita dětských skupin, jež se zúčastnily výzkumu, byla 14 dětí. Nejmenší skupiny do maximálně 6 dětí byly zastoupeny v 8 %, **nejpočetnější pak byly skupiny s kapacitou od 7 do 12 dětí (63 %), přičemž mezi nimi ty, které mohly pečovat až o 12 dětí** (55 % z celkového počtu dětských skupin). Kapacitně větší skupiny tvořily zbylých 29 %. V obcích s méně než 10 tisíci obyvateli byly běžnější středně velké dětské skupiny s kapacitou 7 až 12 dětí (tři čtvrtiny), naopak v ostatních, větších obcích, byla více zastoupena zařízení pro více než 12 dětí (jedna třetina). K 1. lednu 2023 bylo v dětských skupinách podle výzkumu zapsáno 6 767 dětí. Jak bylo výše uvedeno, děti jsou do dětských skupin podle zkušeností zřizovatelů zapisovány nejčastěji mezi druhými a třetími narozeninami, tedy ve věku bezprostředně předcházejícímu věku, kdy děti většinou nastupují do mateřské školy. V souladu s tím je i věková struktura dětí, které byly zapsány ve sledovaných dětských skupinách k 1. lednu 2023 (graf č. 3.2). Polovina z nich byla ve věku mezi druhými a třetími narozeninami, zhruba každé čtvrté bylo ve věku mezi třetími a čtvrtými narozeninami. Je možné, že část z nich nastoupí v září do mateřské školy a docházka do dětské skupiny pomáhá toto období potřebám rodičů vykrýt. Nicméně podíl dětí starších není zcela zanedbatelný a představuje 18 %, naopak podíl dětí mladších dvou let je relativně nízký (11 %). V žádné dětské skupině účastníci se výzkumu nebylo k 1. lednu 2023 zapsáno dítě mladší jednoho roku. Kapacitně menší dětské skupiny pečují častěji než ostatní o děti mezi prvními a druhými narozeninami, naopak větší skupiny navštěvují častěji i děti starší čtyř let (tabulka č. 3.2).

Graf č. 3.2 Věková struktura dětí v dětských skupinách ve výzkumu k 1. lednu 2023 (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

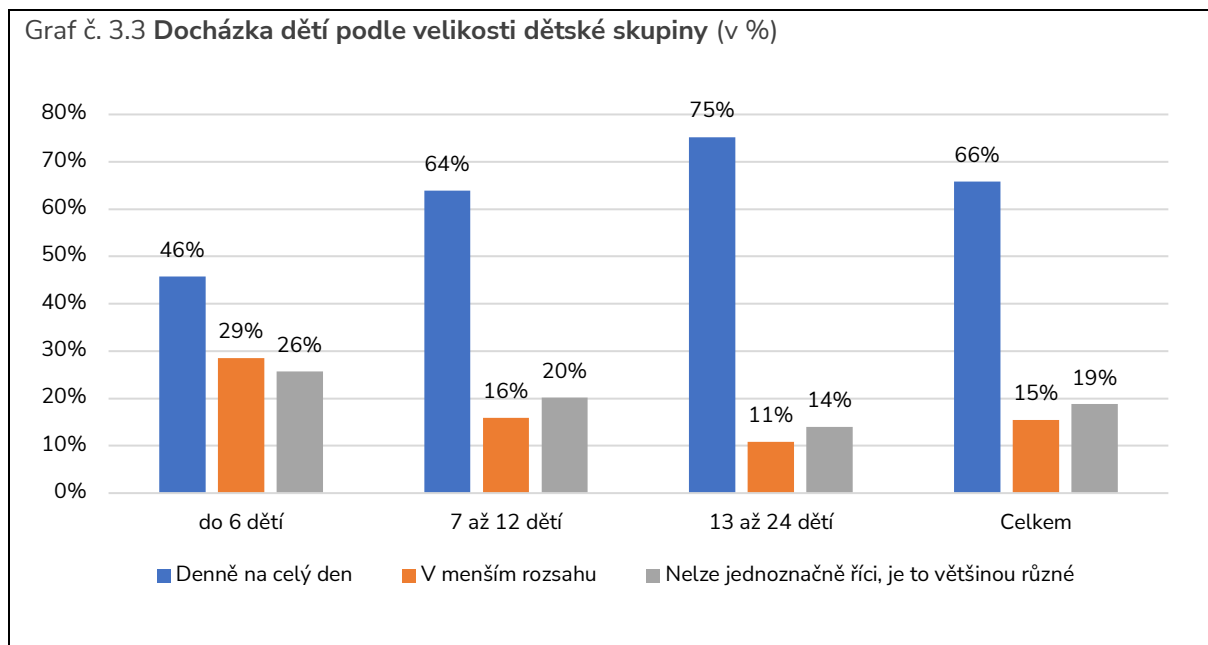
Tabulka č. 3.2 Věková struktura zapsaných dětí dle kapacity dětské skupiny (v %)

Věk zapsaných dětí	Kapacita dětské skupiny		
	do 6 dětí	7 až 12 dětí	13 až 24 dětí
Mezi 1. a 2. narozeninami	19,8	9,2	11,7
Mezi 2. a 3. narozeninami	56,8	49,0	50,7
Mezi 3. a 4. narozeninami	20,2	22,0	22,1
Mezi 4. a 5. narozeninami	2,3	11,9	9,7
Po 5. narozeninách	0,8	8,0	5,8
Celkem	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Ve dvou třetinách dětských skupin, které se zúčastnily výzkumu, dochází děti do zařízení denně a na celý den (graf č. 3.3). S velikostí dětské skupiny se podíl celodenní docházky zvyšuje. V nejmenších skupinách je zřejmý vyšší podíl těch zařízení, do kterých děti dochází po kratší dobu. Jde zejména o využívání služeb péče pouze některé dny v týdnu, případně je zde uplatňován flexibilnější režim podle potřeb rodiny. Naprostá většina dětských skupin poskytuje své služby i během letních prázdnin, a to ve více méně stejném rozsahu jako v průběhu školního roku (86 %). Zcela zavřeno mají během léta pouze 3 % dětských skupin.

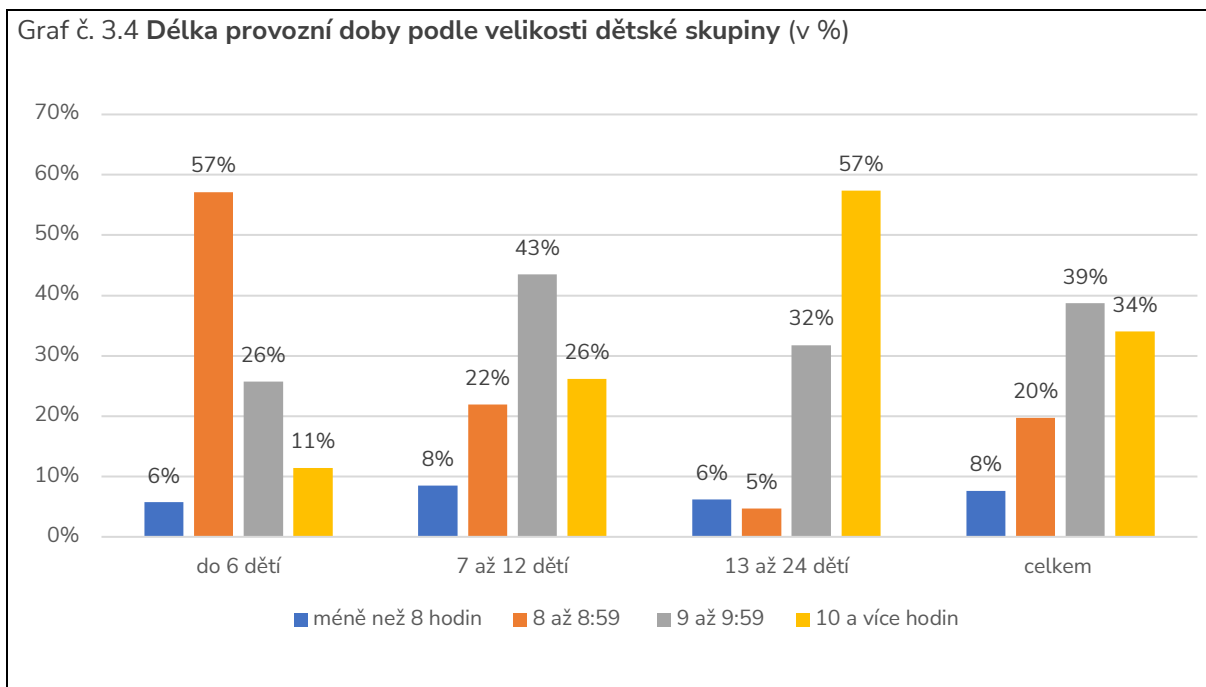
Graf č. 3.3 Docházka dětí podle velikosti dětské skupiny (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Podle zákona č. 247/2014 Sb. (§ 5, odst. 2c) je poskytovatel povinen zajistit služby péče o dítě v dětské skupině v rozsahu nejméně 6 hodin během provozního dne. Dvě pětiny zařízení otevírají ráno v 7 hodin, po pětině pak zahajují provoz v 6:30 a v 7:30. Svůj provoz ukončuje 28 % skupin v 16 hodin, po 23 % v 16:30 a v 17 hodin. Později zavírá pouze 5 % zařízení. Délka provozní doby se liší podle velikosti dětské skupiny (graf č. 3.4). Ta má pravděpodobně souvislost s věkovou strukturou dětí, kdy menší skupiny navštěvují oproti ostatním děti mladší (tabulka č. 3.2). Více než polovina malých skupin má otevřeno 8 až 9 hodin (tj. 8 hodin až 8 hodin 59 minut) denně, ve středně velkých skupinách je to však necelá čtvrtina a naopak 69 % jich má otevřeno 9 či více hodin. Nejdelsí provozní doba je v největších skupinách, mezi nimiž více než polovina pečuje o děti 10 a více hodin denně. Celkově devět z deseti respondentů uvedlo, že tato provozní doba, resp. její délka odpovídá poptávce rodičů. V případě, že je provozní doba kratší, než by si rodiče přáli (5 %), je dle výpovědí všech dotčených respondentů důvodem nedostatek financí, u tří pětín z nich hraje roli nedostatek personálu.

Graf č. 3.4 Délka provozní doby podle velikosti dětské skupiny (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Ačkoli je podíl dětských skupin, jejichž denní provozní doba je kratší než 8 hodin, nízký (graf č. 3.4), ozývají se hlasy, které s případným prodloužením zákonem dané minimální doby provozu nesouzní. Jedním z důvodů je docházka dětí mladších tří, případně i dvou let, které jsou v dětské skupině často pouze dopoledne. Delší provoz je tak zbytečný. Důvodem může být ale i sdílení prostoru dětské skupiny s jinými aktivitami či službami. To přispívá i k finanční udržitelnosti zmíněných služeb:

„...je tady strašně moc organizací jako volnočasovejch. Ty volnočasový organizace fungujou od tří, od čtyř, kroužky pro děti, dopoledne jsou děti ve škole. A mají nádherný prostory, mají celý domy pro sebe, ..., mají celý vilky a ty vilky využívají v létě třeba na příměšťáky, ale ve všední dny je využívají od tří hodin do šesti. A my, když bysme mohli mít otevřeno jenom těch šest hodin tak, jak jsme to měli, tak jsme schopni ty prostory třeba i sdílet nějakým způsobem v malý dětský skupině, protože zájem rodičů je obrovskej, takže jako dalo by se to udělat krásně. Ale tím, že se to zase rozšíří na těch osm hodin, tak už nemáme šanci ani na žádný sdílení. A navíc je strašně moc rodičů, kteří první rok chtějí chodit jenom opravdu na dopoledne. A prostě tím, že vlastně odpoledne jakoby ty rodiče nemají zájem, to je jako úzká skupinka, může to bejt jedna třeba z těch našich šesti skupin, by takhle mohla fungovat jedna.“ (účastnice fokusní skupiny)

3.2 Počty dětí a pečujících osob

Jak již bylo popsáno výše, podmínky provozu služeb péče o děti v dětské skupině jsou upraveny zvláštním zákonem č. 247/2014 Sb. Zákon byl a pravděpodobně bude v souladu s potřebami praxe dále novelizován. Podmínky, které jsou v něm obsaženy, se týkají zejména kapacity dětské skupiny, věku dětí, počtu a kvalifikace pečujících osob, prostorových a hygienických parametrů, kvality poskytované péče atd.

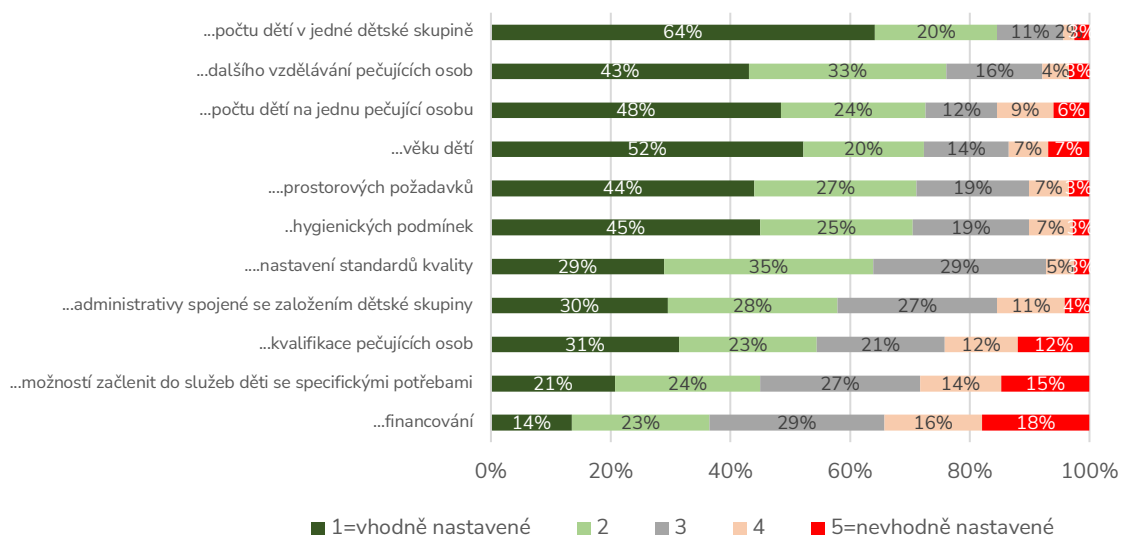
Z odpovědí poskytovatelů vyplývá, že **hlavním úskalím, co se týče podmínek provozu dětských skupin, je administrativa spojená se založením dětské skupiny (jako bezproblémovou ji hodnotilo pouze 28 % respondentů), ale zejména financování a začleňování dětí se specifickými potřebami** (graf č. 3.5, 3.6). S finančními obtížemi se potýkají čtyři pětiny dotázaných, zapojení dětí se specifickými potřebami považuje za bezproblémové pouze každý čtvrtý poskytovatel.

Jako naopak **nejvíce vyhovující z pohledu poskytovatelů služeb péče v dětské skupině je nastavení počtu dětí** v dětské skupině a je to zároveň i podmínka, které se jim daří nejlépe dostát (graf č. 3.5, 3.6).

Téměř tři čtvrtiny respondentů považují za vhodně nastavený i věk dětí, které mohou být zapsány do dětských skupin (od 6 měsíců do zahájení povinné školní docházky), většině (71 %) se daří tuto podmínku splnit zcela bez problémů, čtvrtině s menšími problémy (graf č. 3.5, 3.6). Přísnější podmínku, kdy o děti mladší jednoho roku je možné pečovat pouze ve skupině nejvýše čtyř dětí mladších čtyř let, by změnilo pouze 13 % respondentů. Tito respondenti se nejčastěji přiklání k tomu, že pokud je ve skupině takto malé dítě, je třeba spíše než velikost kolektivu zohlednit počet pečujících osob. Na jednu by tak v těchto případech, kdy je přítomno dítě nebo i více dětí mladších jednoho roku, měly připadnout optimálně maximálně dvě až tři děti.

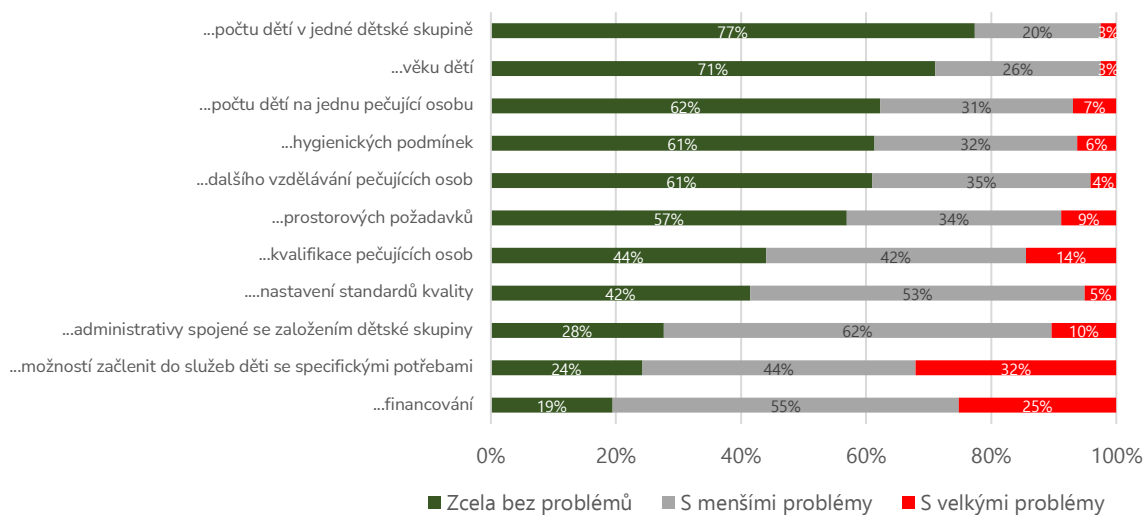
V současné době připadá podle § 7 odst.6 zákona č. 247/2014 Sb. alespoň jedna pečující osoba na kolektiv nejvýše šesti dětí, dvě pečující osoby na 7 až 12 přítomných dětí, tři pečující osoby na 13 až 24 dětí. **V obecné rovině polovina poskytovatelů považuje současnou zákonnou úpravu počtu pečujících osob dle velikosti skupiny za zcela vhodnou**, další čtvrtina se přiklání k nižší míře souhlasu, výtky vyjádřilo 15 % respondentů (graf č. 3.5). Problém splnit tuto podmínku v praxi mělo pouze 7 % respondentů (graf č. 3.6).

Graf č. 3.5 Hodnocení nastavení podmínek provozu dětské skupiny (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Graf č. 3.6 Naplňování podmínek provozu dětských skupin (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Zaměříme-li se však podrobněji na výše uvedené tři typy dětské skupiny z hlediska počtu dětí a o ně pečujících osob, u každé z nich by změnu uvítala **téměř jedna třetina respondentů a téměř pětina (17 %) poskytovatelů, kteří se zúčastnili výzkumu, by změnila nastavení počtu pečujících osob z hlediska počtu dětí ve všech třech vymezených velikostních kategoriích dětských skupin.** Pokud by se měl zvýšit počet pečujících v nejmenších skupinách (polovina otevřených odpovědí), pak nejčastěji zazníval názor, že by na šest dětí měly připadat dvě pečovatelky, nebo by měl být počet dětí snížen na čtyři. Čtvrtina výpovědí byla naopak ve znamení zvýšení počtu dětí na jednu pečující osobu v nejmenších skupinách, a to nejčastěji z šesti na osm. V ostatních případech nebyla úprava konkretizována, ale byl akcentován věk dětí v dané skupině.

I u středně velkých skupin s počtem dětí od 7 do 12 byl v otevřených odpovědích jako faktor, který by měl být při nastavení počtu pečujících osob zohledněn, zmiňován věk dětí v dané skupině. Rovněž zazníval názor, že by navýšení personálu bylo třeba zejména při oblékání dětí, vycházkách či v době oběda. Pokud byly uvedeny konkrétní návrhy, jednalo se o navýšení počtu pečujících osob ze současných dvou na tři, objevily se i názory, že by počty měly být sjednoceny s praxí v mateřských školách, kdy na jednu třídu připadá v průměru 21,5 dětí, na jednoho učitele pak 10,7 dítěte (<https://www.czso.cz/csu/czso/tabulkova-cast-230042-22>), což však často neplatí po celou provozní dobu (např. při příchodu či odchodu dětí je přítomen pouze jeden učitel na celou třídu).

Faktor věku rezonoval i v otevřených reakcích na počet pečujících osob v kapacitně největších dětských skupinách. Kromě toho byl ale silně zastoupen názor, že i pro tyto skupiny by byl vhodnější vyšší počet pečujících osob (často byly zmiňovány čtyři), a to v souvislosti s tím, že i v těchto skupinách jsou často přítomny děti mladší tří let, které potřebují intenzivnější péči a podporu. V § 7 odst. 3 zákona č. 247/2014 Sb. je uvedeno, že poskytovatel je povinen při stanovení počtu pečujících osob v dětské skupině zohlednit zdravotní stav dětí, dobu pobytu dětí v dětské skupině a věk dětí, zejména počet dětí ve věku do 2 let. Poskytovatel tedy může samozřejmě počet pečujících osob navýšit, to s sebou ale přináší zvýšené nároky na finance.

Přesuneme-li se od zákonného vymezení a jeho hodnocení k tomu, jak je péče o děti v dětských skupinách zajišťována, pak kapacitně nejmenší dětské skupiny obstarávají v průměru tři až čtyři osoby, ve středně velkých skupinách zajišťuje provoz v průměru pět osob, v těch největších sedm osob. **Přepočteme-li to na průměrné pracovní úvazky, je fungování dětských skupin zajišťováno 2,5 úvazkem, resp. 3,7 úvazkem a 5,7 úvazkem.** Největší objem úvazku zabírá nepřekvapivě přímá péče o děti (tabulka č. 3.3). Ostatní aktivity jsou v porovnání s ní pokryty personálně v menší míře a mezi různě velkými skupinami nejsou v tomto směru velké rozdíly.

Tabulka č. 3.3 **Velikost průměrného úvazku pro zajištění vybraných činností podle velikosti dětské skupiny**

Činnost	Kapacita dětské skupiny		
	do 6 dětí	7 až 12 dětí	13 až 24 dětí
přímá péče o děti	1,5	2,4	3,5
koordinace aktivit, projektová činnost	0,4	0,5	0,7
účetnictví	0,3	0,4	0,6
úklid	0,3	0,4	0,6
jiná činnost (údržba, příprava jídla, hospodářka, praní prádla apod.)	0,1	0,2	0,5

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Zákon o dětských skupinách udává minimální počet pečujících osob na počet přítomných dětí (§ 7 odst.6 zákona č. 247/2014 Sb.). **Téměř polovina (45 %) respondentů však uvedla, že zaměstnává více osob přímo pracujících s dětmi.** V kapacitně nejmenších skupinách v těchto případech pracují většinou dvě osoby (40 % všech takto velkých dětských skupin), ve 27 % zařízení pro 7 až 12 dětí pečují o děti tři kvalifikovaní pracovníci, v 6 % dokonce více. Ve 26 % největších skupin se péči o děti věnují čtyři osoby, v dalších 10 % i více osob. Kromě kvalifikovaných osob vypomáhají v téměř každé třetí dětské skupině účastníci se výzkumu s obsluhou dětí i jiné osoby, např. s oblékáním, hygienou. Běžné

je to zvláště ve velkých zařízeních s kapacitou převyšující 12 dětí, tj. ve 46 % (oproti 27 % v ostatních) těchto skupin mají další osoby pro pomoc s obsluhou dětí.

Na jedné straně je běžné, že počet pečujících osob převyšuje zákonem dané minimum, na druhou stranu zaznívají i názory, že v některých situacích je daný počet neopodstatněný a mělo by se přihlížet i k věku dětí, které jsou v daném okamžiku přítomny. To se pak promítá např. i do finančních nákladů na platy pečujících osob:

„...ale mít tam pro 12 pětiletých dětí dva lidi je sice krásnej luxus, ale přijde mi... je zbytečný to vyžadovat vysloveně takhle striktně. Ta možnost je dobrá a je fajn, že když jdou ve dvou ven, my vždycky chceme, aby chodili ve dvou ven, aby nebyli sami v budově, ale aby tam nutně museli opravdu hodinově bejt celou dobu mi přijde zatěžující, pak i po tý finanční stránce vlastně a špatně se dělají směny a všechno pro ten další provoz.“ (účastnice fokusní skupiny)

„A já tam teď mám třeba tříletáky čerstvě a táhne jim na čtyři a musím tam i odpoledne... Musím tam mít určitej počet personálu. A já jich tam mám třeba opravdu 18, jo? A máme otevřeno od sedmi, teď do šesti teda do večera. A to je tak těžký obsadit v tomhle tom směru, kdyby mi tam stačily opravdu jenom dvě a nemusela jsem tam mít tři celý den skoro, tak by to pro mě bylo výhodnější.“ (účastnice fokusní skupiny)

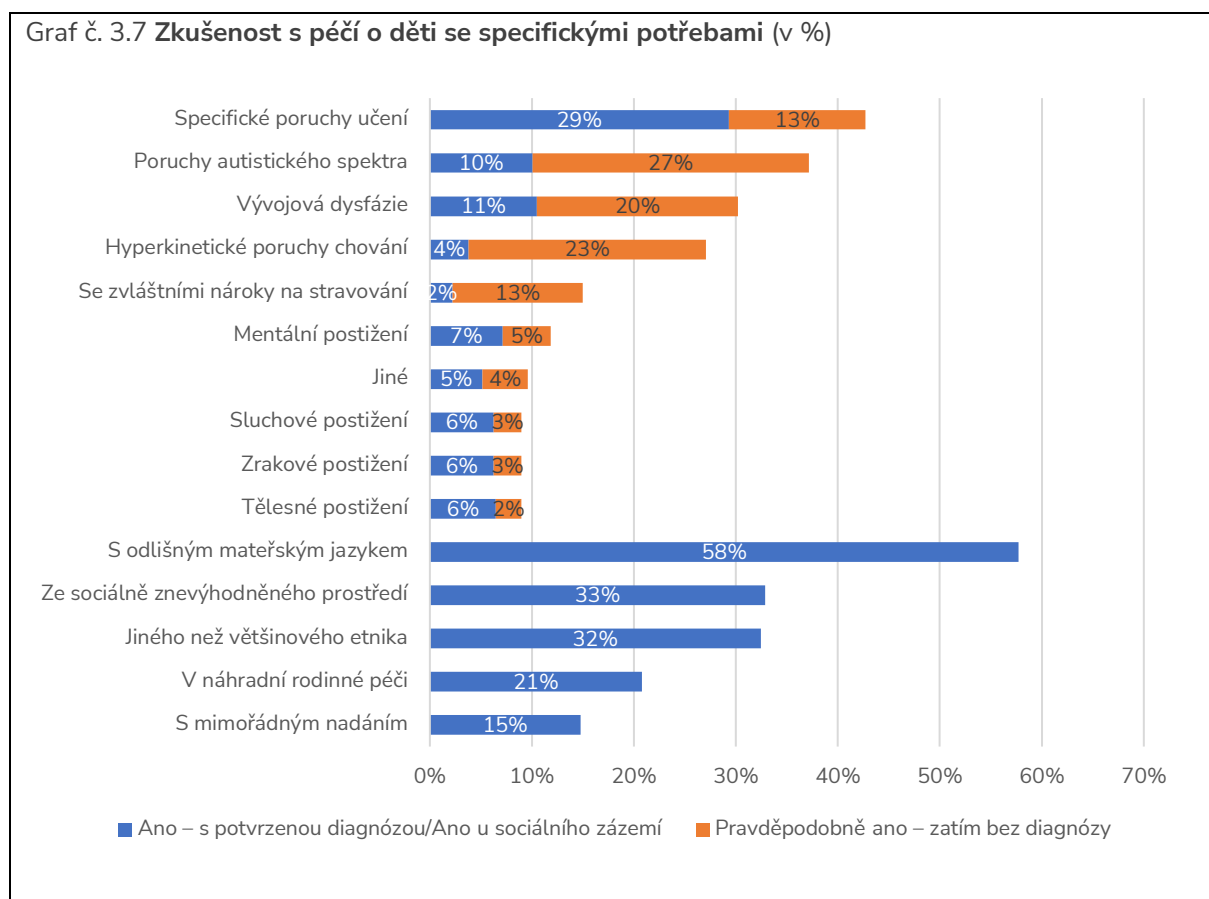
3.3 Specifické potřeby dětí

Definovat specifické potřeby je vzhledem k jejich různorodosti poměrně obtížné. Pro jejich vymezení se náš výzkum opíral o Metodiku pro děti se specifickými potřebami MPSV, která vznikla v rámci projektu „Podpora implementace dětských skupin“. Specifické potřeby byly rozděleny do dvou skupin, z nichž první se zaměřila na potřeby související se zdravotním stavem dětí, druhá na ty související spíše se sociálním zázemím. Zkušenost s první skupinou specifických potřeb má v našem souboru 67 % dětských skupin, s druhou pak 74 %. Podíváme-li se na výskyt specifických potřeb souhrnně, pak 11 % dětských skupin ve výzkumu má zkušenost pouze s dětmi se zdravotními specifickými potřebami, 18 % pouze se sociálními a 56 % s oběma typy. **Pouze 15 % dětských skupin se dosud v rámci svých služeb s dětmi s nějakou specifickou potřebou vůbec nesetkalo.** Převažujícím důvodem, proč zatím daná skupina neměla zkušenost s docházkou těchto dětí, byla neexistence poptávky ze strany příslušných rodin (95 %), personální či materiální/prostorové vybavení bylo důvodem nepřítomnosti dětí vyžadujících zvláštní péči ve 13 % a 15 %. Z hlediska velikosti dětské skupiny ani velikosti obce její působnosti nebyly v otázce zkušeností s péčí o tyto děti žádné významné rozdíly.

Mezi tzv. zdravotními či vývojovými specifickými potřebami se dětské skupiny **setkávají nejčastěji se specifickými poruchami učení**, pravděpodobně u dětí staršího předškolního věku (graf č. 3.7). Následují poruchy autistického spektra, vývojová dysfázie (porucha postihující vývoj řeči) a hyperkinetické poruchy chování (ADHD, vzorce chování nepozornosti a impulzivity). S výjimkou specifických poruch učení nejsou často dané specifické potřeby potvrzeny odborníkem. Důvodem je např. věk, kdy je daná potřeba diagnostikovatelná, ale pečující osoby mající zkušenosti jsou nezájda

těmi, kdo na odlišné projevy chování či jiné problémy upozorní rodiče a ti pak sami či ve spolupráci se zařízením vyhledají odborníka (pediatra či jiného zdravotního specialistu, psychologa, pedagogicko-psychologickou poradnu apod.).

Zaměříme-li se na specifické potřeby dětí, jež souvisí spíše s jejich sociokulturním zázemím, pak se **dětské skupiny dle svých výpovědí setkávají nejčastěji s dětmi s odlišným mateřským jazykem**, ale také s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí či jiného než většinového etnika (graf č. 3.7). Naopak nejméně často dochází do dětských skupin děti s mimořádným nadáním. Je však třeba podotknout, že uvedené míry zkušeností dětských skupin s docházkou dětí se specifickými potřebami jsou mimo jiné podmíněny i celkovou mírou výskytu daných potřeb v dětské populaci. Tato čísla však nejsou k dispozici.

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Účastnice fokusních skupin potvrdily, že určení speciální diagnózy u takto malých dětí nebývá zpravidla možné, nicméně spolupráce s příslušnými odborníky je u nich poměrně častá a snaží se ji zprostředkovat i rodičům. Ruku v ruce s tím však zazníval stesk nad nedostatečnými kapacitami návazných odborných služeb. Zmíněna byla mj. také potřeba toho, aby s rodinou takto pracoval stabilně jeden člověk, odborník, který by však současně mohl představovat i určitou podporu a oporu pro další personál dětské skupiny.

„Oni ani nechtějí ti psychologové říct diagnózu, protože samozřejmě je to brzo, to dítě je ve vývoji pořád, ale ty náznaky, my už to prostě poznáme a ty pečující osoby jsou tak zkušené, že poznají, že to dítě nemá ten vývoj jako normální a že to není

pouze opoždění vývoje, ale že tam nějaká porucha bude.“ (účastnice fokusní skupiny)

„Pokud rodič chce spolupracovat a má zájem o to, aby se s dítětem pracovalo, tak mu doporučíme, spolupracujeme například s Centrem pro autismus (...) nebo nějakého psychologa, aby alespoň zkontualoval, jestli je potřeba nějak intervenovat i z naší strany. Velmi často pomáhá, a je to skvělý, když k nám dochází potom i psycholog, který to dítě má v péči, což je velmi častá praxe a velmi prospěšná. Velmi prospěšná jak pro nás, protože víme potom, jak k tomu dítěti přistupovat, tak potom k péči o to dítě, když je například právě v péči u toho psychologa.“ (účastnice fokusní skupiny)

Zástupkyně dětských skupin účastníci se fokusních skupin se dále shodly na tom, že existuje několik způsobů, jak jsou děti se specifickými potřebami do dětských skupin přijímány, resp. jak jsou rozpoznávány. Záleží přitom velmi i na přístupu ze strany rodičů, s nimiž je spolupráce v této souvislosti nezbytná.

„Tak u nás, jestli můžu začít, tak k nám přicházejí buď rodiče s dětmi, kteří už mají nějakou diagnózu nebo alespoň si myslí, že už ví, konzultují to nebo jsou v péči s psychologem. A přicházejí s tím, že mají dítě s poruchou autistického spektra například nebo máme zkušenost s dětmi po dětské mozkové obrně. Měli jsme chlapečka s poruchou sluchu s naslouchátky. Ty potřeby jsou velmi různé, takže buď rodiče už vědí a přicházejí s tím problémem nebo nevědí a říkají, že dítě je opožděné většinou, že mají nějaký problém, že nevědí. Anebo jsou to rodiče, kteří si nechtějí přiznat, že nějaký problém mají, přicházejí s dítětem a říkají, že je úplně normální a my ho přijmeme jako normální, jako běžné děcko, ale za chvíli zjistíme, že prostě nějaký problém má. Takže je to pro nás velmi potom obtížné řešit tu situaci ve chvíli, kdy už je přijaté a kdy k nám třeba už dochází do té dětské skupiny.“ (účastnice fokusní skupiny)

„A často se ten rodič ani nehrne k odborníkům, říká, že prostě chlapeček nebo holčička je prostě jenom pomalejší a že je to v pořádku a nechce to vlastně slyšet, protože nechce, aby jeho dítě bylo nějakým způsobem označkováno.“ (účastnice fokusní skupiny)

„Anebo druhá ještě... druhá možnost, která u nás teda nastává taky velmi často, že vědí, že mají problém ty děti, mají nějakou diagnózu, ale mají doporučení, že mají být v kolektivu s normálními dětmi. Prostě chtějí a směřuje to samozřejmě dneska k tomu, že je v popředí inkluze, což já jediné preferuju taky a kdyby to bylo moje dítě, tak bych taky chtěla, aby chodilo do školky s normálními dětmi, nicméně my na to nemáme absolutně kapacitu, můžeme vzít ze zkušenosti tak jedno, maximálně dvě děti, které mají nějakou specifickou potřebu. A víc dětí prostě nejsme schopni jako obstarat tak, aby ta péče byla individuální, dostatečná a aby ty děti se u nás rozvíjely.“ (účastnice fokusní skupiny)

Zajistit personálně péči o děti se specifickými potřebami je pro dětské skupiny složité. Jednou z možností by mohlo být ustanovení pozice asistenta pedagoga analogicky mateřským školám, jak o tom bude pojednáno v následující kapitole 3.4. Jiné cesty nastínily účastnice při fokusních skupinách:

„Máme děti, kde se třeba mluví třemi jazyky v rodině, takže potom individuálně pracujeme s tou rodinou. My teda máme ten úvazek, že jsem dostala zaměstnance navíc, který mi individuálně vždy pracuje v tý daný dětský skupině s tím dítětem, má vypracovanej nějaký výchovnej plán a tak dále a spolupracuje s těmi rodiči. Je to obtížný s tím jedním člověkem někdy obsáhnout, když těch dětí je víc. (...) Ale nešlo by to bez toho člověka. Bez toho člověka navíc, kterej tam je opravdu, protože ta péče je tam potřeba. A ty... a hlavně je tam potřeba i péče o ty rodiče, to není jenom, my to musíme s nima vykomunikovat, nějaký sezení, nějak s nima spolupracovat, je to trochu složitější. A hlavně, aby to bylo, aby to mělo nějakou návaznost, aby to nebylo – jednou něco střelím tady, zítra tady, zítra tamhle. Je potřeba, aby to byl ten jeden a aby to byl odborník. Já zase úplně jako ne, že bych měla něco asistentům ve školkách, ale někdy jako sehnat kvalitního asistenta je taky komplikace. (...) Takže jako úplně si nemyslím, že by mi to pomohlo. Já takhle si zaplatím pedagoga, speciálního pedagoga a tohle tam mám a ten mi tam individuálně jako podporuje ty děti a vypomáhá tomu personálu a tak dále, učí třeba i ty zaměstnance ostatní, jak s tímhle tím, jo?“ (účastnice fokusní skupiny)

„V dětský skupině tahle možnost [asistent pedagoga] nám chybí, kdy vlastně tam není žádná možnost, ve chvíli, kdy my tam máme dítě, který je nějakým způsobem náročnější, tak de facto nemáme šanci, jak to řešit, protože už nemáme na zaplacení dalšího člověka. Takže pak je to na domluvě s rodinou, jestli když jsou dostatečně movití a motivovaní, jestli si chtějí sehnat asistenta a mít ho v tý školce, když je to opravdu tak závažný, že to není možný zvládnout.“ (účastnice fokusní skupiny)

„My třeba máme v [název obce] už od roku 2013 zahraniční... evropské zahraniční dobrovolníky, vždycky jsou dva, jsou z Evropy, buď je to Francouz, Němec, Angličan, vždy anglicky mluvící, takže dítě z bilingvní anglicky mluvící rodiny má velkou výhodu v tom, že oni jsou navíc nad pečující osoby. Ne vždy, během covidu jsme je samozřejmě neměli, takže tam u nás nebyli a také mají jiné projekty, nejsou od rána od sedmi, co máme otevírací dobu, do čtyř hodin, ale třeba každé dopoledne nebo tři dny v týdnu, které... podle toho máme tři dětské skupiny, tak se střídají, takže mají možnost mluvit v tomto mateřském jazyku s našimi zahraničními dobrovolníky.“ (účastnice fokusní skupiny)

Jako problematické se někdy jeví i přijetí dětí se specifickými potřebami rodiči „normálních“ dětí docházejících do dětské skupiny. To se může projevat v tlaku na poskytovatele služby péče, aby takové dítě se speciálními potřebami ve skupině nebylo, zvláště je-li jeho chování doprovázeno agresivním jednáním, ale třeba i v šíření negativního hodnocení dané skupiny, jak přiblížila jedna z účastnic fokusních skupin.

„(...) problém je, pokud nastane agrese, kdy to dítě třeba nějakým způsobem neřízeně a nezřízeně bije ty ostatní děti. My teď řešíme chlapečka, který má zjevně nějaký nálezy na mozku a ta agrese už prostě jakoby v podstatě na denním pořádku, takže jedna chůva, a ještě je to každodenní docházka, takže celý den hlídá v podstatě chlapečka, aby neublížoval ostatním. A vlastně sklízíme takový jako už prostě z ostatních stran od rodičů víceméně takovou jako kritiku, pořád jsme vystaveni tomu, co s tím budeme dělat. Maminka spolupracuje, je milá, všechno, snaží se, ale bohužel je to běh na dlouhou trať, nemluvě o tom, že ta kapacita pro ty ostatní děti, kterým nabízíme tu individuální péči, je prostě odebrána. Teď my jsme v takové patové situaci, co máme dělat, když v podstatě mamince nechceme nějak uškodit, nechceme jí nějakým způsobem poučovat. Na druhé straně jsme tlačeni ze strany těch druhých klientů, ať je vyloučíme, dokonce už je tam nějaký takový požadavek, že buď oni nebo my, jo? Napadání systému a podobně jako, že jak to tam máme zařízeno, že bereme v uvozovkách takové děti a tak dále. (...) Ti klienti samozřejmě reagují jako nepřiměřeně a jako v podstatě jsou ochotni i šířit potom jako negativní reference.“ (účastnice fokusní skupiny)

V rámci výzkumu byli zástupci dětských skupin požádáni o údaje o počtu dětí s některou z výše uvedených specifických potřeb dle jejich věku. **K 1. lednu 2023 tak bylo v zařízeních, která se zúčastnila výzkumu, zapsáno 753 dětí vyžadující zvláštní péči. V relativním vyjádření představovaly tyto děti 11 % zapsaných dětí, a to i zaměříme-li se na základní věkové skupiny dětí (tabulka č. 3.4).**

Tabulka č. 3.4 Věk dětí se specifickými potřebami

	Absolutní počet	Podíl ze všech zapsaných dětí
Mladší 2 let	73	10 %
Mezi 2. a 3. narozeninami	359	11 %
Tříleté a starší	321	12 %
Celkem	753	11 %

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Jak bylo uvedeno výše, většina dětských skupin má zkušenost s péčí o děti s nějakou specifickou potřebou, z tohoto důvodu bylo i toto téma obsaženo v odpovědích na otevřené otázky týkající se praxe a potřeb dětských skupin. Tematizováno bylo opět financování těchto zařízení, neboť zařazení těchto dětí zvyšuje nároky na počet a mnohdy i kvalifikaci pečujících osob (viz níže např. asistent pedagoga), ale i na materiální vybavení.

„Příspěvky na pomůcky pro děti s poruchami. Víte, dětské skupiny jsou úžasné v tom, že na více dětí je více dospělých a můžou se jim více věnovat, pokud se dodržuje pracovní doba chův. A právě většinou rodiče s těmito dětmi vyhledávají dětské skupiny, protože vědí, že ve státních školkách by dítěti nemohla být věnována taková pozornost. My máme dva autisty. A na nákup nějakých pomůcek nemáme moc peněz. Státní školky na toto dostávají příspěvky.“

„Řešení přítomnosti asistenta pedagoga či možnost osobního asistenta v dětské skupině jinak než smlouvou dětská skupina-rodíč a rodič-asistent s úhradou

z vlastních zdrojů, možnost konzultací v případě podezření na vývojové poruchy apod. u dětí mladších 3 let přímo v dětské skupině.“

Rok 2022 byl ve znamení války na Ukrajině a emigrace zejména žen s dětmi do okolních zemí, včetně České republiky. Tyto děti potřebovaly často docházet do zařízení nerodinné péče, aby mohli jejich rodiče, nejčastěji matky, pracovat. **Podle našeho výzkumu přijala každá čtvrtá dětská skupina nějaké ukrajinské děti.** Ta zařízení, která tuto zkušenost v době výzkumu zatím neměla, uváděla jako důvod nejčastěji (70 %) neexistenci poptávky ze strany ukrajinských rodičů, ve 43 % naráželi také poskytovatelé na maximální možnou kapacitu své skupiny. Častěji přijímaly ukrajinské děti dětské skupiny působící v obcích s více než 10 tisíci obyvateli (přibližně 30 % proti 15 % v menších obcích). Ukrajinské děti byly spíše zapisovány do kapacitně větších dětských skupin (35 % s kapacitou více než 12 dětí proti 11 % nejmenších skupin). Celkem přijala zařízení účastníci se výzkumu 137 ukrajinských dětí mladších tří let a 159 dětí starších.

Podle výpovědí dotčených poskytovatelů, kteří pečovali o ukrajinské děti (čtvrtina), docházely děti do zařízení většinou po dobu delší než jeden měsíc (85 %). Tři čtvrtiny dětských skupin uvedly, že ukrajinské děti pobývaly v zařízení většinou denně, a to po celý den, každá devátá měla zkušenost spíše s docházkou na část dne. Ostatní měly zkušenosti s docházkou ukrajinských dětí různé (6 %), nebo děti přicházely jen některé dny v týdnu (9 %). Z výpovědí zástupců dětských skupin nelze jednoznačně říci, ve kterém období roku 2022 byla docházka ukrajinských dětí nejvyšší. Podle přibližně třetiny (36 %) z nich se v závislosti na měsících roku 2022 poptávka ze strany těchto rodin neměnila, podle další třetiny (35 %) byla nejsilnější na jaře, podle ostatních 29 % byly zkušenosti s docházkou ukrajinských dětí nejčastější v druhém pololetí roku 2022.

Obecně je třeba k dětem s odlišným mateřským jazykem přistupovat specifickým způsobem. Z tohoto důvodu byl např. ve třetině zařízení pro ukrajinské děti vytvořen zvláštní plán adaptace. Ten mimo jiné přispěl i k tomu, že se děti lépe zapojovaly do společných aktivit. V žádné dětské skupině, bez ohledu na to, zda měla či ne speciální adaptační plán pro děti z Ukrajiny, nebyly pro tyto děti organizovány zvláštní aktivity a všechny se tak zapojily do daného kolektivu. Pro většinu dětských skupin neznamenal přijetí ukrajinských dětí komplikace v podobě výrazného nedostatku personálu, pouze 16 % přijalo další pečující osoby, někdy byly dokonce zaměstnány i ukrajinské ženy, jak popisuje jedna z respondentek:

„Zaměstnali jsme ženy z Ukrajiny jako pečující osoby, byly nucené udělat si kurz chůvy, jinak by činnost nemohly vykonávat. My bychom je nemohli zaměstnat, protože jsme neměli finance na personál nad zákonný rámec, ale zároveň jsme chtěli personál s ukrajinštinou. Z kurzu měly velké obavy kvůli jazykové bariéře, ale nakonec zkoušku zvládly složit.“

To však neznamená, že se v práci stávajících pečujících nic nezměnilo, naopak. Děti uprchlíků, zejména takto malé, aby mohly docházet do dětských skupin, zřídka uměly česky. Právě s jazykovou bariérou se poskytovatelé služeb péče v dětské skupině potýkali velmi hojně. Nešlo přitom mnohdy o to domluvit se s dětmi, ale spíše s rodiči. Ve čtvrtině zařízení se pečující osoby snažily komunikovat s ukrajinskými dětmi v jiném než českém jazyce, nejednalo se přitom o ukrajinštinu ani ruštinu, ale

pravděpodobně se komunikace s ukrajinskými dětmi a s jejich rodiči odvíjela od jazykových schopností pečujících osob. Situaci ilustruje následující výpověď jedné z respondentek:

„Největší překážkou byla...jazyková bariéra u rodičů, protože děti se adaptují hodně rychle, děti se učí od dětí, máme zkušenosti i s vietnamskými dětmi a dětmi z dalších cizích zemí.“

Každá čtvrtá skupina přijímající ukrajinské děti navázala pro zajištění kvality služeb kontakt nebo prohloubila svoji dosavadní spolupráci s dalšími odborníky či institucemi (např. pedagogicko-psychologickou poradnou, tlumočnický, psychology, OSPOD).

Za překážku, se kterou se musely dětské skupiny vypořádat, aby mohly přijmout děti z Ukrajiny, byla označována otázka kapacity. Pokud jim to prostory a počet personálu umožnily, snažily se ji navýšit. Je však třeba říci, že téměř třetina zařízení, která se ujala ukrajinských dětí, uvedla, že v celém procesu nenarazila na nějakou překážku, kterou musela překonávat, aby své služby těmto dětem poskytla. Takovou zkušenost měla i zástupkyně dětské skupiny, která se účastnila fokusních skupin:

*„Zavolali, že by chtěli, že mají zájem o přijetí, já měla volný místo, vzala jsem je, tam jako nebylo... zrovna to bylo ve chvíli, kdy opravdu ta kapacita volná byla, takže tak.“
(účastnice fokusní skupiny)*

Ze situace spojené s uprchlickou vlnou je podle řady respondentů možné vzít si určitá ponaučení. V otevřené otázce byla nejčastěji zmiňována potřeba finanční podpory dalšího pečujícího personálu, zejména asistenta pečující osoby po vzoru programů mateřských škol, a to nejlépe se znalostí ukrajinského jazyka. Toto ilustruje např. následující výpověď:

„...bud' mimořádnou dotací lehce administrovanou např. pomocí aplikace státního příspěvku, kde bychom jednotkově nárokovali podporu na děti se speciálními potřebami nebo stanovit nárok na asistenta pedagoga, jako to mají státní mateřské školy.“

V otevřené otázce také rezonovaly požadavky na udělení kapacitních výjimek v případě podobných imigračních vln či krizí:

„Udělení kapacitních výjimek a případné přidělení pečující osoby z Ukrajiny alespoň na část úvazku. Podpora pečujícím osobám v pochopení mentality a nastavení konkrétní skupiny.“

Objevila se i myšlenka na vytvoření a udržování adaptačních skupin v resortu školství:

„Myslím, že kdyby se mohly udržet adaptační skupiny jen pro Ukrajinské děti a ty třeba po měsíci postupně začleňovat do dětské skupiny.“

Postrádána byla i větší či lepší informovanost o možnostech a výjimkách přijímání ukrajinských dětí do dětských skupin, a to nejen pro poskytovatele, ale i pro uprchlické rodiny:

„Informace o dětských skupinách přeložené do daného jazyka, koordinátor ev. překladatel, na kterého by se dalo obracet.“

„Komunikace rodičů s koordinátory, kteří osvětlí realie ČR a vysvětlí rozdíly ve školství a vzdělávání.“

3.4 Kvalifikace pečujících osob

Jak bylo uvedeno výše, pečující osoba v dětské skupině musí splňovat zákonem danou kvalifikaci. Podle tohoto průzkumu je nejčastější profesní kvalifikace chůva pro děti v dětské skupině (tabulka č. 3.5). Alespoň jednu takovou osobu má každá druhá dětská skupina, její kapacita nemá na přítomnost této pečující statisticky významný vliv. Čím je však dětská skupina z hlediska počtu dětí větší, tím v průměru více osob má tuto kvalifikaci. Druhou nejčastěji zastoupenou kvalifikací je chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky a kvalifikace pedagoga. Oba typy odbornosti jsou častěji přítomny ve středně velkých i kapacitně největších dětských skupinách. S rostoucí velikostí dětské skupiny průměrný počet pedagogů roste, což souvisí s věkovou strukturou dětí (tabulka č. 3.2). Zhruba v každé třetí skupině je přítomna osoba se zdravotním vzděláním, s výjimkou lékaře, i jejich průměrný počet s velikostí skupiny stoupá⁸ (tabulka č. 3.5).

⁸ Od 1. 7. 2022 je poskytovatel povinen zajistit, aby činnost, kterou se uskutečňuje výchova a péče o dítě v dětské skupině, byla vykonávána alespoň 1 pečující osobou s odbornou způsobilostí ve zdravotnické oblasti nebo profesní kvalifikací Chůvy pro děti v dětské skupině (pro poskytovatele, jimž oprávnění vzniklo před 30. 9. 2021, platí až od 1. 10. 2024). Poskytovatel je také povinen zajistit rodiči dítěte ve věku ode dne 1. září po dosažení 3 let, aby činnost, kterou se uskutečňuje výchova a péče o dítě v dětské skupině, byla vykonávána alespoň 1 pečující osobou s odbornou kvalifikací v pedagogické oblasti, a to nejméně v rozsahu 20 hodin týdně (pro poskytovatele, jimž oprávnění vzniklo před 30. 9. 2021, platí až od 1. 10. 2026).

Tabulka č. 3.5 Kvalifikace pečujících osob a jejich počet podle velikosti dětské skupiny

	Kapacita dětské skupiny					
	Alespoň jedna osoba s kvalifikací (v %)			Průměrný počet osob s danou kvalifikací		
	do 6 dětí	7 až 12 dětí	13 až 24 dětí	do 6 dětí	7 až 12 dětí	13 až 24 dětí
a. odborná způsobilost k výkonu povolání všeobecné sestry, praktické sestry, dětské sestry, ošetřovatele, porodní asistentky, zdravotně-sociálního pracovníka, zdravotnického záchranáře, psychologa ve zdravotnictví nebo specializovaná způsobilost k výkonu povolání klinického psychologa	28,6	28,6	29,5	1,0*	1,2*	1,9*
b. odborná způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka nebo odborná způsobilost pracovníka v sociálních službách ve středním vzdělání s maturitní zkouškou	20,0	28,3	25,6	1,1	1,3	1,2
c. odborná kvalifikace učitele mateřské školy, učitele prvního stupně základní školy, asistenta pedagoga podle § 20 odst. 1 zákona o pedagogických pracovnících, nebo vychovatele	40,0	70,0	61,2	1,1*	1,5	1,7*
d. profesní kvalifikace chůvy pro děti do zahájení povinné školní docházky	40,0	61,8	58,1	1,6	2,0	2,2
e. profesní kvalifikace chůva pro děti v dětské skupině	51,4	50,2	60,5	1,5*	1,9	2,5*
f. odborná způsobilost k výkonu povolání lékaře	0,0	0,7	3,1	x	x	x

Pozn.: Kurzívou označeny statisticky významné rozdíly podílů na hladině významnosti 5 %. Statisticky významné rozdíly průměrného počtu osob s danou kvalifikací jsou označeny hvězdičkou.

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Alespoň částečně se s aktuálním zákonným nastavením kvalifikace pečující osoby ztotožňuje pouze polovina dotázaných. V praxi splnit tyto požadavky zvládá bez problému necelá polovina respondentů, podobný podíl naráží na určité překážky, 14 % pak deklaruje velké obtíže zajistit pečující osoby se zákonem vymezenou kvalifikací. S tím souvisí i otázka dalšího povinného vzdělávání pečujících osob, se kterým se identifikoval poměrně velký podíl dotázaných (dvě pětiny ho považují za zcela vhodné, třetina za vhodné), ale jak je patrné z grafu č. 3.8, s jeho zajištěním mají obtíže dvě pětiny dotázaných. V otázce dalšího vzdělávání se v otevřených odpovědích objevoval požadavek na jeho finanční podporu.

„Zavedla se povinnost dalšího vzdělávání zaměstnanců, což je dobře, ale kde na to brát... Možnost čerpat finance z šablon – jako MŠ nebo ZŠ.“

Někteří poskytovatelé se rovněž vyjadřovali kriticky k nárokům na zdravotnické vzdělání pečujících osob. Na jedné straně v něm nevidí věcné opodstatnění, problémem však je i nízká příjmová atraktivita dětských skupin pro dané profese.

„Myslím, že je zbytečný požadavek na pečující osobu se zdravotním vzděláním, pokud dětská skupina pečuje o děti až od 2 let. Všechny pečující osoby musí každé 2 roky na specializovaný zdravotnický kurz, a to u dětí od 2 let určitě stačí. Pomohla by tedy změna tohoto požadavku, u nás to třeba bude znamenat, že skoro 60letou

kolegyni se 20 lety praxe budu muset nahnat na kurz Chůvy, to je úplně absurdní a nevím, jestli kvůli tomu neodejde...”

„Chybí možnost, jak do vzdělávat absolventy pedagogiky, abychom měli pokrytého také povinného „zdravotníka“, musejí jít na celý kurz chůvy. Z naší zkušenosti, kdy nám kurzy chůvy (staršími i novějšími) prošly desítky učitelů, musíme říct, že mnohem důležitější je jejich nadání než absolvování kurzu a pro chod školky je přínosnější zážitkový kurz první pomoci.“

Podle novely zákona byla s účinností od 1. října 2021 škála původních kvalifikací pro odbornou způsobilost pečující osoby rozšířena o profesní kvalifikaci Chůvy pro děti v dětské skupině, byla doplněna kvalifikace asistenta pedagoga podle § 20 odst. 1 zákona o pedagogických pracovnících, tj. minimálně s maturitou a byly naopak vypuštěny kvalifikace bez maturity (ošetřovatel, pracovník v sociálních službách bez maturity). Od 1. 7. 2022 nabyly navíc účinnosti dvě další podmínky související s odbornou způsobilostí pečující osoby v dětské skupině. První ukládá poskytovateli povinnost zajistit, aby přímá péče o děti byla vykonávána alespoň jednou pečující osobou s odbornou způsobilostí ve zdravotnické oblasti nebo profesní kvalifikací Chůvy pro děti v dětské skupině⁹. Rodiči dítěte ve věku ode dne 1. září po dosažení 3 let je poskytovatel zajistit péči o děti alespoň jednou pečující osobou s odbornou kvalifikací v pedagogické oblasti, a to nejméně v rozsahu 20 hodin týdně¹⁰.

V našem výzkumu s tímto opatřením zcela souhlasí 41 %, slabší souhlas vyjádřilo dalších 31 %, každý desátý se s tím však zcela zásadně neztotožňuje (graf č. 3.8). **Větší kontroverze však panují v otázce povinnosti zajistit péči o děti starší tří let alespoň jednou pečující osobou s pedagogickým vzděláním v rozsahu nejméně 20 hodin týdně.** S tímto opatřením nesouhlasí téměř dvě pětiny respondentů, 14 % dokonce zásadně. V praxi toto opatření naráží na problém zastupitelnosti tohoto pracovníka v případě jeho nemoci či dovolené. Zároveň je takových pedagogických pracovníků, kteří by pracovali v dětských skupinách, podle některých odborníků i za horších finančních podmínek, nedostatek.

„Někteří [poskytovatelé] mají vlastně ty pedagogy, že mají už teď ty pečující osoby s pedagogickým vzděláním, které by to splňovali, ale někteří ne a jako sehnat samozřejmě pedagoga, který půjde dělat do dětské skupiny, konkurovat prostě mateřské školce, kde máte přímou a nepřímou činnost, což my nemáme, tak je těžký, musíte takovýho člověka řádně zaplatit a tím se vám zase samozřejmě navyšují ty náklady.“ (expertní rozhovor)

Povinnost začlenit do kolektivu pečujících pedagoga byla předmětem i řady komentářů v otevřených otázkách dotazníku. Zmiňovány byly vyšší nároky na finance, ale i nedostatek těchto osob na trhu práce, které by pracovaly na takový úvazek.

„Je nutné se zamyslet, pokud máme mít pro děti učitelku MŠ na zkrácený úvazek, rozhodně to není možné ufinancovat, nehledě na to, že na půl úvazku většinou

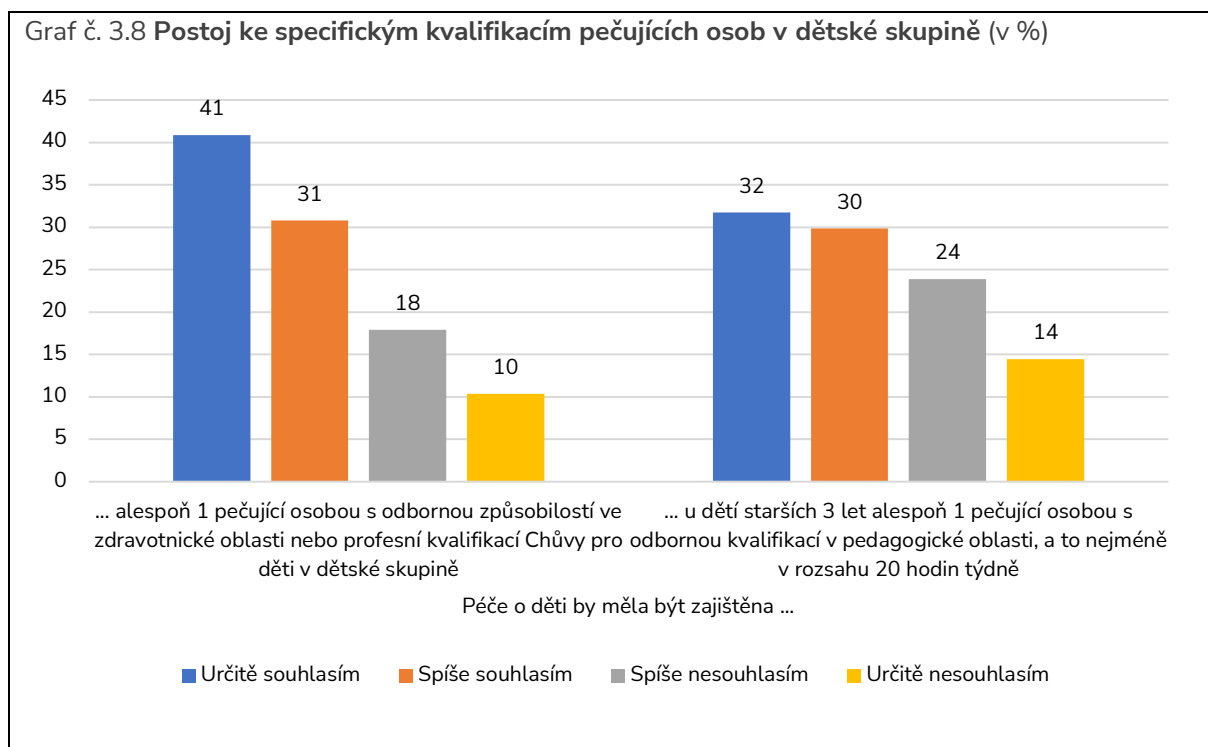
⁹ Pro poskytovatele, jimž oprávnění vzniklo před 30. září 2021, platí až od 1. října 2024.

¹⁰ Pro poskytovatele, jimž oprávnění vzniklo před 30. září 2021, platí až od 1. října 2026.

učitelky MŠ pracovat nechtějí... Nejsme MŠ a předškolní výchovu, pokud by si nechal rodič dítě doma, může dle zákona zajišťovat samovzděláváním.“

„Když u dětí starších tří let musíme platit pedagoga, je to finančně náročnější než platit třeba jen chůvu. Ale přitom máme na starší děti příspěvek nepoměrně nižší než pro mladší děti a přitom mzdové nároky jsou vyšší.“

„...dětská skupina není předškolní vzdělávání. Pracují s Plánem výchovy a péče a v této oblasti je daná odbornost pečujících osob dostačující. Velmi těžce budou dětské skupiny hledat pedagogické pracovníky v takovém počtu, za horších platových podmínek a s delším hodinovým fondem než ve školství.“

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Inspirací pro dětské skupiny může být praxe mateřských škol, kde je možné zřídit pozici asistenta pedagoga. Podle vyhlášky č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných poskytuje asistent pedagoga podporu jinému pedagogickému pracovníkovi při vzdělávání žáka či žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v rozsahu podpůrného opatření. Asistent pedagoga je zaměstnancem příslušné mateřské (případně základní nebo střední) školy. Náplní jeho práce je zejména spolupráce s učitelem na přímé výchovné a vzdělávací činnosti (nejen) u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, pomoc při komunikaci mezi učiteli a žáky a při komunikaci mezi učiteli a zákonnými zástupci žáků, individuální i skupinová podpora žáků při přípravě na výuku, u žáků se zdravotním postižením rovněž pomoc při sebeobsluze (<https://www.asistentpedagoga.cz/asistent-pedagoga/napln-prace>). **V dětských skupinách by podobnou možnost uvítalo 77 % respondentů** (46 % vyjádřilo rozhodný souhlas), zcela odmítajících bylo pouze 5 %. Problémem jsou však finanční prostředky, jež by takovou pozici zajistily.

„A základní problém, který mají dětské skupiny jsou, že nemůžou mít asistenty...“

Protože my vlastně vůbec jako na ně nemáme nárok. Jediný, jak to řešíme je, že zase hledáme vlastně financování, protože asistent je jako jinudy... Což je pro nás obrovská zátěž.“ (expertní rozhovor)

„...financování asistentů, on si totiž každý myslí, že když jako ve třídě, jak to je, abych to neřekla špatně, s dvanácti a více dětma jsou tři pečující, takže ten obstará ty specifický... Ale to tak není, jo? To je prostě jako ta kapacita tři fakt stačí na to, aby tu velkou skupinu obhospodařil a měli se tam všichni dobře, ale když je tam dítě se specifickou potřebou a my nemáme, jak zajistit toho asistenta, tak vlastně my ho jako buď na něj hledáme peníze jinak, ale hlavně je to jako problém pro všechny...“ (expertní rozhovor)

Podobné názory jako experti v hloubkových rozhovorech vyjadřovali i respondenti v otevřených otázkách v dotazníku.

„Určitě by bylo úžasné, kdyby se podařilo najít nějakou podporu pro děti se specifickými potřebami, mluvím ze zkušeností, už jen pomoci rodičům najít odbornou pomoc, s konkrétními odborníky nadále spolupracovat, stojí mnoho času i financí. Pro dítě není vhodná MŠ z důvodu vysokého počtu dětí, což v tomto ohledu je dětská skupina vyhovující, ale u nás zase není nárok na podporu – asistenta, či pečující osobu navíc, na kterého bychom dostali finanční pomoc. Věřím, že by tato změna mnoha dětem, rodičům, ale i pečujícím osobám pomohla.“

Konkrétní postup, jak by se dala aplikovat šablona na asistenta v mateřských školách na dětské skupiny, navrhla jedna z účastnic fokusních skupin. Další pak upozornila, že tak, jak mohou být různorodé specifické potřeby dětí, měla by být i různá specializace asistentů. Zazněl i námět na zřízení určitého koordinačního subjektu, který by měl o těchto asistentech přehled a spolupracoval by s rodiči. V neposlední řadě bylo zdůrazněno samostatné finanční zajištění těchto pozic.

„Niméně myslím si, že v rámci těch dětských skupin a té aplikace, která funguje dneska, by to šlo dělat vlastně výrazně jednodušeji, kdyby ta školka... teda ta dětská skupina byla schopna prokázat, že tam to dítě má, což prokáže, já nevím, prostě potvrzením nebo místopřísežným prohlášením tak, aby automaticky tam mohl v kolonce zaškrtnout a začít čerpat. (...) Na druhou stranu, aby z toho nevznikaly paskvily ve smyslu – tak vám dáme 0,3 úvazku na jedno dítě, protože pak tam toho člověka kvalitního neudržíte. A co se týče té kvalifikace, tak v těch šablonách třeba je definováno, co člověk... dřív to tam bylo definovaný vágně a dalo se to přesně obcházet, jako to se nabízelo velmi snadno. Dneska už ten člověk musí mít opravdu to vzdělání, třeba musí bejt vystudovanej jako asistent pedagogické a mít na to opravdu kvalifikace.“ (účastnice fokusní skupiny)

„To určitě, akorát dneska posudek na to malinký dítě, jestli je to autista nebo to, ale tyhle ty dětský psychologové, to je otázka měsíců, když jako... kdybysme to měli dokládat jakoby tím, že to dítě má opravdu nějakou... nějaký problém a mít na to potvrzení třeba od toho psychologa nebo psychiatra, tak myslím si, že to by bylo na dlouho, že by to bylo... Protože jak říkala paní, že by kdyby se to dalo jakoby

místopřísežným prohlášením zaškrtnout, tak to by bylo asi super, ale to si nejsem úplně jistá, jestli takhle by to šlo, takhle jednoduše.“ (účastnice fokusní skupiny)

„Ono není asistent jako asistent, pokud máte nějaký dítě se specifickou... je ADHD, máte autismy, máte tohle, každej ten asistent by měl být specifikovanej, mít takový vzdělání, aby tomu dítěti rozuměl a hlavně tam musí být i vzájemná empatie. Není, že si to dítě a ten asistent sedne. Tam může být taky ještě problém. (...) Vlastně my třeba máme u nás speciální pedagožku, ale ona má obsáhlý vřdycky jenom okrajově různý ty specifika, ale na to dítě vlastně potřebujete, dá se říct, když už má diagnózu, tak takovej malej manuálek, co se mu líbí, co se mu nelíbí, jak s ním pracovat, na co si dávat pozor. (...)“ (účastnice fokusní skupiny)

„V [název obce] funguje třeba speciální pedagogické centrum, které... teď to teda fungovalo z nějakých fondů, ale je teda snad příslib, že to jako kraj bude provozovat dál s tím, že vlastně tam byl člověk, kterej tohle to vlastně koordinoval, takže když bylo nějaký dítě se specifickějma potřebama, tak pro něj hledal toho správnýho asistenta, ale pak už by to znamenalo, že vlastně by si to měl ten asi jako rodič řešit sám a prostě k nám už by přišel s tím asistentem. Jako nedokážu si představit, že my bysme ještě měli jako hledat nějakýho jako vhodnýho asistenta zrovna jako pro tohle konkrétní dítě. (...) Ještě třeba k tomu dodám, nevím, jak vaše skupiny jsou k tomu vybavený, ale my máme 12 dětí, máme tam čtyři pečující osoby, protože máme většinou dvouletáky, z toho teda jedna dělá papíry, ale nedokážu si představit, že bych tam měla třeba ještě dvě dospělý navíc k nějakým prostě dvěma dětem z těch 12, že to je prostě další takovej jako faktor, na kterej člověk jako musí myslet, aby tam těch lidí zase jako nebylo úplně prostě jako moc, na tom malým prostoru.“ (účastnice fokusní skupiny)

„Já si myslím, že to prostě začíná a končí na penězích, jako pokud prostě bychom věděli, že máme finance na třetí pečující osobou, pokud rodič uzná jako, že teda to dítě opravdu k sobě někoho potřebuje, budeme mít potvrzení z poradny, tak si myslím, že potom ve spolupráci dětská skupina, která má nějakou databázi kontaktů, zná prostě asistenty pedagoga nebo učitele ve svém okolí, ta poradna plus ten rodič, tak si myslím, že tyhle ty tři subjekty jsou schopný ke svému dítěti někoho najít, ale prostě začíná a končí to na těch penězích, protože jak říkaly kolegyně, pokud prostě už teď jakoby jsme museli ukrojit z těch peněz a rádi bysme měli tři, čtyři pečující osoby na 12 dětí, ale prostě někde to finančně opravdu s tím zastropovaným školným nejde, tak je opravdu problém. A je něco jinýho, vůbec to nechci zlehčovat, ale myslím si, že jakoby inzulin nebo jakoby speciální strava a takovýhle věci, je to nad rámec pracovní náplně těch chův, ale jde to udělat. Ale prostě dítě se specifickými potřebami potřebuje vedle sebe někoho celých prostě těch deset nebo devět hodin provozu, a hlavně to ohrožuje nebo může to ohrožovat a narušovat prostor prostě pro těch dalších 11 dětí. Takže tam si myslím, že miska vah... Ale pokud na toho člověka nedostaneme peníze, tak si tady můžeme povídat teoreticky do večera, ale ten člověk zadarmo do práce chodit nebude, že jo?“ (účastnice fokusní skupiny)

Počty a kvalifikace pečujících osob jsou v přímém vztahu se **standardy kvality poskytované péče o děti v dětské skupině**. K jejich vydefinování došlo v rámci novely zákona. Od 1. října 2021 tak mají všichni poskytovatelé dětských skupin povinnost se těmito standardy řídit. Pozornost je zaměřena zejména na oblast péče o dítě a naplňování potřeb dítěte, personální a provozní zabezpečení. Kritéria ke standardům jsou stanovena vyhláškou č. 350/2021 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů. Kontrolou dodržování standardů kvality péče je pověřeno Ministerstvo práce a sociálních věcí.

V našem výzkumu se respondenti s vymezením standardů kvality ztotožňovali, 29 % připadali jako vhodně nastavené, 35 % se přiklonilo ke slabší míře akceptace, 29 % zastávalo neutrální názor. Kritický názor vyjádřilo pouze 8 % respondentů (graf č. 3.5). **Dvěma pětina poskytovatelů se daří tyto podmínky naplňovat zcela bez problémů, polovině jen s menšími problémy.** Obtížně překonatelné se jeví pouze 5 % (graf č. 3.6).

3.5 Provozně technické podmínky

V porovnání s výše uvedenými podmínkami, jež se týkaly přímé péče o děti, jsou parametry technického rázu hodnoceny kritičtěji (graf č. 3.5, 3.6). Zásadní námitky k prostorovým a hygienickým podmínkám nemá 44 %, resp. 45 % dotázaných, slabší souhlas pak vyjádřilo 27 %, resp. 25 %. Přibližně každý pátý respondent se přiklonil k neutrálnímu názoru, jenž lze interpretovat tak, že dané nastavení sice přijímá, ale stále s určitými výhradami. **Dostát prostorovým požadavkům bylo doprovázeno menšími problémy u 34 % poskytovatelů, 9 % narazilo na závažnější překážky.** Podobně je tomu u hygienických podmínek, kde byl podíl poskytovatelů, jež v jejich dodržení nespatořovali problém, jen o něco málo vyšší (graf č. 3.6).

Čtyři pětiny dětských skupin poskytují své služby v pronajatých prostorech. Častější je pronájem od soukromého vlastníka (53 %), zhruba každá čtvrtá skupina funguje v prostorách obce, kraje či státu. Ostatní (21 %) disponují svými vlastními prostory. Dětské skupiny, které poskytují své služby v nájmu, ať již soukromém či státním, většinou v době výzkumu neuvažovaly o změně prostor (78 % z nich). Pokud ano, byl by konec nájemní smlouvy iniciován právě ze strany dětské skupiny, neboť by chtěla své služby provozovat ve vhodnějších prostorech (přibližně každá druhá, která by chtěla změnu, tj. 8 % všech dětských skupin). Ostatním chce smlouvu ukončit buď majitel, nebo by ji chtěla vypovědět sama dětská skupina kvůli vysokým finančním nákladům (po 3 % z celkového počtu dětských skupin).

Poskytovatel služby péče o dítě v dětské skupině není povinen poskytovat stravovací služby, rodiče tedy mohou například dětem nosit vlastní jídlo z domova.¹¹ Dalšími možnostmi jsou dovážka jídla či vlastní vývařovna. Poskytování stravy v dětské skupině se řídí smlouvou mezi rodičem a poskytovatelem služby péče o dítě v dětské skupině. Výše příspěvku na provoz se odvíjí od normativu na provoz a normativu na stravu, které vychází ze školských normativů na neinvestiční výdaje v soukromé mateřské škole a na stravu ve výdejně soukromé mateřské školy (viz také níže). Z důvodu flexibility služby je normativ pro dětské skupiny poskytován v denní výši. Normativ je určen na náklady spojené se stravováním dětí, může to být např. nákup potravin, pomůcky pro výdej stravy, doprava

¹¹ Dítěti do dne před 1. narozeninami je podle zákona vždy podávána strava donesená rodičem.

nebo mzda provozního pracovníka, který připravuje stravu. Kromě toho, že je nárok na normativ na stravování v dětské skupině podmíněn zajištěním stravy poskytovatelem, musí být současně plněny výživové normy (vyhláška o školním stravování pro děti ode dne 3. narozenin; prováděcí vyhláška MPSV pro děti do dne před 3. narozeninami, více Metodika stravování v dětské skupině¹²). Pokud poskytovatel nežádá v rámci příspěvku o normativ na stravování dětí, podléhá zajištění a výdej stravy pouze příslušným obecným právním předpisům a neřídí se výživovými normami; zodpovědnost má zároveň rodič, který uzavírá smlouvu. Zákon nestanoví limit na úhradu stravy ze strany rodiče, ale protože se jedná o nevýdělečnou službu, limitem jsou náklady na zajištění stravy (smyslem zavedení normativu na stravování dětí je finančně dostupnější strava pro dítě).

Podle našeho výzkumu má vlastní kuchyň pouze každá devátá dětská skupina, častější je to u kapacitně největších dětských skupin (každá pátá). Nejrozšířenější je dovážka stravy, kterou využívá polovina dětských skupin, opět je to o něco běžnější v největších skupinách (63 %). V kapacitně nejmenších skupinách zajišťují jídlo pro děti častěji rodiče (v každé čtvrté), středně velká zařízení stojí uprostřed a pro stravování dětí kombinují více z možných způsobů.

V otevřených otázkách se objevovaly rovněž náměty na změnu či zlepšení zajištění stravy v dětských skupinách.

„...při ročním zúčtování by bylo vhodné umožnit, aby se mohly do výdajů zahrnout též náklady na stravování dětí i v případě, že nepobíráme příspěvek na stravu (nyní nelze), zjednodušit vykazování dodržování spotřebního koše (pomocné softwary pro výpočty jsou pro dětské skupiny velmi drahé a pro pracovníky velmi složité), příspěvek na stravování tak většina dětských skupin kvůli složitosti raději nežádá, i když spotřební koš i výživové normy dodržuje, stejně je tomu u dodavatelů - pokud je dodavatel jiný (u nás např. farmářský obchod a bistro) než školní jídelna s vyškoleným personálem, odmítá nám vést složitou evidenci, pořizovat software a propočítávat. Věřím, že dostatečně by stačilo vše vyčíst z jídelníčků, popř. skladových karet.“

3.6 Financování dětských skupin

V novele zákona platné od 1. října 2021 byl nově nastaven **způsob financování dětských skupin** ze státního rozpočtu. Do té doby bylo financování zajištěno z Evropského sociálního fondu. Nový příspěvek je koncipován jako účelově vázaný nárokový. Princip financování vychází z normativů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro jedno dítě v soukromé mateřské škole a školní jídelně – výdejně. Dětem ve věku od šesti měsíců do 31. srpna po dosažení tří let (tj. mladším dětem) náleží 1,7násobek školského normativu. Zvýšení normativu pro nejmenší děti má odrážet zvýšené potřeby péče o tyto děti, tedy i potřebu zajistit více pečujících osob či pomocného personálu. Dětem od 1. září po dosažení tří let věku do zahájení povinné školní docházky (tj. starším dětem) náleží stejná výše normativu jako ve školství. Normativ na stravu náleží na dítě od jednoho roku věku, kterému poskytovatel zajišťuje stravu za dodržení výživových norem a toto musí být upraveno ve smlouvě s rodiči. Strava musí být poskytovatelem zajišťována v plném rozsahu, tedy oběd i svačiny. Normativ na stravu nelze oddělit od normativu na provoz. Za plně obsazené kapacitní místo, tj. místo obsazené

¹² http://www.dsmpsv.cz/images/Metodika_Stravov%C3%A1n%C3%AD_final.pdf

alespoň 5 hodin denně, náleží celý normativ, za místo obsazené 3 až 5 hodin denně náleží polovina normativu. Příspěvek lze využít na provoz (mzdové prostředky, další vzdělávání pečujících osob a další provozní náklady). Nárok na příspěvek mají všichni poskytovatelé zapsaní v evidenci, kteří mají oprávnění k poskytování služby péče o dítě v dětské skupině. Výjimkou jsou organizační složky státu a státní příspěvkové organizace, neboť ty mají jiný mechanismus financování ze státního rozpočtu a příspěvek pro ně tedy určen není.

O příspěvek je třeba požádat. **Podle naprosté většiny poskytovatelů, kteří se zúčastnili výzkumu, je podání této žádosti snadné** (graf č. 3.9). Podle § 20e odst. 1 zákona č. 247/2014 Sb. se příspěvek na provoz dětské skupiny vyplácí zálohově vždy na jednotlivé třetiny kalendářního roku, nejpozději 25. února, jde-li o výplatu zálohy na první třetinu kalendářního roku, 25. května, jde-li o výplatu zálohy na druhou třetinu kalendářního roku, a 25. září, jde-li o výplatu zálohy na třetí třetinu kalendářního roku. Poskytovatel má povinnost podat vždy k 5. dni kalendářního měsíce, na který mu byla poskytnuta záloha, hlášení obsazenosti. V důsledku války na Ukrajině byl přijat zákon č. 66/2022 Sb., „Lex Ukrajina“. Podle něho lze žádost o příspěvek podat kdykoli v průběhu kalendářního roku, účinnost zákona byla prodloužena do 31. března 2024. Stále však platí povinnost dokládat obsazenost kapacitních míst dle smluv do 5. dne v měsíci (<https://www.mpsv.cz/web/cz/prispevek-na-provoz-detskych-skupin>). **S pravidly vyplácení byli respondenti spokojeni v menší míře než s procesem podání žádosti** (graf č. 3.9). Pouze 16 % se s danými pravidly zcela ztotožnilo, 47 % spíše, nespokojenost vyjádřilo 37 %.

V odpovědích na otevřené otázky v dotazníku, ale i během fokusních skupin byl mnohdy kritizován harmonogram podání a výplaty příspěvku na provoz. Zejména v prvních měsících kalendářního roku:

„Problém je s harmonogramem vyplácení státního příspěvku. Je konec ledna a ještě nemám dopočítaný rozpočet za rok 2022. Jako příspěvková organizace účtuji do 31.12. a pokud přijde doplatek státního příspěvku, budu ho muset vrátit, protože do výplat už nelze a nikdo mi po 20.1. nenapíše fakturu do roku 2022. Také tabulka pro vyúčtování je zbytečně složitá. Možná by stálo za to použít postup financování i vyúčtování jako má MŠMT.“

„Pokud nemá Dětská skupina finanční rezervu, musí si na lednové výplaty půjčit, jelikož příspěvek se vyplácí až v 25.2. daného roku.“

„Tak člověk strašně dlouho něco buduje a pak stejně si musí půjčovat jako od rodičů, od příbuzných, na ten jeden měsíc, je to takový nedůstojný, bych řekla, protože strašně všichni pracujeme, snažíme se na tom, aby to všechno fungovalo dobře, teď jsme neziskovka, takže nesmíme mít právě žádný zálohy do toho dalšího roku a je to prostě ten leden obtížnej dost.“

„Výpočet zálohy na poslední třetinu roku podle srpna je pro nás nerelevantní, jelikož máme v letních měsících nejvíc dětí, které po létě odchází do školek a zbytečně pak musíme za konec roku vracet, jelikož máme vypočtené moc velké zálohy.“

„Nejmenší obsazenost je vždy září – listopad, děti postupně nastupují do dětské skupiny, některé po nástupu odejdou, protože byly přijaté jako náhradníci do státní školky, například v listopadu. Naopak největší obsazenost je leden – červenec. Bohužel zálohy jsou pak vypočteny na vysokou obsazenost, která je ale ke konci roku nižší a vznikají vratky.“

„Nešťastně je udělané též období, děti většinou chodí na školní rok, dotace se však řeší na rok kalendářní.“

„Děti k nám nastupují k 1.9. se stanovenou měsíční částkou úhrady za péči o dítě na celý rok. Pokud stát navýší [maximální částku úhrady rodičů] k 1.1., je pak poněkud obtížné rodičům komunikovat, že se jim školné zvedá. Pokud děti nabíráme v dubnu/květnu, potřebovala bych vědět na celý školní rok dopředu, kolik mohu rodičům napsat do smlouvy. Rodiče nechtějí nastupovat do dětské skupiny, pokud nevědí, kolik budou platit po celý školní rok – pro některé je i rozdíl několika set otázkou výběru dětské skupiny.“

„V případě, kdy dojde k ukončení smlouvy ze strany rodičů, může dojít k dočasnému časovému oknu, než se místo znovu zaplní. Toto časové okno je pro nás značná finanční ztráta, po kterou nezískáme ani příspěvek, přitom náklady na zaměstnance a celkový provoz zůstává stejný. Při podpoře z Evropských fondů, byla alespoň stanovena procentuální naplněnost, do které náležel plný příspěvek podpory.“

„Vykazování docházky dětí – je v praxi velmi nepraktické, např. když dětskou skupinu navštěvuje dítě např. 2 dny v týdnu a ukončí docházku v dětské skupině, ihned musíme nahradit jiným dítětem, jinak je příspěvek krácen-to je v praxi často složité, neboť každý rodič má jiné potřeby a my se musíme řídit kapacitou. Dle našeho názoru by měla dětská skupina získat finance dle její kapacity a počtu uzavřených smluv s rodiči na dané období, ale neřešit ze strany státu, které dny a jak děti chodí. S ohledem na financování a potřebu příspěvků od rodičů je jisté, že dětská skupina se snaží ihned místo zaplnit, ale často to nejde ze dne na den. Náklady na provoz jsou ale stále stejné, i když vám jedno dítě "vypadne" např. na jeden 1-2 dny v týdnu. Mohla by tam vzniknout nějaká "ochranná lhůta".“

Téma harmonogramu vyplácení státního příspěvku bylo diskutováno i účastníky fokusních skupin. I oni se přikláněli k přechodu financování na školní rok namísto dosavadního principu roku kalendářního. Jako důvod byla uváděna zejména případná změna zastropování úhrady rodičů od ledna, jejíž zvýšení zařízení z existenčních důvodů vítají, neboť je nezbytné pro udržení chodu. Při tomto režimu, kdy většina dětí nastupuje po letních prázdninách, není však možné rodičům stanovit výši školného, která by platila minimálně do konce daného školního roku. Načasování však bylo kritizováno i obcí, která sama zřizuje dětskou skupinu, zde se jako problém jeví časový soulad se schvalováním rozpočtu obce na další kalendářní rok:

„My máme trošku problém s tím financováním, že se žádá v lednu na celý rok, takže my musíme zažádat jakoby v lednu na ten další rok, ale já, když tvořím rozpočet, tak rozpočet obce musí být schválený do konce roku jakoby. A já ty dotace, když

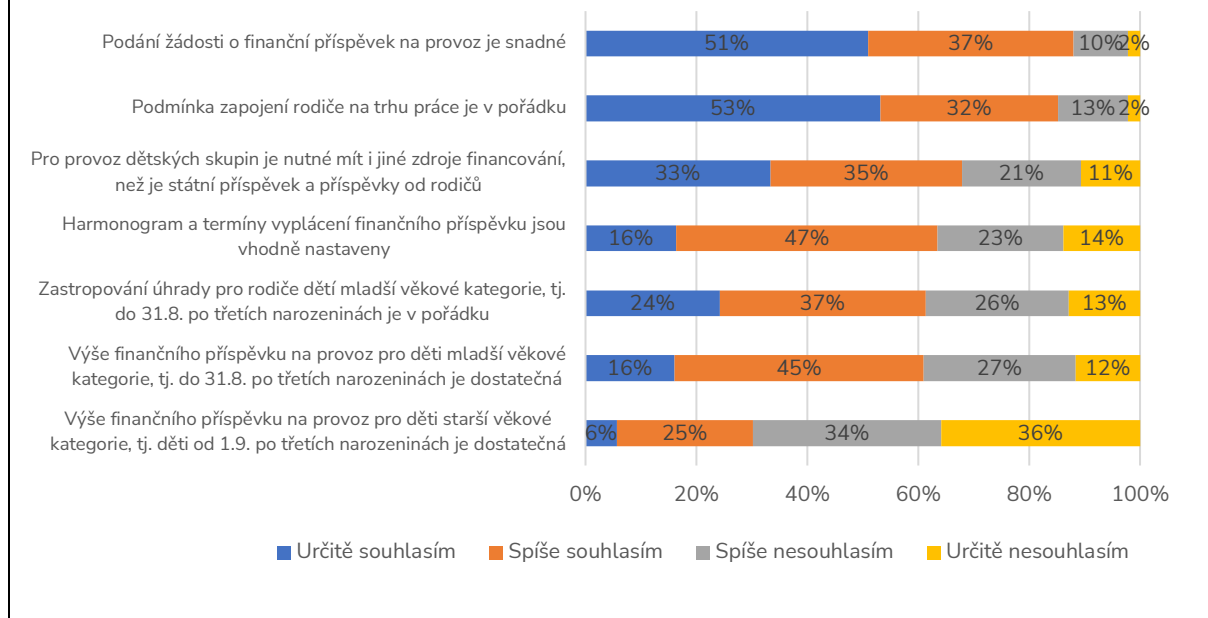
nemám schválený, takže já nevím, jestli ten příspěvek dostanu, tak já ho tam nemůžu dát, takže my máme jakoby... v příjmech já žádný jakoby příspěvek jakoby na financování dětské skupiny mít nemůžu, protože nemám schválenou... nemám podepsaný rozhodnutí o tom, že dostanu ten příspěvek, takže my vlastně v rozpočtu máme jakoby jenom výdajovou položku na celou vlastně... na celý... financování té dětské skupiny na celý rok. A pak se modlím, jestli ho dostaneme v lednu, jestli nám... jestli dostaneme rozhodnutí, protože jinak to je samozřejmě jakoby na obci, že to bude financovat jakoby všechno sama. Že to tam je spíš takový tohle to, že se žádá v tom lednu, je pro obecní rozpočty, je takový jakoby horšejší musím říct.“ (účastnice fokusní skupiny)

Příspěvek na provoz je podmíněn vazbou rodiče dítěte na trh práce. Rodič dítěte tak musí být zaměstnán, nebo studovat v denní formě studia, nebo být evidován jako uchazeč o zaměstnání, nebo být OSVČ, která má povinnost platit zálohy na pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Poskytovatel musí toto dokládat v evidenci dětí. S touto podmínkou zcela souhlasí více než polovina respondentů, třetina se přiklonila k slabší míře souhlasu (graf č. 3.9). Důvody, proč by nemělo být k účasti rodiče na trhu práce přihlíženo, zazněly na fokusních skupinách:

„V čem je... trošičku mi přijde nadbytečný, je to potvrzení od rodičů o účasti, že jsou teda zaměstnání nebo někde... protože v podstatě cokoliv je... de facto 99 procent z nich je něco z toho schopných doložit a přijde mi to nadbytečný a je to hodně zatěžuje a nás tím pádem taky. A i se setkáváme s tím, že oni vlastně nám přinesou něco, my si myslíme, že je to správně, ale pak při kontrole zjistíme, že vlastně takhle to vypadat nemá, protože těch možností, jak to vykázat, je tolik, že my nemáme šanci to ověřit ani zkontrolovat, jestli nám vlastně řekli, když se něco změní. Takže tohle to vnímám jako vlastně zbytečný.“ (účastnice fokusní skupiny)

S výší finančního příspěvku panovala mezi respondenty v kontextu dalších parametrů financování dětských skupin nejmenší spokojenost, zejména pak s výší příspěvku pro děti starší tří let. Jako dostatečný jej vnímala pouze necelá třetina respondentů. O něco lépe byla hodnocena výše příspěvku pro děti mladší. Za dostatečnou jej označily tři pětiny. Podobný podíl respondentů souhlasil se zastropováním úhrady rodičům dětí mladších tří let dle § 6 zákona o dětské skupině. Dle Nařízení vlády č. 437/2022 Sb. s účinností od 1. ledna 2023 činí úhrada nákladů rodičem nejvýše 4 720 Kč měsíčně (bez stravy). **Kritika vůči výši státního příspěvku se odrazila ve vyšším podílu respondentů, kteří zcela či spíše souhlasili s tím, že pro provoz dětské skupiny je třeba mít i jiné zdroje financování,** než je tento příspěvek či poplatky vybírané od rodičů.

Graf č. 3.9 Postoje k financování dětských skupin (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Možnosti financování dětské skupiny za pomoci státu prostřednictvím finančního příspěvku na provoz využívají téměř všechna zařízení, která se zúčastnila výzkumu (420 z 447). **Na děti mladší věkové kategorie, tj. do 31. srpna po jejich třetích narozeninách je příspěvek čerpán z 97 %, u dětí starších pak ze 74 %.**

Pokud dětská skupina žádá na příslušné dítě příspěvek na provoz, je úhrada rodičů zastropována, a to do konce roku 2022 částkou 4 000 Kč měsíčně, od 1. ledna 2023 částkou 4 720 Kč měsíčně u dětí z mladší věkové kategorie, tj. do 31. srpna po třetích narozeninách. U dětí starších není limit zákonem upraven. **Podle údajů z našeho výzkumu činí průměrné školné v dětských skupinách pro děti z mladší věkové skupiny 2 940 Kč měsíčně, u dětí starších pak 3 600 Kč.**¹³ Školné pro mladší věkovou kategorii bylo nižší než původní maximum 4 000 Kč u 59 % dětských skupin ve výzkumu, u dalších 27 % se rovnalo této částce.¹⁴ V ostatních případech byla výše školného omezena stropem platným od 1. ledna 2023. Tři pětiny dětských skupin přitom ve výši poplatku, který za péči o děti vybírají od rodičů, zohledňují rozsah docházky, tj. pokud dítě využívá služby jen některé dny, nebo ne po celý den, je jeho výše krácena. Výše stravného rovněž závisí na rozsahu docházky dítěte a pohybuje se v průměru kolem 60 Kč za den pro mladší i starší děti.

Ti, kteří nemají úhradu rodičů odstupňovanou podle výše docházky, to zdůvodňují např. organizačními problémy, které s tím mohou být spojené:

„My teda máme platbu pouze paušální, my jsme měli i to hodinový hlídání pro děti, ale nám se to úplně neosvědčilo, protože se nám velmi často stávalo, že někdo z rodičů třeba byl částečně na nějaké zkrácenéj úvazek a maminka, když si dítě

¹³ Vyřadíme-li dětské skupiny, které příspěvek od rodičů vůbec nevybíraly (26 u dětí mladších 3 let a 57 u dětí starších), činí průměrný poplatek 3 120 Kč, resp. 4 170 Kč.

¹⁴ V úvahu bráno maximum 4 000 Kč platné do konce roku 2022, výzkum probíhal na začátku roku 2023.

zvyklo, tak v práci chtěli, aby nastoupila na plnej. A co potom s těma ostatníma dětma? Já jsem potom musela obvolávat rodiče. Takže u nás děti chodí jenom na paušál a to místo u nás mají opravdu jako, že je držené jenom pro ně. A můžou využívat kolik dní chtějí. První půlrok je vždycky takový sporadičtější, druhý půlrok ty děti chodí vesměs více. Ten první půlrok je takový, že nemoci, zvykají si a tak dále.“ (účastnice fokusní skupiny)

Dětské skupiny by měly být financovány převážně z veřejných zdrojů, poskytovatelé mají povinnost službu poskytovat na neziskové bázi. Jak bylo uvedeno výše, je poplatek rodičů dětí ve věku od 6 měsíců do 31. srpna po dovršení 3 let při čerpání státního příspěvku zastropován. Podle stanoviska Evropské komise je tento princip základním předpokladem pro to, aby se na službu nepohlíženo jako na hospodářskou činnost a příspěvek nebyl posuzován jako veřejná podpora. Měsíční úhrada od rodiče musí představovat jen část nákladů a být tedy nižší než státní příspěvek. U starší věkové kategorie dětí není poplatek rodičů za služby péče v dětské skupině nijak omezen a je možné ho proto považovat za hospodářskou činnost. Aby vyplácením státního příspěvku nebyly naplněny znaky veřejné podpory zvýhodňující podnik na trhu, je třeba limitovat výši státní podpory, a to v hodnotě 200 000 Euro za tři po sobě jdoucí účetní období (tzv. systém de minimis). Od 1. ledna 2023 do 31. prosince 2026 však MPSV vydává všem poskytovatelům tzv. Pověření výkonem služby obecného hospodářského zájmu v podobě služby péče o dítě starší věkové kategorie v dětské skupině, které navyšuje limit na 500 000 Euro za tři po sobě jdoucí účetní období podle nařízení Komise (EU) č. 360/2012 ze dne 25. dubna 2012 (<https://www.mpsv.cz/prispevek-na-provoz-detskych-skupin>).

V našem výzkumu, který proběhl v lednu až únoru 2023, vnímal nastavení de minimis jako problém pro financování dětských skupin každý pátý respondent. Je to zejména problém u poskytovatelů, kteří mají v dětské skupině více dětí starších tří let, např. z důvodu nedostatečné nabídky míst v mateřských školách. Navíc počty dětí se v tomto ohledu vztahují nikoli k jednotlivým dětským skupinám, ale k IČO poskytovatele, čímž se ti, kteří mají více skupin dostávají do této situace častěji (Poslanecká sněmovna, 2022). Během fokusních skupin zazněl i názor, že de minimis je překážkou pro to, aby poskytovatelé rozšiřovali, případně i zkvalitňovali služby získáním dalších projektů či grantů.

Po útlumu pandemie covid-19 se na jaře 2022 výrazně změnila společenská situace v důsledku války na Ukrajině. Ta významně přispěla k energetické krizi a k růstu cen nejen potravin, ale i dalšího zboží a služeb nezbytných pro každodenní život. Provoz dětských skupin byl rovněž touto krizí poznamenán. V našem výzkumu tři pětiny poskytovatelů uvedly, že se jich ekonomická krize rozhodně dotýká, dalších 28 % se přiklonilo ke slabší míře souhlasu. Ekonomickou krizi doposud nepocítilo pouze 12 % respondentů.

Z odborných diskusí zaznívá kritika výše státního příspěvku, který nediferencuje např. region, kde jsou služby péče v dětské skupině poskytovány. Je nastaven plošně a nezohledňuje např. výši nájmu v prostorech, kde dětská skupina působí. Dále je zmiňováno, že zaměstnanci dětských skupin pracují za tzv. zaručenou mzdu¹⁵, kterou mají povinnost dle nařízení vlády zvyšovat, ale normativ, podle kterého je vyměřen státní příspěvek, i úprava maximální úhrady rodičů s tímto nařízením nemusí být v souladu a dětská skupina tak čelí finančním potížím. Ty mohou vést např. k odlivu pečujících osob (Poslanecká sněmovna, 2022). Příjmy dětských skupin jsou v realitě vymezené výší státního příspěvku

¹⁵ Jde o nejnižší možnou mzdu s ohledem na složitost, odpovědnost a namáhavost vykonávané práce.

a úhradou od rodičů, jiné zdroje financování, např. pro stavebně technické úpravy, jsou zřídka dostupné.

„Takže to [státní příspěvek] si myslím, že je obrovské kroky, to jako zastabilizovalo ten systém. Do toho ale vstoupilo to, že se zastropoval příspěvek od rodičů a příspěvek od státu. To znamená my máme jako jasně daný příjem, který ale nemůžeme o nic obohatit, protože všechno to jsou jako iluze, že nám ještě někdo bude něco dávat, to nikdo nic dávat nebude prostě, mimo firemních dětských skupin. Ale prostě takovejmhle dětských skupinám jako jsme my prostě nikdo nic nedá. Obec nezajímá a soukromí donoři dávají na něco jiného. Takže prostě jiný zdroj není.“ (expertní rozhovor)

Fokusní skupiny s poskytovateli služeb péče o dítě v dětské skupině tyto zkušenosti rovněž potvrzovaly. Pokud není poskytovatel součástí organizace mající širší záběr, tj. poskytující i jiné služby, či není-li dětská skupina zřízena obcí či firmou, snaží se na další finanční zdroje příliš nespolehat a rozpočet postavit pouze na příspěvku státu a rodičů. Další zdroje jsou sice hledány a vítány, nicméně vzhledem k jejich nepředvídatelnosti nemohou tvořit další významný pilíř pro rozvoj dané dětské skupiny.

V souvislosti s výší státního příspěvku, který je diferencován podle dvou věkových kategorií dítěte, je rovněž poukazováno na to, že pokud chce rodič tříletého dítěte využívat služby dětské skupiny i nadále, měl by nejlépe dorovnat snížení státního příspěvku svým poplatkem, tím se ale služba stává pro řadu rodin finančně neúnosnou. Navíc v mateřských školách jsou nároky na např. personální zajištění péče o děti starší tří let nižší než v dětských skupinách:

„Protože vezte si, že mateřská... tříleté dítě v mateřské škole má 24 dětí jedna učitelka a u nás jsou to tři. Takže my nemůžeme finančně konkurovat. Je to samozřejmě individuálnější péče, můžeme se těm dětem víc věnovat, ale finančně to absolutně nevychází. To máte jako třikrát tak vysoké personální náklady.“ (expertní rozhovor)

Otázka rozlišení věkových kategorií pro výši příspěvku byla často předmětem hodnocení financování dětských skupin respondenty v dotazníkovém šetření, a to i v souvislosti s požadovanými počty pečujících osob.

„Pokud je z hlediska financování propastný rozdíl mezi příspěvkem pro děti mladší a pro děti starší, mělo by se toto zohlednit i v požadovaném počtu pečujících osob pro starší děti - tj. neměl by být striktní požadavek, pokud jsou v dětské skupině převážně děti starší 3 - analogicky v MŠ o tento počet dětí pečuje/vzdělává jedna učitelka, v dětských skupinách tři pečovatelky.“

„Na druhou stranu jsou stále oproti MŠ znevýhodněné – děti nad tři roky mají stejný normativ, ale potřebujeme dvojnásobek pečujících osob než oni učitelky.“

„Normativy jsou shodné se soukromými mateřskými školami, ale tam může být větší počet dětí na jednu učitelku - tzn. soukromá mateřská škola vybere více na školním

a vydá méně na mzdy. Současný systém v dětských skupinách, kde jsou děti starší tří let, je likvidační. Navýšení normativu na rok 2023 neodpovídá inflaci, tzn. reálně se příspěvek ještě snížil a inflace má pokračovat, finanční dopady můžou vést k zavírání dětských skupin.“

V souvislosti s rozdílným nastavením financování pro dvě věkové kategorie dětí bylo poukazováno právě i na dělící hranici mezi nimi. V řadě případů by respondenti uvítali, kdyby byla z dnešních tří let (resp. do 31. srpna roku po dosažení tří let) posunuta na čtyři či dokonce i více let. Právě toto období je z hlediska nerodinné péče o děti pro rodiny v řadě případů nejisté, neboť souvisí s dostupností míst v mateřských školách.

„Myslím si, že by se měla zvýšit věková hranice dětí pro finanční příspěvek mladších dětí. Děti, kterým v daném školním roce budou 4 roky od 1.9.-31.8. rozhodně nemají jistou obecní školku (toto je ve Středočeském kraji časté), a proto jsem nucena je mít v dětské skupině, ale přitom na ně pobírám méně finančních prostředků. Jelikož chodí tyto děti k nám již od 1 roku, musím je mít i dále, když se nedostaly do MŠ. A přitom mám mnoho mladších dětí přihlášených, ale díky kapacitě je nemohu přijmout. Je to pro mě velmi nevýhodné mít tu děti starší 3 let (pro de minimis i dle finančního příspěvku). Myslím si, že by se měl příspěvek i de minimis posunout o jeden rok – tedy do 4 let věku v daném školním roce. Poté je to opravdu již na rodičích, zda chtějí dát dítě do MŠ nebo ponechat u nás za vyšší školné.“

V odpovědích na otevřené otázky ohledně financování dětských skupin zaznívala i nespokojenost, že starší děti jsou vzhledem k nižší podpoře státu v docházce do dětské skupiny diskriminovány, neboť školné, kterým musím rodiče přispívat, je mnohdy výrazně vyšší, než je jeho zastropování u dětí mladších. Rodiny tak usilují o zapsání dětí do mateřské školy, a to i v případě, že jsou se službami dětské skupiny spokojeny.

„Současné nastavení financování dětských skupin je diskriminační pro rodiče dětí od 3 let. Dětské skupiny pro ně musí zvýšit školné a to je tlak na rodiče, hlavně v současné době. Ve školkách často není místo nebo rodina má jinou představu o fungování předškolní výchovy, než nabízí většina státních institucí. Myslím, že by se měla částka příspěvku sjednotit. Výše dotace z EU byla adekvátní pro udržitelnost dětských skupin v provozu.“

Ačkoli není výše školného pro děti starší tří let nijak omezena, je nasnadě, že musí reflektovat příjmovou situaci rodin, která se liší podle typu rodiny (např. sólo rodiče), počtu dětí i např. regionu a jeho sociálněekonomické situace z hlediska pracovních příležitostí a výše tamních příjmů.

„Naše dětská skupina má kapacitu 20 dětí ve věku od 3 do 6 let, většina dětí spadá do kategorie „starších dětí“, proto financování podle nižšího normativu nám nedovoluje, abychom adekvátně současnou situaci zvýšily mzdy pečujícím osobám, a nemůžeme si ani dovolit přijmout další pečující osoby, např. z důvodu kvalitnější péče o děti či přijetí dětí se speciálními potřebami. Mnohé děti z naší dětské skupiny pochází z vícečetných rodin (4 a více dětí), proto nechceme příliš zvyšovat školné a stravné. Měsíční školné jsme od počátku provozu 9/2018 do 12/2021 měli ve výši

500 Kč za 1 dítě. Od 1/2022 do 12/2022 ve výši 1 000 Kč. A od 1/2023 již 1 200 Kč. Od 1/2023 denní stravné vzrostlo z 50 na 60 Kč na 1 dítě. Je zřejmé, že v průběhu tohoto roku budeme muset tyto platby od rodičů dále navyšovat.“

„Myslím, že by se měl brát zřetel na to, kde se dětská skupina nachází. Není možné na malých obcích, alespoň ne u nás, vybírat od rodičů 4 tisíce a více za pobyt dítěte v dětské skupině.“

„Pokud chceme péči v dětské skupině nabízet i rodičům dětí, kteří mají podprůměrné příjmy, je jejich podpora nedostatečná. Těmto dětem rodiče bohužel nemohou zaplatit pobyt v dětské skupině a stává se to často překážkou pro rodiče nastoupit dříve na trh práce. A právě tyto rodiny by to nejvíce potřebovaly. I když se naše skupina snaží cenu držet nízko, je vzhledem k současné situaci neudržitelná a pro nás stále náročnější sehnat další zdroje financování.“

Na druhé straně jsou města či regiony, kde by byli rodiče ochotni za služby péče o děti v dětské skupině zaplatit výrazně více, než je zákonné zastropování. To by umožnilo rozšiřovat dané kapacity:

„Tak za nás určitě, kdyby se tam aspoň částečně navýšila ta možnost tý úhrady od rodičů, protože minimálně třeba tady v Praze ty rodiče vlastně počítají s tím, že budou platit víc, pak jsou i překvapeni, že teda jim pošleme míň, ale zároveň jim pak nedáme zase celou docházku. Takže oni by jí potřebovali, my jim jí nemůžeme dát a obě strany na tom vlastně trátí. Je to zbytečný. Anebo tam dát možnost, protože teď je možnost jenom, buď berou příspěvek na všechny anebo neberou na nikoho. Kdybych mohla třeba se rozhodnout, že – tak nebudeme na mladší děti čerpat 10 tisíc, budeme na ně čerpat 6 tisíc stejně jako na starší, ale budeme jim moct dát normální ceník, tak za nás by to byla jako docela cesta, i když by stačilo, kdyby ten příspěvek možnej od rodičů se zvedl o dva, tři tisíce a nám už by to vlastně stačilo. Ten rozdíl není tak velký, pro Prahu by byl snesitelný a nás by to dostalo vlastně z těch potíží a z těch kleští, kdy my nemůžeme poskytnout rodičům to, co oni potřebují, protože na to prostě nevyděláme.“ (účastnice fokusní skupiny)

Zrušení zastropování nebo zvýšení daného maxima by podle účastníků fokusních skupin zejména z velkých měst umožnilo např. přijmout děti se specifickými potřebami, protože by bylo možné zaměstnat dalšího potřebného odborníka, který by o ně pečoval nebo pomohl s péčí o ostatní děti stávajícím pečujícím osobám. Zmiňovány byly rovněž vysoké nájmy i ceny nemovitostí ve velkých městech. Účastníci fokusních skupin rovněž sdíleli zkušenost s působením trhu a poptávkou rodičů, jež byla před zastropováním úhrady rodičů svobodnější:

„Já jenom jako bych k tomu chtěla dodat, že vlastně rodiče si přirozeně vybírají, na jakou dětskou... nebo dřív, před zastropováním to bylo tak, že rodiče si přirozeně vybrali, na jakou dětskou skupinu mají finance. Já jsem byla odpůrcem toho, že třeba tady byly dětské skupiny, který byly 15, 20 tisíc, vybírali školkovný. Ale měli plno i tak, protože tam prostě dávali děti bohatí lidi, který to chtěli mít prostě úplně jako perfektní, měli to třeba i s angličtinou, s čímž já taky úplně jako nesouzním. Ale my jsme třeba měli takový průměrný školkovný, co jsem si dělala vlastně přehled po

[název obce], měli jsme nějakých 5 500 za celoměsíční docházku a byli jsme vlastně nuceni potom zlevňovat na těch 4 120 nebo to, co bylo to původní zastropování. A spousta rodičů vlastně si opravdu vybírá dětskou skupinu tím způsobem, že si vybírali podle toho, na co mají v místě bydliště, ale jako přirozeně se to nějak vyseletovalo tak, že prostě na vesnici provozovatelky věděly, že nemůžou dát vysokou cenu, měly prostě zjištěno, kolik jsou ochotni a můžou rodiče platit. A prostě každá ta dětská skupina si to dělala podle možností a prostě ta konkurence sama ukázala, co těm rodičům vyhovuje.“ (účastnice fokusní skupiny)

S tím souvisí i otázka případného odstupňování poplatků rodičů podle příjmové situace rodiny. Účastníci fokusních skupin na toto opatření měli různé názory. Někteří svůj souhlas opírali o zahraniční zkušenost, např. Německo, kde je podobný systém již zaveden. Diskuse mezi účastníky se však vedla o tom, kdo by socioekonomickou situaci rodiny vyhodnocoval, aby bylo možné stanovit příslušnou výši školného a přitom nebyl systém zneužíván. V tomto ohledu panovala shoda, že by tuto odpovědnost neměli nést sami poskytovatelé, ale např. MPSV. Zmiňováno však bylo i sociální klima v menších obcích, které by mohlo být různými tarify školného narušeno. Dalším argumentem pro zachování stejné výše školného byly i obavy z diskriminace a to, že služba by měla být stejně kvalitní pro všechny děti.

Vzhledem k nastavení finanční podpory státu také respondenti uváděli, že se dětské skupiny musí, navzdory poptávce rodičů, soustředit na děti ve věku od druhých do třetích narozenin.

„Je velký rozdíl ve financování dětských skupin, které mají děti mladší 2 let. Tam finanční prostředky určitě nemohou stačit. A problém je pro dětské skupiny, které mají děti starší 3 let. S penězi nemohou vyjít a navíc mají ještě problém s de minimis. Fakticky jsou tak dětské skupiny tlačeny k tomu, aby pečovaly o děti mezi 2. a 3. rokem po dobu jednoho školního roku a poté je předávaly do školek.“

U dětí mladších dvou let narážejí rodiče i dětské skupiny na omezení docházky na 92 hodin měsíčně při současném pobírání rodičovského příspěvku.

„V naší obci se nachází dvě MŠ a rodiče by děti dali raději tam. Navíc MŠ začala přijímat i děti mladší tří let, což do nedávna nebylo. Díky tomu jsme nuceni přijímat děti mladší dvou let, což nás finančně znevýhodňuje, vzhledem k tomu, že tyto děti nesmí přesáhnout 92 hodin za měsíc, ale chůvy zaplatit musíme bez ohledu na to, jak velký příspěvek na dané dítě máme.“

Dětské skupiny by rovněž uvítaly větší možnosti financování vnitřního (např. nábytek) i vnějšího vybavení (např. hřiště) svých zařízení, včetně pomůcek pro práci s dětmi (edukativní pomůcky apod.), a to nejen pro stávající dětské skupiny, ale i pro zařízení v době jejich vzniku.

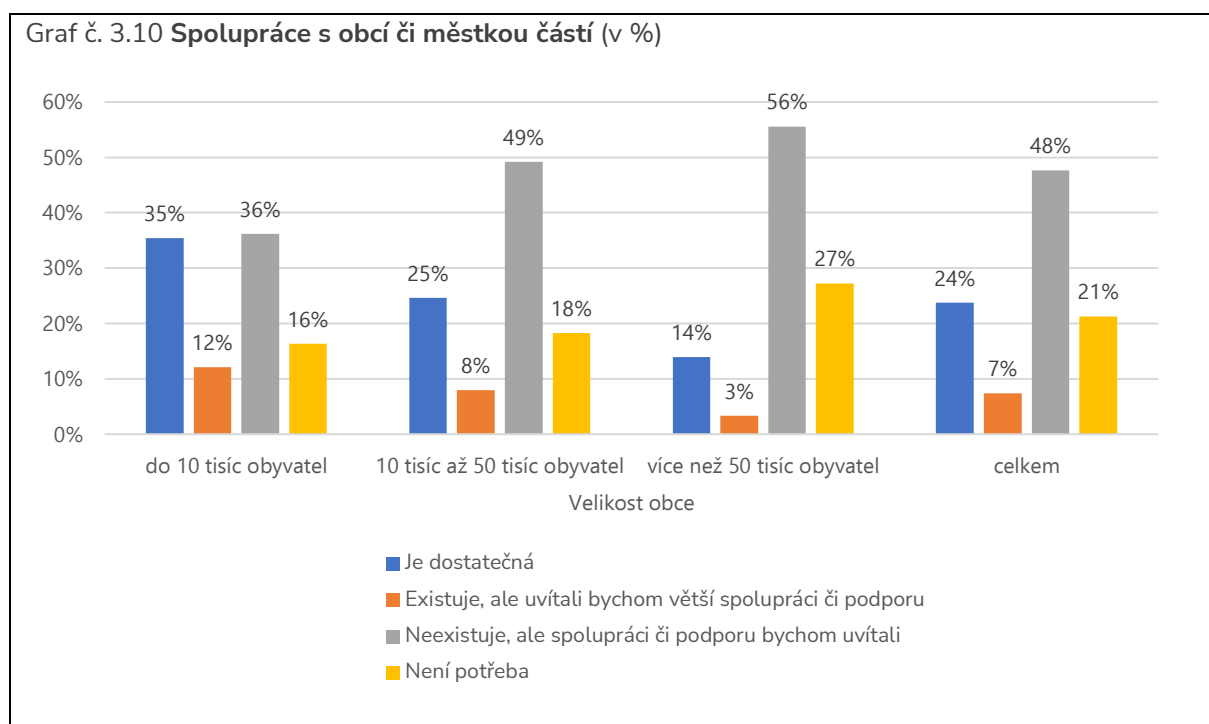
„Dotace na materiálně technickou obnovu dětských skupin. Vzhledem k výši příspěvků není příliš reálné uspořít finanční prostředky na nutné rekonstrukce nebo opravy vybavení dětské skupiny. Dále pak možnost snadného 100% financování vzniku nových dětských skupin. Vnímáme stále vysokou poptávku mezi rodiči, kterou nejsme schopni uspokojit, nicméně získat dostatek finančních prostředků na zřízení nové dětské skupiny pro nás není úplně snadné.“

3.7 Spolupráce s obcí

Službu péče o děti v dětské skupině je třeba vnímat jako veřejnosti prospěšnou službu. Umožňuje rodičům nejen návrat na pracovní trh, a to zejména v době, než dítě nastoupí do mateřské školy, ale je i významným faktorem v procesu socializace a kognitivního vývoje dítěte. Pro řadu obcí jsou nebo mohou být tato zařízení významným partnerem v rodinné politice na místní úrovni. **Podle pouze necelé čtvrtiny zástupců dětských skupin v našem výzkumu spolupráce s obcí existuje a je dostatečná.** Naproti tomu téměř polovina (48 %) uvedla, že s tímto partnerstvím nemá zkušenost, ale uvítala by to, dalších 7 % sice nějakou spolupráci s obcí či městskou částí navázanou má, ale rádi by ji posílili. Každý pátý zástupce z dětských skupin nepovažuje partnerství s obcí či městskou částí za nutné. Potenciál pro zlepšení spolupráce je zejména v obcích s více než 50 tisíci obyvateli (graf č. 3.10). Pokud již je nějaká forma spolupráce nastolena (celkem v necelé třetině případů), jedná se nejčastěji o pomoc obce/městské části s pronájmem vlastních prostor za nekomerční cenu, či zdarma (19 % všech dětských skupin) či propagaci služeb (22 % všech dětských skupin), každou osmou skupinu podporuje obec či městská část finančními dotacemi. Obě nejčastější formy pomoci byly zmíněny jako významný faktor pro lepší fungování a stabilitu dětských skupin i v komentářích k dotazníku:

„Zájem města, více viditelnosti, stále většina populace neví, že dětské skupiny nahradily jesle a že vůbec něco takového ve městě existuje. Kdyby je město propagovalo a podporovalo alespoň nájemními budovami, jistě by se jejich počet zvýšil. Zájem o službu je enormní.“

„Např. získat přednost jako dětská skupina na pronájem nebytových prostor od města nebo jinou podporu s dlouhodobým výhledem. Opakující se nejistota s prodloužením nájemní smlouvy každoročně dost silně otrásá s budoucností našich dvou dětských skupin.“

Zdroj: Dětské skupiny 2023

Participantky fokusních skupin velmi často spatřovaly roli samosprávy právě v otázce podpory zajištění prostor pro dětskou skupinu. Realizovatelnost potvrdila přímo jedna účastnice, současně starostka malé obce, která provozuje dětskou skupinu v obecních prostorech. Navíc zde našla i oddělené místo pro setkávání seniorů, čímž podpořila komunitní prostředí v obci.

„Takže my máme prostor obecního úřadu, velká budova bývalé školy, která nebyla úplně využita. A vzhledem k tomu, že nám tady jakoby nastal ten boom toho stavění, my jsme rozšířili ještě jako lokalitu pro rodinné domky, takže jsme říkali, že tady asi nějaký dětičky budou, že se nám to trošku zvedne, takže bysme se o ně teda měli postarat. A vzhledem k dotacím z Evropy na zřízení dětské skupiny, tak jsme se tady tak všichni shodli na tom, že ty prostory jsou nevyužívané a že pokud nám to projde všema stavebníma řízeníma a dostaneme na to tu dotaci, takže do toho půdem. Takže se právě nahoře v prvním patře udělala třída dětské skupiny, peníze jsme dostali, za což jsme moc rádi a funguje to. (...) Já jsem tam dala ještě Klub seniorů, ten zase je ve spodním patře, takže babičky jsou taky rády, protože děti choděj na procházky, že jo, mají ty žlutý vestičky a ony na to koukají z okna a jsou za to šťastný. Taky nám choděj číst pohádky nahoru do školky a dávají jim bonbony na Den dětí a prostě je to takový... jakoby komunitně nám to tady dělá moc dobře jakoby. A i ty seniori jsou za ně rádi, že mají na něco koukat a že jsou na hřišti a že kříčej, takže z toho mají radost.“ (účastnice fokusní skupiny)

O kladnou zkušenost se podělila další účastnice fokusní skupiny, jejíž dětské skupině město poskytlo prostory a přispívá jí na nájem a dotacemi i jinak. Pozitivní roli v tom pravděpodobně hraje i napojení dětské skupiny na fungující mateřské centrum.

Většina ostatních účastnic ale na spolupráci obce pohlížela kriticky. Často to souviselo s ne/dostupností vhodných prostor, ale i s administrativní náročností spojenou se zřízením dětské skupiny či obecně s možnostmi zajištění péče o předškolní děti.

„A mě to jako mrzí, protože my začínáme sedmý školní rok, kdy bych pochopila, že nám nebude obec nakloněná první školní rok, kdy prostě si řekne – hele, kdoví co ta neziskovka tady nacvičuje. (...) Ale vzhledem k tomu, že jsme dostali audit kvality, že jsme prostě... začínáme sedmý školní rok, tak si myslím, že už jsme jako ukázali, že to, co děláme, děláme fakt dobře. A nám teda obec nakloněná není a ani nás teda neoslovila jakoby v rámci spolupráce – máme nepřijaté děti, pojdte nám s tím pomoci, nebo... jo? Prostě tohle to neproběhlo. A myslím si, že pro ně... určitě to není celorepublikově jako stejný, ale myslím, že prostě pro ně ty novinky jsou jako složitosti, neumí to administrativně a myslím si, že pokud jako proniknou nebo měli možnost proniknout, co všechno my musíme řešit, takže vůbec na to nemají capacity, ani chuť, ani nic dalšího.“ (účastnice fokusní skupiny)

„My jsme tady taky jako od roku 2016, takže jakoby sedmým rokem, máme dětské skupiny a osvětlená samospráva by určitě měla významnou roli, ale protože naše město má svoje dětské skupiny, tak mám pocit, že berou „naše“ a „vaše“ a – pokud bychom měli podporovat vás, řeknu to jako, tak bychom radši jako ty vaše prostory

na ty naše dětské skupinky. Cítím to jako, že to prostě někteří berou jako konkurenci, případně druzí jste výborný, a to je ta podpora dětských skupin. Takže já bych si nepřála ty peníze, aby zdroje pro dětské skupiny šly na obce či na kraje. Takhle my už to máme zmáklé systematicky, jsou rovné podmínky pro všechny dětské skupiny v celé České republice, ale obávám se, že to tam budou dělit jinak.“ (účastnice fokusní skupiny)

„(...) tady s obcí se snažím spolupracovat, a když si obce nebo tady ty větší organizace budují svoje dětské skupiny, tak oni už tam na to mají jako ekonomy, mají na to stavaře, mají na to vlastně úplně všechny profese, který platí už jako z těch peněz těch úřadů. Kdežto my si opravdu všechno vyšlapeme od začátku až do konce. Nejsme stavaři, nemáme na to peníze, nejsme projektanti, nemáme na to peníze. Teď řešíme ty hasiče. A všechno si krůček po krůčku děláme my tady, většinou, asi to máte všude stejně, že jste na to dvě, tři ženský maximálně. Kdežto ty úřady na to mají strašně moc lidí, který už si platí. (...) Takže já se tam snažím jako spolupracovat, snažím se jim vysvětlovat, nosím jim tam prezentace, ale pak většinou se stane to, že oni si to jakoby udělají pro sebe a jako hážou mně klacky pod nohy, takže já už vlastně jsem se rozhodla, že spolupracovat s nikým nebudu, že budu odkázaná sama na sebe s komerčníma platbama za prostory, protože prostě ty prostory mně nikdo neposkytnul. Takže tak.“ (účastnice fokusní skupiny)

Vysoké komerční nájemné trápí řadu poskytovatelů péče o děti v dětských skupinách. Obce jim v tomto směru nebývají vždy nápomocny. Cesta k pořízení vlastních prostor je nicméně velmi spleť, jak naznačují další citace. V té druhé navíc zaznívá kritika nastavení výzvy Národního plánu obnovy (NPO), k níž se vyjádřila i další zástupkyně dětské skupiny s upozorněním na rizika neudržitelnosti projektu.

„Jestli k tomu můžu ještě jednu věc, tak vlastně i z pohledu jako toho financování, my bysme třeba chtěli jít do vlastních prostor, ale vlastně člověk jako nemá šanci i z toho školovného si ušetřit, že jo, prostě musíte fungovat jako neziskovka, nemůžete si vytvořit ani fond rezerv, prostě nic, jo? Prostě musí to jít prostě na nulu. Tak tohle je třeba taky takovej blok, že člověk by chtěl, že dobře – půjdeme prostě do vlastních prostor, abysme si ulevili, ale prostě není jak, tam není nějaká šance, jak se do toho jako dostat.“ (účastnice fokusní skupiny)

„Jestli se můžu přidat tady k té diskusi, já jsem si osobně vzala úvěry, abysme v rámci projektu, který byl vyhlášený 30. 6., se podávaly do výzvy Národního programu obnovy na rozšíření dětských skupin, takže jsme opravdu mysleli, že to bude stoprocentní financování. Pořádila jsem si teda hypotéky na sebe osobně, zatížila jsem svůj dům. A k dnešnímu dni víme už asi od prosince, že zhruba bysme mohli být profinancováni a nic se stále neděje. A jsme na úrocích, jenom abyste věděli, protože jsem to samozřejmě musela za velmi nevýhodných podmínek uzavřít, my platíme na úrocích zhruba 30 tisíc měsíčně, takže v podstatě jako to, že vlastně nesplácíme si jakoby nic, to znamená, že nemáte z čeho, nemáte ani z provozu, nemáme prostě ani nájem, ta možnost si uhradit nic, takže v podstatě to

celé jde jakoby za mnou. Takže jako všem gratuluji, kdo se do té výzvy nepřihlásil, tak vyhráli jackpot. (...) Mimochodem teda ocenili nemovitost, jako sto procentní financování znamená, že v Moravskoslezském kraji nemovitost stojí 2,4 miliony. Tak jsem říkala, že pokud mi někdo takovou nemovitost najde, že ji okamžitě kupuju, protože ji prodám obratem dvakrát draž. Takže sto procentní financování asi takto. Takže to jenom takový můj příspěvek jakoby k tomu zkusit si koupit nemovitost za vlastní. Super.“ (účastnice fokusní skupiny)

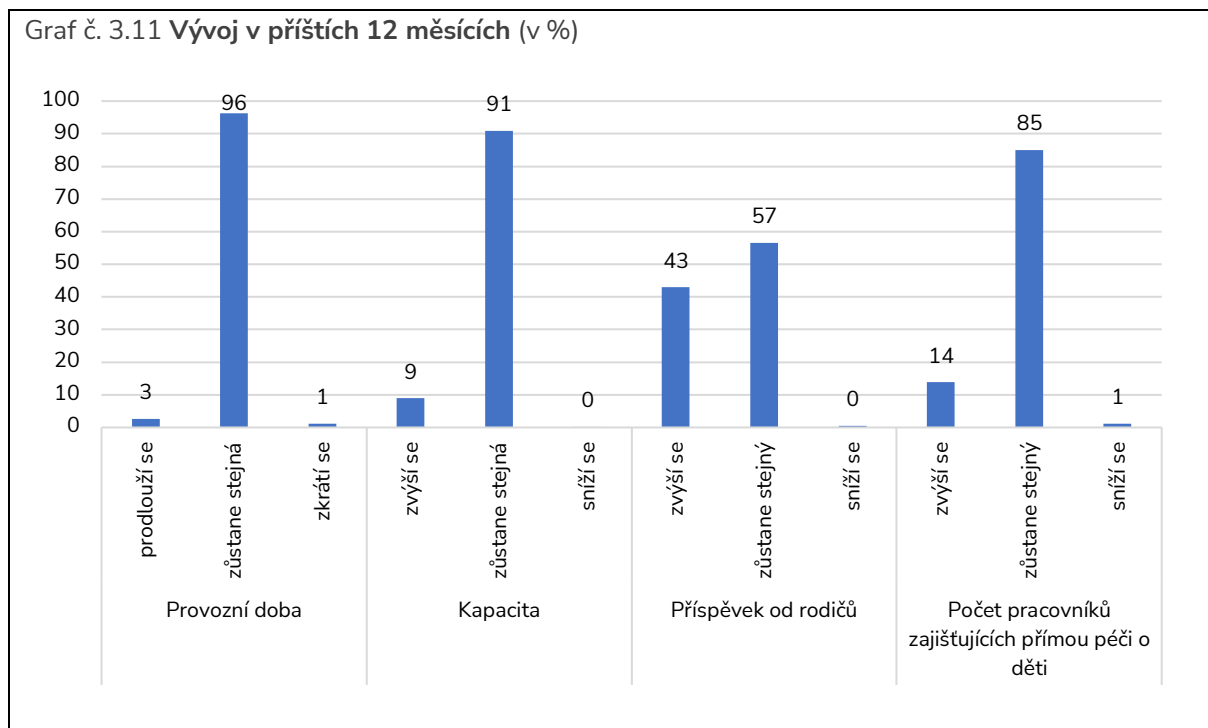
„Ale ona tam [v NPO] je udržitelnost těch 10 let, toho já třeba jako z pozice starosty bych se trošku jakoby bála, protože jak to říkám, my jako ty děti, jako to je třeba, já nevím, otázka třeba do pěti let, ale těch deset už si myslím, že je docela jakoby dost, takže možná, jestli tohle to není trošku taková ta brzda, kterou...“ (účastnice fokusní skupiny)

V odpovědích na otevřené otázky zaznívala i doporučení směřující k činnosti MPSV. Oceňovány byly online semináře, kulaté stoly v prezenční podobě, praktické ukázky dokumentů, setkávání vedoucích dětských skupin a předávání zkušeností, pozice oblastních manažerek k podpoře dětských skupin. Dále zaznívalo přání, aby na MPSV byla jedna kontaktní osoba, která by na dotazy dětských skupin reagovala, pokud možno v krátkém čase. Zmiňována byla rovněž předvídatelnost vývoje dětských skupin, jak pro jejich poskytovatele, tak pro rodiče, s čímž souvisí i sdílení změn podmínek poskytování služby péče v těchto zařízeních v přehledné formě např. na informačním portálu. Částečně se toho dotkla také diskuze v rámci fokusních skupin, kde byla do jisté míry kritizována nejistota ohledně podmínek fungování dětských skupin.

„A i vlastně řešení nějaký hypotéky nebo nějakýho úvěru, tak vzhledem k tomu, že ministerstvo prostě je absolutně nespolehlivý jak v těch platbách, tak v té nejistotě, kdy to ještě před rokem a půl si myslím, že většina z nás zavírala, protože jsme si říkali – hele, my to teda jako nechceme. Tak samozřejmě situace se jakoby vyřešila, ale z nějakýho jakoby dlouhodobýho hlediska my nevíme prostě, jestli za rok v dětské skupině budeme nebo nebudeme... Ministerstvo si vzpomene nastavit podmínky a tím pádem prostě ani by se... Já bych třeba fakt si koupila dům a provozovala dvě dětský skupiny, ale prostě v té nejistotě to člověk prostě udělat nemůže, protože nějakou jako jistotu dlouhodobý spolupráce a dlouhodobýho financování prostě nemáme.“ (účastnice fokusní skupiny)

Navzdory obtížné socioekonomické situaci české společnosti v důsledku pandemie covid-19 a války na Ukrajině byli v lednu a únoru 2023 zástupci dětských skupin poměrně optimističtí co se dalšího vývoje poskytování služeb péče o děti v tomto typu zařízení týče. **Pouze 6 % zástupců dětských skupin se domnívalo, že v nejbližších 12 měsících reálně hrozí uzavření příslušné dětské skupiny.** Naprostá většina respondentů nespárovala ani důvod, proč by se měla měnit provozní doba zařízení (graf č. 3.11). Devět z deseti nepředpokládalo změny v kapacitě dětské skupiny, pokud ano, pak panovalo přesvědčení, že se počet míst daného zařízení zvýší. S tím souvisí i otázka počtu pečujících osob, který není důvod měnit či se může spíše zvýšit, než že by zaměstnanci odcházeli nebo byli propuštěni. Vzhledem k růstu cen se však více než dvě pětiny zástupců dětských skupin domnívaly, že bude nutné zvýšit příspěvek od rodičů.

Graf č. 3.11 Vývoj v příštích 12 měsících (v %)

Zdroj: Dětské skupiny 2023

3.8 Závěry a doporučení

Děti v raném věku potřebují kvalitní péči, a to jak ze strany rodičů či jiných významných blízkých osob, tak i ze strany institucí. Ty, pokud jsou jejich služby kvalitní, přispívají k socializaci dětí a podporují jejich zdárný vývoj a současně umožňují jejich rodičům sladovat pracovní a rodinný život. Zapojení rodičů na trhu práce je důležité nejen pro jejich osobní seberealizaci, ale i nezbytné pro finanční zabezpečení rodiny.

Od roku 2014 se nedílnou součástí institucionální péče o děti předškolního věku staly dětské skupiny. Ačkoli je tento typ zařízení proti např. mateřským školám relativně nový, praxe ukazuje, že je třeba podmínky poskytování služeb péče v dětské skupině průběžně upravovat, aby co nejvíce odpovídaly potřebám rodin i poskytovatelů těchto služeb. **V současné době (jaro 2023) nejsou služby péče o děti v dětské skupině významně systematicky sledovány.** MPSV jako evidenční orgán těchto služeb má informace o počtu a kapacitě zařízení, v souvislosti s jejich financováním ze státního rozpočtu jsou evidovány, nikoli zatím statisticky vyhodnocovány počty dětí, na které je čerpán příspěvek na provoz. V roce 2022 se navíc změnila celospolečenská situace v důsledku války na Ukrajině a následné imigrační vlny, ve které byly výrazně zastoupeny ženy s dětmi v předškolním věku. Tyto skutečnosti byly důvodem, proč RILSA ve spolupráci s MPSV a UNICEF realizoval průzkum mezi poskytovateli služeb péče o děti v dětské skupině. Jeho cílem bylo jednak popsat obecnou praxi fungování těchto zařízení (např. z pohledu věku dětí), jednak se šetření zaměřilo na možnosti docházky dětí se specifickými potřebami a dětí uprchlíků. Postoje k provozně technickým a hygienickým podmínkám provozování služeb péče o děti v dětských skupinách nebyly v detailech předmětem tohoto výzkumu.

Podle výsledků uvedeného průzkumu **poskytují služby péče o děti v dětské skupině ve více než polovině případů spolky**, dále byly mezi poskytovateli, kteří se zúčastnili šetření, nejvíce zastoupeny územně samosprávné celky a zaměstnavatelé. Téměř tři čtvrtiny poskytovatelů

provozovaly pouze jednu dětskou skupinu. Výzkum se nezaměřil na postoje týkající se změny či případné rozšíření seznamu organizací či osob, které mohou dané služby poskytovat. Nicméně v rámci připravované novely zákona o dětských skupinách je navrhováno jej rozšířit o školskou právnickou osobou, Kancelář poslanecké sněmovny nebo Kancelář Senátu, zaměstnavatele prarodiče dítěte nebo zaměstnavatele manžela, partnera nebo druhého rodiče, který není rodičem dítěte, žije s ním však ve společné domácnosti a doloží vazbu k dítěti čestným prohlášením. Toto rozšíření, zejména v posledním bodě, ještě více umožní uspokojit potřeby rodin, pokud chtějí umístit dítě do zařízení nerodinné péče, zároveň je zde reflektována pluralita rodinných soužití, např. rekonstituovaných rodin.

Podle zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů jsou tato zařízení určena pro děti od 6 měsíců do věku zahájení povinné školní docházky. Podle průzkumu jsou podle zkušeností 63 % poskytovatelů děti do dětských skupin zapisovány většinou mezi druhými a třetími narozeninami a nejčastějším věkem, kdy většina dětí ukončuje docházku do dětské skupiny, je podle poloviny respondentů věk mezi třetími a čtvrtými narozeninami. Nicméně podle třetiny je to i věk starší. **Dětské skupiny tedy nejsou jednoznačně využívány jako přechodná stanice před nástupem do mateřské školy, ale jsou využívány i jako jejich alternativa.** Z tohoto důvodu tedy nemá jakékoli případné omezení horní hranice věku opodstatnění. Naopak stojí při dalších případných diskusích o hranici věku dítěte pro garanci místa v předškolní péči za úvahu, zda do v tomto směru plánovaných kapacit nezahrnout i dětské skupiny. Podobně je tomu např. v Německu (<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/germany/access>).

Na druhou stranu, v dětských skupinách, které se výzkumu zúčastnily, nebyly k 1. lednu 2023 zapsány žádné děti mladší jednoho roku. Po vzoru zahraničních zkušeností je žádoucí pro tyto děti zajišťovat péči založenou na intenzivní individuální péči. **Dobrym počinem v tomto směru je také uvažované legislativní ukotvení tzv. sousedské dětské skupiny pro nejvýše čtyři děti.** V zahraničí je však běžné legislativní ukotvení individuálních služeb chův, které pečují o děti v domácnosti rodičů¹⁶. Ať je tato individuální péče poskytována v domácnosti (rodiny či pečující osoby) nebo jiném prostoru, je třeba, aby tento typ péče byl podporován z veřejných finančních prostředků. Zahrnutí sousedské dětské skupiny do obecného systému financování dětských skupin je krok správným směrem. **Po vzoru jiných zemí se však nabízí i jiné možné formy podpory těchto služeb,** např. bezúročná půjčka či jiná forma podpory pro adaptaci prostor, kde je péče poskytována, daňové slevy či slevy na odvodech z povinného pojištění, které mohou vést ke snížení úhrady rodičů za péči o jejich dítě. Dále je např. metodickými materiály třeba vyřešit, jak v těchto individuálních formách péče postupovat v případě onemocnění pečující osoby (a osob v její domácnosti), její dovolené či účasti na zákonem povinném dalším vzdělávání.

Na rozdíl od praxe mateřských škol přijímá většina dětských skupin účastnících se výzkumu děti v průběhu celého kalendářního roku. **Poptávka rodin po stávajících službách je vysoká, více než čtyři pětiny poskytovatelů musely v roce 2022 žádosti o přijetí dítěte odmítnout.** Částečně uspokojit poptávku umožňuje tzv. sdílení místa, které je obsazeno více dětmi docházejícími na kratší dobu (např. jen některé dny v týdnu, část dne). S takovou praxí se zatím nesetkaly pouze dvě pětiny respondentů.

¹⁶ Např. Francie: <https://www.pajemploi.urssaf.fr/pajewebinfo/cms/sites/pajewebinfo/accueil/garde-denfants-a-domicile.html>, <https://www.nounou-top.fr/info/presentation-nounou>

S částečnou docházkou dětí do dětské skupiny a s tím spojeným sdílením místa více dětmi souvisí mimo jiné i návrh úpravy zákona, podle které by měl rodič mít povinnost sdělit poskytovateli v písemném prohlášení, zda uzavřel smlouvu o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině s jiným poskytovatelem, případně v kterých dnech v týdnu a v kterou dobu v průběhu dne. Cílem je zamezit situacím, kdy by na stejné dítě bylo čerpáno více příspěvků státu na provoz dětské skupiny. Rovněž to přispěje k lepší evidenci obsazenosti.

Podle v současné době platného zákona č. 247/2014 Sb. (§ 5, odst. 2c) je poskytovatel povinen zajistit služby péče o dítě v dětské skupině v rozsahu nejméně 6 hodin během provozního dne. Výpovědi poskytovatelů týkající se provozní doby naznačují, že je tato podmínka v souladu s požadavky praxe, neboť **92 % poskytovatelů uvedlo, že je provozní doba 8 nebo více hodin, a devět z deseti respondentů uvedlo, že délka provozní doby odpovídá poptávce rodičů.** Úprava délky provozního dne z 6 na 8 hodin v připravované novele zákona je tedy odpovídající.

Z pohledu poskytovatelů služeb péče v dětské skupině, kteří se zúčastnili výzkumu, je současný zákonem daný (maximální) počet dětí v dětské skupině nastavený vhodně a je to zároveň i podmínka, které se jim daří nejlépe dostat. Téměř tři čtvrtiny respondentů považují za odpovídající i stanovený věk dětí.

V souvislosti s počtem dětí zákon specifikuje minimální počet pečujících osob pro tři kategorie dětských skupin z hlediska jejich kapacity. Z průzkumu vyplývá, že v **obecné rovině polovina poskytovatelů považuje současnou zákonnou úpravu počtu pečujících osob dle velikosti skupiny za zcela vhodnou**, další čtvrtina se přiklání k nižší míře souhlasu, výtky vyjádřilo 15 % respondentů. Problém splnit tuto podmínku v praxi mělo pouze 7 % respondentů. Z výzkumu však vyplývá, že tyto zákonem dané počty jsou v praxi často navýšeny, zejména tehdy, jsou-li ve skupině přítomny děti mladší tří let. To s sebou ale přináší zvýšené finanční náklady.

Podle dosavadní právní úpravy musí pečující osoba splňovat předepsanou odbornou způsobilost. Zároveň platí, že vždy musí být přítomna alespoň jedna pečující osoba se zdravotnickým vzděláním, nebo s profesní kvalifikací chůvy pro děti v dětské skupině, nebo osoba s odbornou způsobilostí k výkonu povolání lékaře. Každá druhá dětská skupina má alespoň jednu výše uvedenou chůvu, druhou nejčastěji zastoupenou kvalifikací je chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky a kvalifikace pedagoga. Zhruba v každé třetí skupině je přítomna osoba se zdravotnickým vzděláním, s výjimkou lékaře. **Alespoň částečně se s aktuálním zákonným nastavením kvalifikace pečující osoby ztotožňuje pouze polovina dotázaných.** Jako v praxi neopodstatněné spatřují poskytovatelé nároky na zdravotnické vzdělání pečující osoby. V době výzkumu rovněž platilo ustanovení, že pro děti ve věku ode dne 1. září po dosažení 3 let je poskytovatel povinen zajistit péči alespoň jednou pečující osobou s odbornou kvalifikací v pedagogické oblasti, a to nejméně v rozsahu 20 hodin týdně. Tato povinnost byla poskytovateli jednou z nejvíce kritizovaných. Hlavním problémem je podle poskytovatelů zastupitelnost tohoto pracovníka v případě jeho nemoci či dovolené. Obecně je také takových pedagogických pracovníků nedostatek, při horších mzdových podmínkách, které jim mohou dětské skupiny nabídnout, dávají přednost práci v jiných zařízeních, např. mateřských školách. V připravované novele zákona o dětských skupinách je toto v souladu s praxí reflektováno. Pokud bude schválena, bude pro zajištění odpovídající úrovně vzdělávání dětí starších tří let stačit, aby byl plán výchovy a péče zkontrolován a odsouhlasen osobou s odbornou způsobilostí učitele mateřské školy podle § 6 odst.

1 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o pedagogických pracovnících“). Mezi návrhy, které jsou v souladu s praxí zjištěnou výzkumem, patří i to, že mezi pečující osoby, jejichž přítomnost musí poskytovatel zajistit během celé provozní doby, bude možné zařadit osobu s kvalifikací v pedagogické oblasti.

Nedílnou součástí kvality poskytovaných služeb v dětské skupině je kromě vstupní kvalifikace pečujících osob i jejich další vzdělávání. Mezi poskytovateli je tento požadavek vnímán vesměs kladně, problémy však spatřují v jeho praktickém naplnění. **Na jedné straně se jedná o zastupitelnost pečujících osob během vzdělávání, na druhou stranu by poskyvatelé uvítali jeho finanční podporu ze strany státu**, např. po vzoru tzv. šablon pro mateřské a základní školy, bezplatných online seminářů pořádaných MPSV. V souvislosti s dalším vzděláváním pečujících osob bylo poukazováno i na různou úroveň kurzů pro profesní kvalifikaci chůva pro děti v dětské skupině. Ta v některých případech vede ke zvýšené potřebě dalšího vzdělávání, neboť nezaručuje potřebnou kvalitu.

Výzkum se kromě obecnějších podmínek poskytování služeb péče o děti v dětské skupině zaměřil na přístup dětí se specifickými potřebami. Ty byly rozděleny do dvou skupin, z nichž první se týkala potřeb souvisejících se zdravotním stavem dětí, druhá souvisela spíše se sociálním zázemím dětí. S docházkou dětí se specifickými potřebami měla zkušenost naprostá většina zařízení, která se zúčastnila výzkumu. **Pouze 15 % se dosud v rámci svých služeb s dětmi s nějakou specifickou potřebou vůbec nesetkalo, a to zejména proto, že po dané službě nebyla ze strany rodin poptávka.** Lze konstatovat, že ze strany poskytovatelů je velká vůle děti vyžadující zvláštní péči přijímat. Nicméně pro zařazení těchto dětí naráží na dva stěžejní problémy. První souvisí s materiálním vybavením, např. s potřebou speciálních pomůcek, ale i s případnými stavebními úpravami prostoru (bezbariérový přístup apod.). Druhou oblastí, která přijímání dětí se specifickými potřebami ztěžuje, je personální zabezpečení. Docházka těchto dětí je spojena s potřebou více individuální péče. Vzhledem k celkovému finančnímu zajištění dětských skupin nezbyvají na personální posílení prostředky. **Velmi silně mezi poskytovateli rezonuje požadavek na možnost zřídit pozici asistenta pedagoga/pečující osoby, jako tomu je v mateřských školách.** Tento pracovník by měl spolupracovat s pečující osobou na přímé péči o děti se specifickými potřebami, ale i o ostatní děti např. pomoc při sebeobsluze. **V dětských skupinách by podobnou možnost uvítalo 77 % respondentů (46 % vyjádřilo rozhodný souhlas), zcela odmítajících bylo pouze 5 %.** V současné době probíhají i v resortu školství diskuse o tom, jak pozici asistenta pedagoga systematicky uchopit. Nabízí se zde možnost rozšířit diskusi v oblasti školství i na služby péče o děti v dětské skupině. Podle aktuálních podmínek vzniká nárok na asistenta ve školských zařízeních tím, že je na základě vyšetření dítěte v pedagogicko-psychologické poradně stanoveno podpůrné opatření třetího a vyššího stupně. Druhou možností je žádat o podporu asistenta prostřednictvím speciálních dotačních výzev a šablon. Až do května 2023 mohou mateřské školy v rámci nového Operačního programu Jan Amos Komenský čerpat finanční prostředky na svoje aktivity. Cílem výzvy je finanční podpora personálních pozic a tím rovného přístupu ke kvalitnímu a inkluzivnímu vzdělávání pro všechny děti. Personální podpora je zaměřena na školního asistenta, sociálního pedagoga a dvojjazyčného asistenta. Dále jsou podporovány aktivity zaměřené na osobnostně sociální a profesní rozvoj pracovníků v mateřských školách, inovativní vzdělávání včetně podpory dětí s odlišným mateřským jazykem a spolupráce s rodiči a veřejností. Jedná se o zjednodušené projekty, administrativně méně náročné, které navíc nevyžadují žádné spolufinancování ze strany příjemců (<https://opjak.cz/>).

Mezi děti se specifickými potřebami jsou zařazeny i ty s odlišným mateřským jazykem, resp. děti se sníženou znalostí českého jazyka. Jejich počet se v České republice zvýšil v důsledku války na Ukrajině. **Podle výsledků výzkumu přijala každá čtvrtá dětská skupina nějaké ukrajinské děti.** Pokud zařízení danou zkušenost nemělo, bylo tomu převážně kvůli chybějící poptávce ukrajinských rodin (nepřišly do dané lokality či neměly o tyto služby zájem). Poměrně často však bylo přijímání ukrajinských dětí limitováno maximální možnou kapacitou dětské skupiny. Podle zkušeností respondentů docházely ukrajinské děti do dětských skupin pravidelně, tj. po dobu delší než jeden měsíc, denně a na celý den. Respondenti rovněž během roku 2022 nezaznamenali výrazné výkyvy v poptávce ukrajinských rodin podle válečného vývoje a intenzity uprchlické vlny. Ve třetině zařízení byl pro ukrajinské děti vytvořen zvláštní plán adaptace. V žádné dětské skupině nebyly pro tyto děti organizovány zvláštní aktivity a všechny tak byly zapojovány do daného kolektivu. Vzhledem k rychlosti, s jakou bylo třeba reagovat na danou situaci, většina dětských skupin pokryla zvýšenou poptávku po službách z dosavadních personálních zdrojů, pouze 16 % přijalo další pečující osoby, včetně případně ukrajinských žen.

Vzhledem k rozmanitosti specifických potřeb dětí není možné, aby je byly pečující osoby v dětských skupinách vždy schopny plně uspokojit. Proto je třeba, aby i pro tyto účely byly podporovány neziskové organizace, které se na konkrétní služby pro děti s určitými specifickými potřebami specializují a poskytovatelé služeb péče o děti se na ně mohli obrátit a spolupracovat s nimi. Příkladem jsou aktivity organizací META, o.p.s. a InBáze, o.s. Prostřednictvím nich mohou zařízení péče a vzdělávání (dosud většinou mateřské či základní školy) zajistit např. tlumočnické služby, pomoci vytvořit program pro děti s odlišným mateřským jazykem či jinými potřebami, zajistit další vzdělávání pečujících osob v této oblasti apod. Pro jejich fungování je však nezbytné stabilní financování. Tyto neziskové organizace jsou jako ostatní často závislé na dotačních programech, které zajišťují finanční podporu zpravidla na dobu jednoho roku. Toto brání systematickému rozvoji těchto služeb.

Zvláště obtížné se zdá zapojení dětí se sníženou znalostí češtiny, pokud mají i jinou specifickou potřebu (poruchu učení, autistického spektra apod.). Na tyto případy nejsou příslušné služby zatím příliš dobře připravené. Jedná se např. o vyšetření u odborníků, v pedagogicko-psychologických poradnách, kteří nejsou připraveni diagnostikovat a dávat další doporučení v jiném než českém jazyce. Nejen z tohoto důvodu, ale i kvůli odlišnému vnímání specifických potřeb v různých kulturách je pak cílení podpory pro tyto děti velmi obtížné. V těchto případech je více než v jiných třeba úzká spolupráce s rodinou. Pro to je však třeba vytvořit bezpečné prostředí. I v tomto kontextu je nezbytné, aby zařízení péče o děti mohla využívat tlumočnických služeb. V tomto směru byla zmiňována i spolupráce s Národním pedagogickým institutem či Magistrátem HL. m. Prahy. Vzájemné porozumění mezi zařízením péče a rodinou je naprosto zásadní pro zdárnou adaptaci dítěte. I u dětí s odlišným mateřským jazykem je mnohdy vhodné např. upravit prostory, aby různé činnosti probíhaly v určených částech, důležitá je rovněž vizualizace (obrázky vystihující např. režim dne) atp. I pro koordinaci těchto aktivit by bylo vhodné systematicky podpořit pozici asistenta pedagoga/pečující osoby.

Ve výzkumu zazníval názor, že vzhledem k tomu, jak je nastaveno fungování dětských skupin z hlediska poměru počtu dětí a pečujících osob, je pro řadu dětí se specifickými potřebami toto prostředí vstřícné a může jim významně pomoci v jejich vývoji a rodičům v péči o ně odlehčit. V tomto směru je třeba posílit spolupráci s odborníky, tj. zejména pediatry a jinými lékaři, u dětí starších tří let kooperovat s pedagogicko-psychologickými poradnami. Nejen z pohledu dětských skupin je třeba rozvinout

sítování služeb, např. sdílením informací a kontaktů na služby prostřednictvím rodinných center v lokalitě, místních úřadů. V tomto směru se jeví jako řešení systematické uchopení rodinné politiky na místní úrovni včetně vytvoření pozice koordinátora pro tuto oblast.

Oblastmi, ve kterých poskytovatelé vyjadřovali největší kritiku, byla administrativa spojená se založením dětské skupiny (jako bezproblémovou ji hodnotilo pouze 28 % respondentů), ale zejména financování a začleňování dětí se specifickými potřebami. V době výzkumu se financování dětských skupin opíralo o dva hlavní zdroje – finanční příspěvek státu na provoz a poplatky rodičů. Ty byly v případě dětí do 31. 8. po třetích narozeninách zastropovány částkou 4 000 Kč měsíčně, od 1. ledna 2023 byla částka zvýšena v důsledku valorizace na 4 720 Kč. S administrací podání žádosti o příspěvek byli respondenti poměrně spokojeni. **Naopak největší kritika se objevovala ohledně jeho výše, a to zejména pro děti starší věkové kategorie.** Dětské skupiny tak v jejich případě musí stanovit vyšší školné, které je pro rodiče často již nedostupné. Ačkoli by někteří chtěli pokračovat v docházce dítěte do dětské skupiny, jsou nuceni hledat jiné, méně finančně náročné zařízení, např. mateřskou školu. Poměrně často zazníval i názor, že by bylo vhodné **nastavit jinak „dělící věk“ pro nárok na finanční příspěvek, a to směrem nahoru.** Věk mezi třetími a čtvrtými narozeninami, někdy i věk starší je obdobím nejistoty, kdy rodina volí vyhovující a zároveň prostorově a finančně dostupný typ péče. Právě do tohoto období spadá i případné navýšení školného pro starší děti při snížení státního příspěvku. **Podle údajů z našeho výzkumu činí průměrné školné v dětských skupinách pro děti z mladší věkové skupiny 2 940 Kč měsíčně, u dětí starších pak 3 600 Kč.**

V době výzkumu platil tzv. Lex Ukrajina, který umožňuje podat žádost o finanční příspěvek kdykoli během kalendářního roku. V době výzkumu bylo pro nárok na příspěvek na měsíc leden 2023 třeba podat žádost o příspěvek nejpozději do 6. února 2023, který byl prvním pracovním dnem po 5. únoru 2023, a zároveň nejpozději do tohoto termínu bylo třeba v aplikaci podat hlášení o obsazenosti kapacitních míst za leden 2023. Rozhodnutí o žádosti o příspěvek a o záloze na příspěvek na první třetinu kalendářního roku vydalo MPSV do 20. února 2023 a zálohu mělo vyplatit do 25. února 2023. Právě toto načasování představovalo pro dětské skupiny značnou finanční nejistotu, kterou byly nuceny řešit např. úvěry a půjčkami. I když nejsou dětské skupiny školskými zařízeními a přijímají děti v průběhu celého roku, jsou harmonogramem školního roku ovlivněny, mimo jiné i tím, že děti přestupují v září do mateřských škol. Docházka je tedy zejména na podzim velmi proměnlivá a závisí na úspěšnosti přijetí dětí do mateřských škol v dané lokalitě. **Z tohoto důvodu zazníval požadavek na úpravu vyplácení finančního příspěvku spíše dle etap školního než kalendářního roku. Toto je zcela v souladu s připravovanými úpravami zákona o dětských skupinách.** Měl by tak být opuštěn koncept financování provozu dětské skupiny v rámci kalendářního, resp. rozpočtového roku, a zároveň s ohledem na průběžný vznik nových dětských skupin v průběhu kalendářního roku dle možností poskytovatelů a poptávky ze strany rodičů by mělo být zrušeno časové omezení pro podání žádosti o příspěvek klíčové pro dynamický růst nabídky služby a její finanční dostupnosti. Zároveň bude zvyšována maximální výše úhrady od rodičů podle skutečného růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnost podle údajů Českého statistického úřadu, ke kterému došlo od počátku měsíce nabytí účinnosti právní úpravy stanovující platnou výši této úhrady do září kalendářního roku, který předchází kalendářnímu roku, ve kterém dojde ke zvýšení této úhrady, za podmínky, že v tomto období dojde k růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnost celkem zjištěného Českým statistickým úřadem alespoň o 5 %.

Z regionální sítě evidovaných dětských skupin je patrné, že v některých krajích je jejich počet oproti ostatním výrazně nižší, a to i vzhledem k tamnímu počtu dětí. Tento výzkum si nekladl za cíl identifikovat důvody, proč tomu tak je. Na jedné straně zde nemusí být poptávka samotných rodin po takových službách, na druhé straně zde nemusí být předmětem činnosti neziskového sektoru, zájmem zaměstnavatelů či samospráv takové služby poskytovat. Dané otázky a hledání odpovědí na ně by však měly být součástí lokální rodinné politiky na obecní i krajské úrovni. Ta předpokládá nejen znalosti místních politiků i úředníků legislativních a dalších podmínek péče o předškolní děti, ale i systematické sledování poptávky rodin a nabídek služeb. V tomto ohledu **je třeba podporovat spolupráci obcí a krajů s odborníky na analýzy demografického vývoje a na výzkumy veřejného mínění, kteří by potřeby rodin monitorovali a umožnili tak podložit opatření rodinné politiky relevantními daty.** Nezbytnou podmínku pro tuto spolupráci je však vyčlenění finančních prostředků v místních rozpočtech. Jejich výše závisí na velikosti cílové populace (počtu rodin), míry detailu zjišťovaných údajů (např. délka dotazníku) a obtížnosti jeho vyhodnocování. Účinná opatření rodinné politiky však mohou do dané lokality přitáhnout mladé rodiny s dětmi, nebo snížit riziko jejich odchodu jinam. Pro základní inspirace je v tomto ohledu možné využít např. výstupy projektu MPSV Krajská rodinná politika dostupné na <http://www.rodinyvkrajich.mpsv.cz/cs/>.

Podle předkládaného výzkumu má právě spolupráce s obcí podle poskytovatelů služeb péče o děti v dětské skupině značné rezervy. **Podle pouze necelé čtvrtiny respondentů spolupráce s obcí existuje a je dostatečná.** Potenciál pro zlepšení spolupráce je zejména v obcích s více než 50 tisíci obyvateli. Spolupráce mezi poskytovatelem a obcí spočívá v pronajímání obecních prostor za nekomerční cenu, či zdarma (19 % všech výzkumu se účastnících dětských skupin) či v propagaci služeb (22 % všech výzkumu se účastnících dětských skupin), pouze každou osmou skupinu podporuje obec či městská část finančními dotacemi. Ty mají nezřídka jednorázový charakter, není to tedy finanční zdroj, na který se mohou poskytovatelé, např. v případě potřeby renovace prostor, zakoupení hraček či jiných pomůcek, systematicky spolehnout.

Jak bylo uvedeno, legislativa prováděná MPSV jako evidenčního a dohledového orgánu nad poskytováním služeb péče o děti v dětské skupině se snaží reagovat na měnící se požadavky praxe, to je však v řadě aspektů vzhledem k neexistenci podrobnějšího registru údajů mnohdy obtížné a vyžaduje častý kontakt s poskytovateli, jejichž zkušenosti se liší nejen podle velikosti skupiny, ale i regionu (např. ekonomická situace regionu a schopnost rodičů platit příspěvek v dětské skupině). **Registr služeb nerodinné péče a vzdělávání by měl být nedílnou součástí českého systému.** V současné době jsou k dispozici podrobnější údaje o mateřských školách, o dětských skupinách jsou spíše sporadické, o službách poskytovaných v rámci živnostenského zákona nejsou údaje žádné. Navíc dostupné údaje jsou spíše administrativního rázu a neobsahují údaje důležité pro rodiče, ale i místní samosprávy.

Pro rozvoj nerodinné péče v České republice je třeba vytvořit registry služeb denní péče a výchovy dětí v raném a předškolním věku. Kompletní registr služeb péče a vzdělávání předškolních dětí je nezbytným podkladem pro komunitní plánování rozvoje služeb denní péče o děti, a to na základě konfrontace informací z registru s demografickými statistikami a prognózami populačního vývoje v daném regionu. Jedná se o efektivní nástroj pro hodnocení vztahu nabídky a poptávky služeb denní péče o děti, podklad pro rozhodování o finanční podpoře služeb nerodinné péče z veřejných zdrojů a o organizaci souběžného a doplňujícího se provozu jednotlivých zařízení v lokalitě. Registr zakládá potenciál pro to, aby se zařízení (i např. soukromá, nestátní a veřejná, pečující o různé věkové skupiny

děti) vzájemně mohla vykrývat při nedostatku kapacit, potřebě větších/jiných prostor, během prázdnin apod. Podchycení služeb péče zaručujících standardy kvality působí rovněž preventivně proti poskytování služeb denní péče na černém trhu.

Registr by měl být veřejný (nejlépe v online verzi) a průběžně aktualizovaný. Jeho správou by měly být pověřeny obce s rozšířenou působností, případně kraj. Ty by měly být odpovědné za správnost údajů podle jasně daných pravidel. Registr služeb denní péče a výchovy dětí v raném a předškolním věku by měl obsahovat informace o tom, v jaké lokalitě poskytovatel působí, podle jaké legislativy jsou služby péče, výchovy a vzdělávání poskytovány (zákon o dětských skupinách, živnostenský zákon apod.), jaká je provozní doba zařízení, cílová skupina dětí (věk přijímaných dětí, přijímání dětí se specifickými potřebami a jakými). Rovněž by měl podávat informace o výši příspěvku rodičů za celodenní docházku podle věku dětí, případně podle specifických potřeb, zda je ponížena v případě částečné docházky apod. Nezbytné jsou i informace o způsobu zajištění stravy, případně výši stravného. Pro samosprávy i pro rodiče je důležitá i informace o celkové kapacitě zařízení a k určitému datu i o případných volných kapacitách, nebo naopak o převisu poptávky ze strany rodičů. Nedílnou součástí by měly být i informace o výsledcích hodnocení kvality a naplňování daných standardů, jsou-li pro daný typ specifikovány, i prostor pro zpětnou vazbu rodičů (vlastní zkušenosti, názory, hodnocení, výhrady apod.). V minulosti se již objevovaly první pokusy o vytvoření seznamu poskytovatelů služeb kolektivní i individuální nerodinné péče o děti, často však byly vázány na konkrétní projekt a jejich kontinuita tak nebyla zajištěna (např. na území Jihomoravského kraje a Kraje Vysočina www.spolecnedetem.cz).

Závěrem je třeba podtrhnout, že základním předpokladem nerodinné péče je její kvalita. Stále se v České republice objevují názory, že v raném věku má být péče o děti zajišťována matkami, a to celodenně. Je však třeba zdůraznit, že péče o děti v kvalitním zařízení umožňuje nejen lépe zajistit rodinu finančně tím, že oba rodiče mohou být výdělečně činní, ale mohou jim i pomoci v jejich pečovatelské roli, neboť se mohou věnovat i jiným sourozencům, sami sobě či posilovat partnerský vztah. Tím je možné předcházet různým rodinným krizím. Dostatek informací o všech aspektech nerodinné péče je však základní podmínkou pro to, aby se rodiče mohli odpovědně rozhodnout, co je pro ně a jejich dítě z hlediska jejich potřeb, zájmu i dalších povinností nejlepší.

Stěžejní body

- Poskytovateli služeb péče o děti v dětských skupinách jsou zejména neziskové organizace, nikoli obce či zaměstnavatelé.
- Děti docházejí do těchto zařízení zpravidla mezi druhými a třetími narozeninami, nicméně i podíl starších dětí není zanedbatelný, dětské skupiny jsou tak i alternativou mateřských škol v případě preferencí rodičů a/nebo nedostatku míst v mateřských školách.
- Děti mladší jednoho roku nejsou do dětských skupin zpravidla zapisovány. Bylo by vhodné rozšířit okruh služeb nerodinné péče o profesionální, rovněž státem podporované služby chův, které jsou pro tyto děti vhodnější.

- Dětské služby se nejvíce potýkají s finančním zajištěním, které ztěžuje naplnění požadavků kvalifikace pečujících osob a omezuje přijímání dětí se specifickými potřebami.
- Poskytovatelé by uvítali možnost zřídit pozici asistenta pečující osoby, který by jí byl nápomocen při péči o mladší děti či děti se specifickými potřebami.
- Pro zajištění odpovídajících služeb je vhodné podporovat i služby neziskových organizací, které se specializují na určitou problematiku a zajistit jejich síťování.
- To by mělo být úlohou statní správy a samospráv, zejména na krajské úrovni a v obcích s rozšířenou působností.
- Pro efektivní plánování služeb nerodinné péče je třeba na lokální úrovni vytvářet a pravidelně aktualizovat jejich registr.

4. Rodinná a mateřská centra

Sylva Höhne

4.1 Základní informace o provozu center

Rodinná či mateřská centra mají v samostatné České republice již více než třicetiletou tradici.¹⁷ Výsledky provedeného dotazníkového šetření *Rodinná a mateřská centra 2023* potvrzují, že první centra začínala vznikat již na počátku 90. let minulého století, větší rozmach ale zaznamenala v prvním deseti až patnáctiletí 21. století. To se nepochybně dělo v návaznosti na demografický vývoj a zvyšující se počty narozených dětí, zvláště v letech 2007 až 2010 (ČSÚ, 2022). V provedeném výběrovém šetření jsou tak na jedné straně ze čtvrtiny zastoupena centra s více než dvacetiletou historií a na straně druhé z pětiny centra vzniklá v předchozích deseti letech (2013 až 2022). Největší podíl (56 %) zauímají centra, která provozují svoji činnost od roku 2003 až 2012, tedy 11 až 20 let. Ta se častěji nacházejí v obcích s méně než 10 tisíci obyvateli. Na druhou stranu ve středně velkých městech s 10 až 49 tisíci obyvateli relativně častěji fungují centra s více než 20letou praxí.

Právní formou naprosté většiny center (79 %), která se zúčastnila daného výzkumu, je zapsaný **spolek**. Ostatní typy – obecně prospěšná společnost, zapsaný ústav, církev, příp. charita či příspěvková organizace – se vyskytovaly v řádech jednotek případů. Legislativně je spolek nástupcem dřívějšího občanského sdružení a od roku 2014 jej upravuje občanský zákoník č. 89/2012 Sb. (§ 214–302), který spolek vymezuje jako samosprávné a dobrovolné sdružení alespoň tří osob vedených společným zájmem. Hlavní činností spolku může být jen uspokojování a ochrana těch zájmů, k jejichž naplňování byl spolek založen, nikoli podnikání či jiná výdělečná činnost, která však může být činností vedlejší.

Tři pětiny do výzkumu zapojených center fungují samostatně, resp. jako jediná služba svého provozovatele. Pro zbývajících 39 % center naopak platí, že jejich provozovatel poskytuje i další služby (může to být nějaké středisko či nezisková organizace, která sdružuje či nabízí více typů služeb pro různé cílové skupiny). Zohledníme-li období vzniku center, je zřejmá jen mírná tendence k tomu, že centra vznikající v posledních letech fungují častěji jako jedna ze služeb provozovatele, než tomu bylo v 90. letech 20. století. Mohlo by to naznačovat, že nově založená centra bývají spíše součástí šířeji zaměřených organizací.

Na 87 % výzkumu se účastnících center je členem nějaké zastřešující organizace sdružující mateřská/rodinná centra (jako např. Síť pro rodinu, Unie center pro rodinu a komunitu, Rodinný svaz ČR). Zaměření těchto organizací se mírně liší, společnou snahou však je posilování hodnot rodiny a také propagace rodinné politiky a jejího významu na lokální, regionální i státní úrovni. Centřům na jedné straně poskytují podporu ve formě určitého informačního servisu např. v právní oblasti, na straně druhé nabízejí například mentoring, umožňují vzájemné setkávání a sdílení, dále vzdělávání aj.

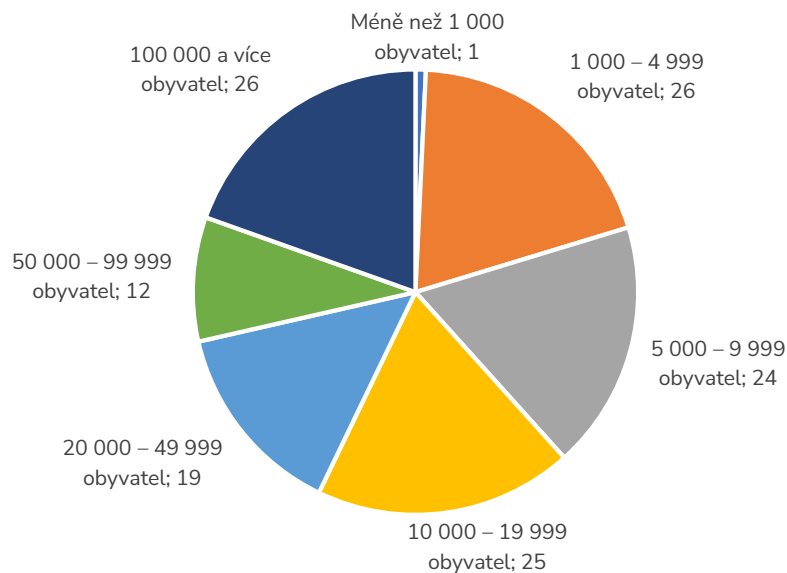
¹⁷ Podle údajů Síť pro rodinu (2022: 5) vzniklo první mateřské centrum v ČR v roce 1992.

Objekty, ve kterých centra poskytují své služby či aktivity, **patří nejčastěji (60 %) obci, příp. kraji či státu, jež je centru pronajímají.** Neobvyklým však není ani pronájem prostor od soukromého vlastníka (23 %) nebo od jiného subjektu (15 %), většinou církve, případně neziskové organizace, charity, školní či zájmové organizace typu Sokol. Výjimečné jsou případy, kdy centrum sídlí přímo ve vlastním objektu (v dotazníkovém šetření to uvedla 2 centra). V jednotkách případů centra v rámci specifikace „jiného objektu“ zmiňovala, že jej mají od obce k dispozici bez nájmu nebo ve výpůjčce. **Tři čtvrtiny center, které působí v objektu pronajímaném soukromým vlastníkem nebo obcí apod., byly se stávajícími podmínkami pravděpodobně spokojeny, protože neuvažovaly o přesunu do jiných prostor.** Zbývající čtvrtina (absolutně 29 center) naopak změnu zvažuje. Ukončit nájemní smlouvu a najít vhodnější prostory pro služby centra by chtělo sedm z nich, čtyřem centrům končí nájemní smlouva a počítají s tím, že pronajímatel ji neprodlouží a bude ji chtít ukončit, tři centra by chtěla ukončit nájemní smlouvu z finančních důvodů. Tyto aspekty byly s různými obměnami či doplňky zmiňovány také v rámci otevřené varianty u „jiného“ důvodu (15 center), kdy nejčastějším impulsem pro zamýšlený přesun byly různě nevyhovující prostory, přesun do levnějšího nájmu, hledání méně energeticky náročné budovy, plánovaná oprava či zrušení objektu doprovázená nutností se přestěhovat jinam. Vedle již schváleného nebo dohodnutého přesunu ale zazněla i touha či (dlouhodobá) snaha změnit stávající prostory, která však zatím nebyla kvůli vnějším okolnostem naplněna.

Regionální rozložení do výzkumu zapojených center z hlediska kraje a velikosti obce, kde centra působí, ukazuje, že 130 z 136 center zvolilo pouze jednu velikostní kategorii obce a zároveň jeden kraj, což ovšem nemusí vždy nutně znamenat, že v rámci kraje nemůže dané centrum působit ve vícero obcích stejné velikosti. Tři centra totiž mají v rámci jednoho kraje pravděpodobně (minimálně) dvě pobočky v různě velkých městech a naproti tomu další tři centra poskytují své služby na území dvou krajů. Počty center jsou co do působení v obcích různé velikosti poměrně rovnoměrně rozložené, s výjimkou nejmenších obcí do tisíce obyvatel a částečně i velkých měst s 50 až 99 tisíci obyvateli (graf č. 4.1).¹⁸ Rozložení center účastnících se výzkumu v jednotlivých krajích je uvedeno v 2. kapitole v obrázku č. 2.4.

¹⁸ Pro potřeby podrobnějšího zpracování vybraných charakteristik center bylo sedm velikostních kategorií obcí dále sloučeno do tří: 1) obce do 9 tisíc obyvatel (51 center), 2) obce s 10 až 49 tisíci obyvateli (44 center) a 3) obce s 50 tisíci a více obyvateli (38 center).

Graf č. 4.1 Počet mateřských/rodinných center dle velikosti obce (abs.)

Pozn.: Nejsou zahrnuta tři centra, která uvedla působnost ve dvou velikostních kategoriích obcí (dvakrát šlo o kombinaci obcí 1 000–4 999 ob. a 5 000–9 999 ob., jednou o kombinaci 10 000–19 999 ob. a 100 000 a více ob.).

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Časová dostupnost služeb poskytovaných centry je poměrně vysoká. **Tři čtvrtiny center** jsou pro své klienty běžně **otevřené (minimálně) pět dní v týdnu**. Tři nebo čtyři dny v týdnu realizuje své aktivity 17 % center, zbývajících 9 % je otevřeno nejvýše dva dny týdně. Kratší otevírací dobu (než pět dní v týdnu) mají statisticky významně častěji centra v malých obcích do 9 tisíc obyvatel (37 %), naopak ve velkých městech s 50 tisíci a více obyvateli to spíše nebývá zvykem (13 %). Poptávka a klientela je ve velkých městech větší, resp. širší, což minimálně umožňuje či v některých případech nejspíše i vyžaduje uzpůsobení otevírací doby směrem k co největší provozní dostupnosti.

Na rozdíl od běžné provozní otevírací doby se **v období letních prázdnin časová dostupnost většiny center výrazně snižuje. Tři pětiny center provoz značně omezují, necelá desetina jej zcela přerušuje.** Pouze třetina center uvedla, že zachovává víceméně stejný provoz jako v průběhu celého (školního) roku. Velikost obce toto chování opět velmi diferencuje. V nejmenších obcích do 9 tisíc obyvatel přes 80 % center po dobu letních prázdnin určitým způsobem redukuje svou otevírací dobu (67 %) či provoz zcela přerušuje (14 %). Naproti tomu ve velkých městech s 50 tisíci a více obyvateli bývá letní provoz center častěji (nikoli však převážně, ve 42 %) víceméně stejný jako v jiných měsících, k výraznému omezení přistupuje polovina center.

Propojením těchto dvou hledisek se ukazuje, že čím kratší je běžná otevírací doba center, k tím větší redukci jejich provozu dochází po dobu letních prázdnin. Centra, jejichž běžná otevírací doba je pět dní v týdnu, příp. více, spíše zachovávají i přes letní prázdniny víceméně stejný provoz, zato centra běžně otevřená čtyři nebo méně dnů týdně svůj provoz po dobu letních měsíců významně častěji ještě výrazně krátí. V souhrnných počtech:

- 42 center (31 %) má otevírací dobu pět, příp. více dní v týdnu a zároveň je provoz centra přes letní prázdniny v podstatě stejný,

- 59 center (43 %) má otevírací dobu pět, příp. více dní v týdnu, ale v létě provoz značně omezuje či přerušuje,
- 2 centra (2 %) mají otevírací dobu čtyři nebo méně dní v týdnu a v době prázdnin to zůstává víceméně stejné,
- 33 center (24 %) má otevírací dobu čtyři nebo méně dní v týdnu, ale přes léto svůj provoz ještě výrazně redukuje či zcela přerušují.

4.2 Aktivity a služby center

Programy, aktivity a služby center mohou být různého charakteru, nicméně společným cílem bývá zpravidla vzájemné setkávání rodičů (s dětmi), sdílení jejich zkušeností, ale i rozvíjení jejich schopností, dovedností a kompetencí. Základem je zajištění volnočasových aktivit, podstatné jsou ovšem také vzdělávací služby, odborné poradenství či jeho zprostředkování, a další více či méně specifické aktivity související s péčí a výchovou dětí různého věku nebo s životními okolnostmi rodin. Šíře nabídky služeb se odvíjí jak od prostorových, personálních, kapacitních, finančních aj. možností samotného centra, tak od zájmu a poptávky rodičů. Široké spektrum aktivit, která mohou centra poskytovat, zmínila i jedna z expertek dotázaných v rámci hloubkových rozhovorů:

„No tak ty volnočasové aktivity jsou asi pořád nějakým základem, ale hodně poskytují vzdělávací služby, poskytují hodně různé služby péče o děti, vím, že právě i mateřská centra přímo provozují dětské skupiny nebo nějaký jiný formy péče o děti. Tam, kde jakoby jsou schopni třeba čerpat dotace, tak jakoby z jiných oblastí, tak určitě pracují i se staršími dětmi, hodně provozují různé takové ty, jak se tomu říká, družiny. (...) A i s tou seniorskou politikou se snaží nějakým způsobem zapojit, to znamená, že někde spolupracují třeba s domovem důchodců tím, že mají tu... tak takovej ten nový model toho vícegeneračního setkávání. (...) Jako od předporodních kurzů vlastně, a nejenom, co se teda týče výchovy a péče o dítě, ale jsou tam kurzy angličtiny, prostě je to hrozně širokospektrá nabídka, co ta centra nabízejí podle samozřejmě svých možností. (...) Teďka mají i tu češtinu pro ukrajinské děti, jako fungují na týhle bázi poměrně široce. (...) No a některý centra provozují... i mají svoje opravdu školky, dokonce i školy.“ (expertní rozhovor)

V rámci dotazníku byla představitelům center nabídnuta paleta 20 rozličných služeb či aktivit, která centra mohou nabízet a poskytovat. Jejich přehled zobrazuje tabulka č. 4.1. Z první části této tabulky je zřejmé, že **nabídka služeb je velmi pestrá a že škála poskytovaných služeb je široká**. Dílčí analýza ukázala, že méně než desetina center v dotazníku vybrala pouze jednu až čtyři aktivity, naopak čtvrtina center nabízí svým klientům více než deset různých služeb. Nejčastěji se centra soustředí na sedm až devět činností (dvě pětiny center), průměrně na 8,5. Růst počtu nabízených služeb se zvyšující se velikostí obce se zcela nepotvrdil. Velký vliv má ale dle očekávání délka provozní doby centra, neboť centra otevřená čtyři a méně dní v týdnu nabízejí v průměru „jen“ kolem šesti aktivit (6,4), kdežto centra, která jsou v provozu po celý týden, mají nabídku služeb širší (9,2).

Hlavní pilíř center představuje nabídka volnočasových aktivit, jak těch realizovaných pravidelně, tak jednorázových akcí. Podle provedeného šetření je nabízí přes 90 % center. To platí pro

centra působící v různě velkých městech a bez ohledu na délku jejich fungování či otevírací dobu. Stěžejní činnostmi jsou dále rozličné **programy, přednášky či semináře**, které **pro rodiče** připravuje devět z deseti center a které jdou velmi často ruku v ruce s možností využití herny či **herního koutku pro malé děti**. Tři čtvrtiny center se snaží naplňovat potenciál komunitního působení, neboť zvolily variantu **komunitního setkávání a svépomocných skupin**. Ani v tomto případě nehrála velikost obce roli a je tedy možné se domnívat, že setkávání širší, ale zároveň (zájmově, místně, z hlediska dané životní fáze či jinak) blízké komunity je významné jak v malých obcích, tak ve velkých městech. Překvapivě poměrně vysoký (dvoutřetinový) je podíl center nabízejících **prázdninové tábory pro děti**, konané jak ve formě příměstských táborů, tak těch pobytových. Četnost jejich nabídky se s velikostí obce nemění, častěji ji však nabízejí centra, jejichž provoz je celotýdenní (ve srovnání s centry otevřenými čtyři a méně dní v týdnu), což lze současně brát jako určitý předpoklad pro jejich poskytování. Pro rodiče se tak může jednat o významnou pomoc při zajišťování péče o děti v době prázdnin.

Nadpoloviční většina center má speciální **programy pro těhotné nebo kojící ženy**. Může se jednat o různá cvičení pro těhotné ženy či předporodní kurzy a navazující přednášky věnované narození dítěte, péči o malé dítě či možným úskalím s tím spojeným. Více než polovina center **zprostředkovává materiální pomoc pro rodiny**. Tato pomoc pravděpodobně nabyla na významu v souvislosti s probíhající ekonomickou krizí (růstem cen energií a dalšího zboží a služeb), ale zřejmě i v návaznosti na válečný konflikt na Ukrajině doprovázený silnou uprchlickou vlnou. Centra tak mohou být v tomto směru významným subjektem podpory, kdy vzhledem ke svému působení mohou v rámci své klientely poměrně rychle postihnout případnou neuspokojivou situaci a nabídnout či zprostředkovat konkrétní pomoc. Nabídka zmiňovaných služeb se neliší podle velikosti obce, podstatně nižší je však v centrech, jež jsou otevřena čtyři nebo méně dní týdně.

Poskytování sociálního, psychologického, právního a jiného poradenství je jednou z aktivit, u které vedle zájmu rodičů dosti závisí na dostupné nabídce konkrétních služeb. V obcích do 9 tisíc obyvatel přitom odborné poradenství nabízí menšina center (dvě pětiny; ve větších obcích necelé dvě třetiny), což nepochybně souvisí s nižší nabídkou i dostupností těchto služeb v porovnání s velkými městy. Roli ale hraje také délka fungování centra, kdy centra činná více než 20 let nabízejí odborné poradenství mnohem častěji. Za dobu své existence tak mají spíše větší přehled a více kontaktů na potřebné odborníky. Celotýdenní otevírací doba mnohem častěji umožňuje centrům toto poradenství poskytovat či zprostředkovat, než je tomu u center s kratší provozní dobou.

Hlídaní malých dětí patří stále ještě k poměrně běžným aktivitám center, neboť jej má v nabídce téměř polovina z nich. Hlídaní dětí umožňuje rodičům zajistit si potřebné záležitosti (např. úřední, zdravotní). Tato služba je součástí portfolia činností center, a to bez ohledu na velikost obce, délku jejich fungování nebo otevírací dobu. Přibližně každé třetí centrum připravuje **adaptační program pro děti před nástupem do mateřské nebo základní školy**. V nejmenších obcích do 9 tisíc obyvatel se s touto službou spíše neseťkáme, ve větších městech bývá častější. Adaptační program může vyžadovat spolupráci s danou školou, nemusí to však být nutností. Otevřenost centra pět dní v týdnu se ukazuje být podmínkou, bez níž je tento program poskytován spíše ojediněle.

Ostatní služby nabízí méně než pětina center, jejich specifčnost tak bude zřejmě ještě více souviset s místními podmínkami. Přibližně každé šesté centrum realizuje **podpůrné programy pro tatínky s dětmi**. Tuto cílovou skupinu oslovují ve větší míře centra, která jsou na trhu etablovaná již více

než 20 let, a dále centra s celotýdenní otevírací dobou. Slova jedné z ředitelky oslovených v hloubkových rozhovorech dokládají, že vlastní zájem té cílové skupiny o možné aktivity je mnohdy nezbytný:

„Je o to zájem. On ose to vyvíjelo jako, že ty tatínci měli tu potřebu. Ono, když se ty maminky mezi sebou seznámí a začínají kamarádit, tak prostě pokud se udělá nějaká skupinka tři, čtyři, tak se na ně navážou další, oni [tatínci] chodívají s děckama na výlety, prostě pro ně připravují tady nějaké aktivity a řídí si většinou... víceméně zařizují si to sami, maminky sem vůbec nechodí.“ (expertní rozhovor)

Adaptační programy pro děti ukrajinských uprchlíků se staly potřebné v souvislosti s válečným konfliktem. Aktivně v tomto směru působilo každé šesté až sedmé centrum. Nebylo přitom podstatné, v jak velké obci se centrum nachází, jak dlouho funguje, ani jakou má otevírací dobu. Tyto programy tak vznikaly napříč těmito okolnostem. Podrobněji se aktivitami pro ukrajinské rodiny zabývá kapitola 9.

Spíše na děti (mladšího) školního věku cílí aktivity zajišťující **doučování dětí, doprovod dětí na kroužky** nebo nápodobu **odpolední družiny** či **školního klubu pro děti**. V dotazníkovém šetření jmenované aktivity zvolilo jen 18, resp. 14 a 8 center.

Jako **pomocná organizace pro pěstounské rodiny** funguje přibližně každé osmé centrum. Zatímco v obcích do 9 tisíc obyvatel takovouto službu v nabídce center nenajdeme, ve městech s 10 až 49 tisíci obyvatel ji nabízí každé čtvrté centrum. Poměrně specifickým případem jsou centra, která vystupují jako **pověřené osoby k výkonu sociálně právní ochrany dítěte** podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tuto službu si přitom podle výsledků dotazníkového šetření mohou dovolit výlučně centra s celodenním provozem (11 %), neboť mezi centry s kratší otevírací dobou ji nenabízí žádné. Centra, jejichž jednou z aktivit je **registrovaná sociální služba podle zákona o sociálních službách** č. 108/2006 Sb., jsou spíše výjimkou (5 center).

Ještě „jinou aktivitu nebo službu“ mimo všechny výše zmíněné vyplnilo celkově každé desáté centrum, přičemž ve všech případech šlo o centra s pětidenní otevírací dobou. Jmenován byl např. „*coworking*“, dále „*inkluzivní aktivity*“, „*pravidelná setkání Klubu seniorů*“, aktivity související s rozpadem rodiny jako je „*mediace, edukace rodičů v rozvodu (Cochemská praxe)*“ či speciální „*metoda snoezelen*“. Delší odpovědi obsahovaly např.:

„Kreativní klub, komunitní kavárna, multikulturní klub, poradenství a aktivity pro cizince, výchova ke globální odpovědnosti.“

„Pronájem centra pro oslavy, centrum poskytuje místo pro maminky, které učí děti doma, aby se zde potkávaly přes zimu, dokud nemohou být venku.“

„Provozujeme Dětskou farmu, kde realizujeme environmentální programy.“

„Mezigenerační centrum, mládežnický klub, základní poradenství – prevence.“

Tabulka č. 4.1 **Aktivity a služby mateřských / rodinných center**

	Nabídka služeb		Největší význam (v %)	Neuspokojená poptávka (v %) *
	abs.	v % *		
Jednorázové volnočasové akce	126	92,6	3,7	5,9
Pravidelné volnočasové aktivity	124	91,2	39,7	25,7
Program/kurzy/semináře/přednášky pro rodiče	122	89,7	8,8	5,9
Herna, herní koutek	113	83,1	4,4	7,4
Komunitní setkávání, svépomocné skupiny	106	77,9	22,1	9,6
Prázdninové příměstské/pobytové tábory pro děti	91	66,9	5,1	23,5
Program pro těhotné, kojící ženy	78	57,4	-	8,8
Zprostředkování materiální pomoci rodinám (bazar/sbírky oblečení, potravin, nábytku, hraček apod.)	78	57,4	-	5,9
Odborné poradenství (sociální, psychologické, právní aj.)	74	54,4	2,9	17,6
Hlídní malých dětí (netýká se dětské skupiny)	63	46,3	5,9	37,5
Adaptační program pro děti před nástupem do mateřské/základní školy	50	36,8	4,4	19,1
Podpůrný program pro tatínky s dětmi	24	17,6	-	10,3
Adaptační programy pro děti ukrajinských uprchlíků	21	15,4	-	16,2
Doučování dětí	18	13,2	-	21,3
Pomocná organizace pro pěstounské rodiny	16	11,8	-	14,7
Doprovod dětí na kroužky	14	10,3	-	19,9
Jiné aktivity/služby, jaké ...?	14	10,3	2,2	8,1
Pověřená osoba k výkonu sociálně právní ochrany dětí (podle zákona č. 359/1999 Sb.)	11	8,1	-	22,1
Odpolední družina, klub pro školní děti	8	5,9	-	19,1
Registrovaná sociální služba podle zákona o sociálních službách (č. 108/2006 Sb.)	5	3,7	0,7	22,8

Pozn.: * Respondenti měli označit všechny relevantní aktivity/služby, proto součet nedává 100 %.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Z uvedených 20 typů aktivit a služeb měli zástupci center zvolit jednu, kterou pokládají za **nejvýznamnější z hlediska současných potřeb rodin s dětmi**. Četnost jejich odpovědí je zobrazena v předposledním sloupci tabulky č. 4.1. Pro centra nabízející větší množství služeb to mohl být nelehký úkol, jak někteří zmínili i v otevřené otázce. Nicméně čtyřicetiprocentní podíl u **pravidelných volnočasových aktivit** potvrzuje význam těchto činností v nabídce center. Důležitost byla dále přikládána **komunitnímu setkávání**, které v současnosti považuje za nejvýznamnější aktivitu pro naplnění potřeb rodin pětina center. Třetí v pořadí významu služeb pro rodiny se umístily různé **programy a semináře pro rodiče**. Ostatní zvolené aktivity se týkaly jednotek případů. Řada činností nebyla vybrána vůbec, což nijak nesnižuje jejich váhu v činnosti center, při vzájemném porovnání ale poukazuje spíše na jejich doplňkový charakter.

Stejná baterie aktivit a služeb byla představitelům center v dotazníku nabídnuta ještě jednou, a to s žádostí o výběr těch **aktivit, u kterých centrum není schopné uspokojit poptávku**. V podstatě

jen dvě centra (v rámci „jiné aktivity“) uvedla, že mohou uspokojit vše, resp. by nevybraly žádnou ze služeb jako nedostačující. Dvě třetiny center zvolily jednu, dvě, nebo tři různé aktivity, desetina jich zaškrtnula osm a více (nejvýše 12). Podle posledního sloupce v tabulce č. 4.1 nelze jednoduše říci, že nejčastěji poskytované služby uspokojují poptávku nejvíce a že s méně častou nabídkou dané služby po ní roste poptávka. Největší zájem ze strany rodičů, který centra nejsou schopna uspokojit, se týká **hlídání malých dětí** (38 %). Platí to přitom shodně pro centra v různě velkých obcích a s rozdílnou otevírací dobou. Každé čtvrté centrum vnímá vyšší poptávku po poskytovaných **pravidelných volnočasových aktivitách** a/nebo po **prázdninových táborech pro děti**. Neuspokojené požadavky na rozšíření nabídky příměstských a/nebo pobytových táborů pro děti trápí zejména centra s kratší otevírací dobou. Ta pro ně může být určitým limitem neumožňujícím její samotnou nabídku, natož její navýšení. Významně vyšší je poptávka po dětských prázdninových táborech v centrech, která je vůbec nenabízejí (40 %), než v těch, která je připravují (15 %).

Více než pětina center si je vědoma neuspokojené poptávky v poměrně specifických oblastech, jakými jsou **sociálně-právní ochrana dětí** a **registrovaná sociální služba** podle příslušného zákona, tedy aktivity zatím centry poskytované spíše ojediněle. Další skupinu službami center nedostatečně pokrytou tvoří **aktivity související se školním vzděláváním dětí**, které uvedlo po jedné pětině center: jedná se o adaptační program pro děti před nástupem do mateřské či základní školy, doučování dětí, doprovod dětí na kroužky a odpolední družinu. Poslední dvě zmiňované aktivity přitom patří k nástrojům, které rodičům usnadňují sladování pracovních a rodinných povinností. Vyšší poptávka po doučování dětí může být reakcí na vysoké nároky škol na děti či ještě odrazem dozvuků uzavírání škol v době pandemie.

Každé šesté až sedmé centrum dále nedokáže uspokojit poptávku po **odborném poradenství**. Limitem je pravděpodobně nízká dostupnost příslušných odborníků, ať již místní, časová nebo finanční. Přetrvávající válečný konflikt na Ukrajině a přítomnost dětí z uprchlických rodin v ČR zvyšují poptávku po **adaptačních programech pro ukrajinské děti**, které zatím centra nedokáží zcela vyhovět. V případě dalších aktivit a služeb je neuspokojená poptávka uváděna nejvýše jednou desetinou center. Mezi „jinými aktivitami“, u nichž centra nejsou schopna vyhovět poptávce, byla zmíněna „*dětská skupina*“, „*víkendový provoz*“, „*víkendové kurzy pro mámu a dceru*“ nebo „*vzdělávací skupiny pro rodiče s dětmi*“. Dále pak uváděli:

„Hrozí, že nám vypadne část financování, potom bychom nezvládli pokrýt poptávku i po dalších aktivitách.“

„Sociální služby jsme osamostatnili, na skupiny ukrajinských dětí nemáme vhodné prostory, poradenství umíme zprostředkovat, doporučit dále.“

„U služeb, které poskytujeme, dokážeme v případě potřeby navýšit kapacity. Některé služby ale nemůžeme poskytovat, byť bychom chtěli, protože nemáme prostor.“

„Zájem rodičů by byl o stálého psychologa a fyzioterapeuta se specializací na děti – nejsme schopni stálé zajistit, zveme alespoň příležitostně.“

Následně měli představitelé center možnost ještě **volně cokoliv doplnit k aktivitám centra**, příp. k jeho klientele (viz dále). Těto možnosti dvě pětiny z nich využily, přičemž v odpovědích se tyto dvě oblasti vyskytovaly často velmi provázaně. Na jedné straně zástupci center upozorňovali na nedostatečnou prostorovou kapacitu centra, která jim brání služby poskytovat či rozšířit, s čímž se nezřídka pojila otázka financí, a to z hlediska jejich nejistoty či nedostatečnosti. Dále byl kladen důraz na komplexitu poskytovaných služeb, co do šíře nabídky i klientely, jak dokládají následující citace:

„Důležité není to, která naše služba momentálně převažuje nad jinou (jestli zrovna teď k nám chodí víc rodičů s dětmi nebo samotných dětí, nebo jestli je to zrovna teď víc malých dětí nebo malých školáků). Důležité je to, že poskytujeme komplex služeb, který na sebe navazuje a poskytuje tak rodinám celoživotní podporu a zázemí. Už když partneri čekají potomka, mají u nás možnost začít navštěvovat kurzy a hned po narození mohou chodit na aktivity pro rodiče s dětmi (trénink rodičovských kompetencí, adaptace na školku atd.), navštěvovat volnočasové aktivity a účastnit se všech dalších aktivit pro děti/rodiče s dětmi, a dále i když začnou děti chodit do školy, mohou navštěvovat odpolední klub, dospělí další aktivity, nabízíme aktivity pro teenagery, seniory... Celá komunita, včetně cizinců a menšin, od početí do smrti, u nás najde aktivity, pomoc, podporu a možnost být součástí.“

„Naši klienti si cení všestrannost našich programů, vzdělávání v partnerských a rodičovských kompetencích, osobnostním rozvoji i environmentálních tématech. Přitom všem poskytujeme doprovodné hlídání dětí, což je pro ně velkým benefitem a často se proto můžou zúčastňovat oba rodiče. Kromě vzdělávání si cení množství volnočasových programů a velké a pestré nabídky příměstských táborů (po celé prázdniny týdně 1-4 tábory na více místech regionu).“

Některá centra svoji činnost směřují (také) ke specifickým cílovým skupinám či problémům reflektujícím různá zdravotní znevýhodnění (například poruchy autistického spektra a další neurovývojové hendikepy, zdravotní postižení, vývojové vady), sociální znevýhodnění (spolupráce s charitou, rodiny/děti v evidenci OSPOD) či specifickou životní fází nebo událost (narození vícčetat, úmrtí dítěte při porodu či krátce po narození).

Jednou ze služeb, kterou mohou centra poskytovat, je **péče o děti v dětské skupině**. Z center účastnících se dotazníkového šetření jich přímo nebo prostřednictvím svého provozovatele nabízí dětskou skupinu zhruba **třetina center** (44 center). Pětina eviduje jednu dětskou skupinu, dalších 13 % dvě nebo více skupin. Zástupce jednoho centra měl evidovanou dětskou skupinu někdy v minulosti. Existenci dětské skupiny uvedla zhruba polovina (53 %) center, jejichž provozovatelem je (nezisková) organizace poskytující i další služby. Naproti tomu centra, která fungují jako jediná služba svého provozovatele, měla dětskou skupinu „jen“ v 19 % případů. Centra fungující v malých obcích do 9 tisíc obyvatel mají dětskou skupinu spíše ojediněle (22 %) ve srovnání s velkými městy s 50 tisíci a více obyvateli (45 %).

O zřízení (další) dětské skupiny uvažuje každé páté centrum, třetina z nich rozhodně, dvě třetiny spíše. Zkušenost s provozem dětské skupiny přitom zvyšuje šanci na zřízení další. Zatímco 27 %

center, která prostřednictvím svého provozovatele nebo sama mají v současnosti dětskou skupinu, by v nejbližších 12 měsících chtělo zřídit další dětskou skupinu, mezi centry bez prozatímní zkušenosti s provozem dětské skupiny jsou tyto úvahy méně časté (16 %) a více nejisté (měřeno podstatně vyšším podílem odpovědí „spíše ano“ než „rozhodně ano“).

V závěru této části věnované aktivitám a službám, která centra poskytují svým klientům, bude pozornost blíže zaměřena na **vzdělávací programy, kurzy či semináře pro rodiče**. Představitelé center dostali nabídnuto 11 konkrétních oblastí, ve kterých by vzdělávací kurzy mohly probíhat, přičemž mohli doplnit další, jinou oblast. Naprostá většina center nabízí rodičům vícero typů vzdělávacích aktivit, žádné vzdělávací programy rodičům neposkytuje jen pět center zapojených do výzkumu (tabulka č. 4.2). Nejčastěji (88 %) se jedná o semináře zaměřené na **rodičovské kompetence a vztahy uvnitř rodiny** (mezi rodiči a dětmi, mezi sourozenci), s čímž úzce souvisí i důraz na **vztahy mezigenerační** a celkové **posilování hodnoty rodiny** (75 %). O **podporu partnerských vztahů**, problematiku stability partnerství a prevenci rozpadů rodin je, zdá se, nižší zájem, nicméně více než třipětinová většina center toto téma v rámci svých vzdělávacích kurzů pro rodiče neopomíná.

Tři čtvrtiny center nezapomínají na podporu **zdraví a zdravého životního stylu**, čemuž přizpůsobují své programy. Poněkud specifické mohou v této souvislosti být semináře věnující se oblasti **duševního zdraví a psychickým problémům**. Pro více než polovinu center to však je téma vhodné k zařazení do vzdělávacích kurzů. Jeho význam navíc narostl v návaznosti na pandemické období. Zřejmě i proto řada center (téměř polovina) nabízí semináře zabývající se **prevencí domácího násilí, různých závislostí a dalších rizik v rodině**.

Vzhledem k převažující klientele centra, kterou (jak bude uvedeno dále) představují děti do tří, případně do šesti let věku, nepřekvapí, že dvě třetiny center se při svých vzdělávacích seminářích věnují souvislostem **ukončení mateřské či rodičovské dovolené a návratu do práce**, případně obecné podpoře uplatnění na pracovním trhu. Pravidelná a adekvátně ohodnocená výdělečná činnost přispívá k posílení finanční nezávislosti a stability rodiny, což je zvláště v době současných vysokých cen energií a dalšího zboží a služeb velmi potřebné. K tomu pak jistě směřují i vzdělávací **programy podporující finanční gramotnost**, které svým klientům nabízí dvě pětiny center.

Na **specifické potřeby rodin** cílí vzdělávací programy center v mnohem menší míře (například pokud jde o specifické formy péče o děti jako je náhradní rodinná péče či pěstounská péče a dále o potřeby uprchlických rodin), s výjimkou podpory rodin s dětmi se specifickými potřebami (zdravotními, sociálními aj.), pro něž připravuje vzdělávací kurz 45 % center.

Mezi „jinými“ tématy vzdělávacích seminářů zástupci center uváděli například „*seberozvoj, wellbeing*“ či „*sebepéče*“, dále „*sebeřízené vzdělávání dětí*“, „*homesharing*“ nebo „*environmentální témata*“ a „*podpora rodin cizinců obecně (nejen uprchlíků), vzdělávání multikulturní, vzdělávání v oblasti ekologie, přírody, ochrany životního prostředí, výchova ke globální odpovědnosti*“.

Tabulka č. 4.2 **Vzdělávací programy, kurzy či semináře pro rodiče**

	Abs.	V % *
Rodičovské kompetence, vztahy rodič-dítě, sourozenecké vztahy	119	87,5
Zdraví a zdravý životní styl	104	76,5
Posilování hodnoty rodiny, mezigeneračních vztahů	102	75,0
Návrat po mateřské/rodičovské do práce, podpora uplatnění na trhu práce	87	64,0
Partnerské vztahy, stabilita partnerství	83	61,0
Duševní zdraví, psychické problémy	76	55,9
Prevence rizik v rodině (domácí násilí, závislosti apod.)	64	47,1
Podpora rodin s dětmi se specifickými potřebami	61	44,9
Finanční gramotnost, finanční stabilita rodiny, ekonomická krize	56	41,2
Specifické formy péče o děti (náhradní rodinná péče, pěstounská péče)	19	14,0
Specifické potřeby uprchlických rodin, děti z Ukrajiny	18	13,2
Jiné zaměření, jaké ...?	9	6,6
Žádné	5	3,7

Pozn.: * Respondenti měli označit všechny relevantní tematické oblasti, proto součet nedává 100 %.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

4.3 Klientela center

Kdo je cílovou skupinou mateřských a rodinných center? Celé rodiny, jen rodiče a/nebo děti? A jak staré děti? To jsou otázky, které si každé centrum v návaznosti na nabízené služby musí zodpovědět. Podle center zapojených do dotazníkového šetření jsou hlavním objektem zájmu **celé rodiny a děti společně s rodiči**. Tyto skupiny tvoří klientelu více než 94 % center (tabulka č. 4.3). Tři čtvrtiny center však své aktivity současně cílí jak na samotné děti, tak na samotné rodiče. V mírném pozadí zájmu stojí seniorská populace, nicméně téměř polovina center se zaměřuje i na ně, a pokud bychom je zahrnuli pod „celé rodiny“, v ústraní nezůstanou. Klientela center se nemění s velikostí obce, neliší se ani z hlediska délky fungování centra. Kratší otevírací doba (méně než pět dní týdně) do jisté míry omezuje nabídku služeb pro celé rodiny, a zvláště pro seniory.

Při výběru jedné, **hlavní skupiny, jíž jsou určeny pravidelné (týdenní) aktivity** center, se dvě třetiny center (bez ohledu na velikost obce, kde působí, délku svého fungování a otevírací dobu) shodly **na dětech, které přicházejí v doprovodu rodičů** (poslední sloupec tabulky č. 4.3). Pro zbývající část center představují nejvýznamnější klientelu celé rodiny nebo děti docházející samy bez rodičů. Není překvapivé, že senioři z této otázky zcela vypadli. Centra, pro něž jsou hlavní cílovou skupinou jen rodiče, byla v dotazníku pouze dvě.

Tabulka č. 4.3 Klientela center – cílová skupina

	Klientela center		Nejčastěji využívá služeb centra (v %)
	abs.	v % *	
Děti v doprovodu rodičů	129	94,9	65,4
Celé rodiny	128	94,1	18,4
Rodiče bez dětí	107	78,7	1,5
Děti bez rodičů	106	77,9	14,7
Senioři	62	45,6	-

Pozn.: * Respondenti měli označit všechny skupiny, pro které jsou aktivity center určeny, proto součet nedává 100 %.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Nejčastějšími návštěvníky center jsou děti předškolního věku. Centra, která pro ně nenabízejí žádné aktivity, jsou výjimkou (tabulka č. 4.4). Dvě třetiny center se orientují také na děti mladšího školního věku, tedy od 7 do 11 let. Častěji je tomu ale v tomto případě v centrech s celotýdenním provozem, protože z center s kratší otevírací dobou pro ně chystá aktivity „jen“ každé druhé. Přibližně jedna třetina center poskytuje své služby dětem staršího školního věku od 12 do 15 let. Dospívající děti bývají nejméně častým objektem zájmu center a jejich aktivit. Není proto překvapivé, že pro naprostou většinu center jsou hlavní cílovou skupinou, která nejčastěji využívá služeb center, děti předškolního věku – pro 71 % děti do tří let a pro dalších 20 % děti čtyř až šestileté. Zohledníme-li velikost obce, pak v obcích s 10 až 49 tisíci obyvateli se centra statisticky významně častěji věnují dětem mladším tří let ve srovnání s centry v obcích s 50 tisíci a více obyvateli, ve kterých se v relativně vyšší míře zaměřují na děti čtyř až šestileté.

Tabulka č. 4.4 Klientela center podle věku dětí

	Klientela center		Nejčastěji využívá služeb centra (v %)
	abs.	v % *	
Děti ve věku 0 až 3 roky	132	97,1	70,6
Děti ve věku 4 až 6 let	132	97,1	19,9
Děti ve věku 7 až 11 let	90	66,2	8,8
Děti ve věku 12 až 15 let	48	35,3	0,7
Děti ve věku 16 a více let	23	16,9	-

Pozn.: * Respondenti měli označit všechny věkové skupiny dětí, pro které jsou aktivity center určeny, proto součet nedává 100 %.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

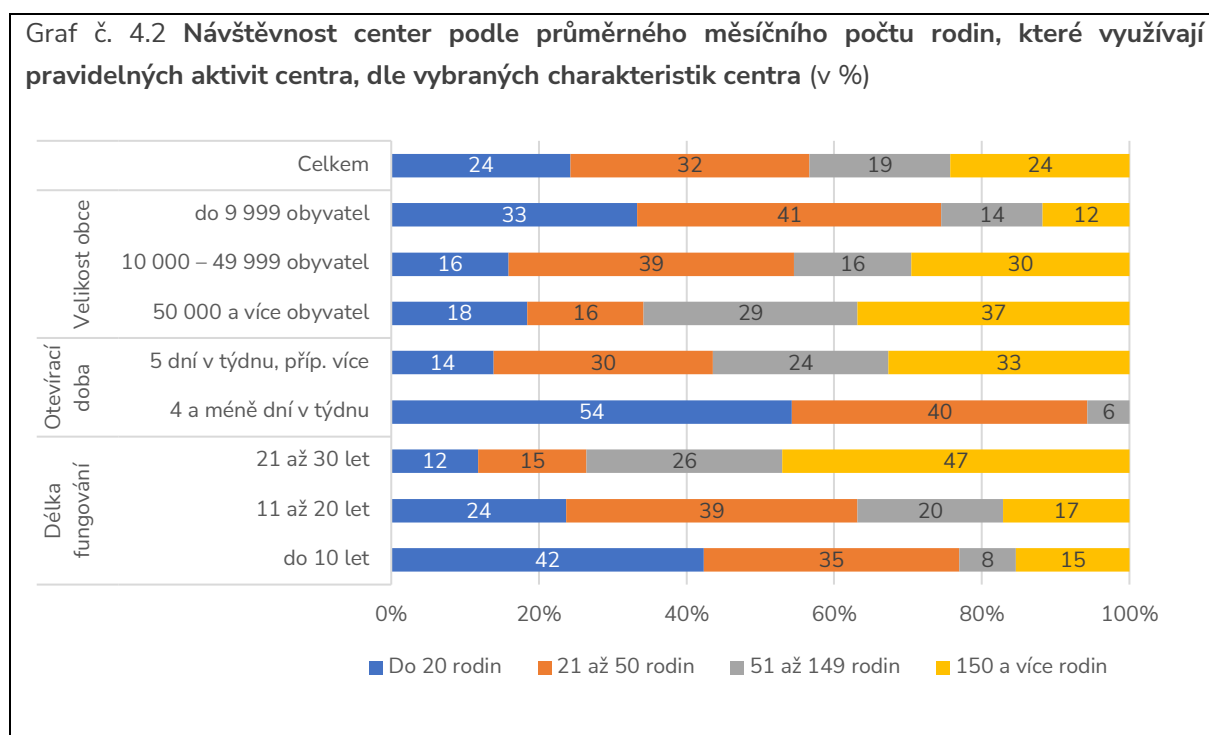
V doplňující otevřené otázce někteří respondenti ještě blíže specifikovali, že velkou část jejich klientely tvoří rodiče (matky) na rodičovské dovolené, jiní jsou naopak otevření „pro širokou věkovou škálu od miminek až po seniory“. Další nepřímo vyzdvihli význam centra v podpoře komunitního setkávání, například v návaznosti na nově přistěhované mladé rodiny, kterým v dané obci chybí širší rodinné zázemí, případně rodiny uprchlické. Široký záběr centra popsal jeden z respondentů:

„MC je určeno rodinám s dětmi včetně prarodičů a jejich vnoučat. Rodiny využívají služby MC dlouhodobě a často vracejí při narození dalšího dítěte. Cílovou skupinou jsou "běžné" rodiny, rodiče se třemi a více dětmi, těhotné ženy a jejich partneři, matky samoživitelky, rozvedení rodiče s dětmi, rodiče řešící různé krizové situace (úmrtí v rodině, partnerské neshody, v rozvodovém řízení, nezaměstnaní), rodiny,

kdy jeden z rodičů odjíždí z důvodu zaměstnání na mimo domov, bilingvní rodiny - kdy jeden z rodičů má jinou národnost, rodiny s nízkými příjmy, sendvičové generace i rodiny v agendě SPOD [sociálně-právní ochrany dítěte].“

Zástupci center byli také požádáni o uvedení **počtu rodin, které v průměru měsíčně využívají pravidelných (týdenních) služeb centra**. Škála odpovědí se pohybovala od jednotek rodin po několik stovek (maximum 700). Čtvrtina center poskytuje své služby nejvýše 20 rodinám měsíčně, třetina center uvedla ještě vyšší návštěvnost do 50 rodin měsíčně (graf č. 4.2). Až 150 nebo více rodin se měsíčně účastní aktivit ve čtvrtině center. Přestože je procentuální rozložení návštěvnosti center dle vybraných charakteristik, jak zobrazuje graf č. 4.2, potřeba vzhledem k nízkým absolutním počtům brát s určitou rezervou, lze potvrdit očekávané souvislosti:

- nárůst návštěvnosti center se zvyšující se velikostí obce,
- znatelně vyšší návštěvnost v centrech s celotýdenní otevírací dobou a
- stoupající návštěvnost center v závislosti na délce jeho fungování.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Dodejme ještě, že návštěvnost center je úzce spjata s nabízenými službami, kdy s vyšším počtem poskytovaných aktivit roste dle očekávání počet rodin, které služby center využívají. Zacílení služeb center na různé skupiny (rodiče, děti apod.) přitom nehraje roli, s výjimkou seniorů – patří-li mezi cílové skupiny center, návštěvnost center je obecně vyšší, naopak centra s nízkým celkovým počtem zapojených rodin do svých služeb (do 20 rodin) své aktivity seniorům spíše nenabízejí. Vedle potřebné naplněnosti centra by se však nemělo zapomínat na kvalitu poskytovaných služeb, jak zmínila v hloubkovém rozhovoru i zástupkyně jednoho centra:

„Protože tady v těch malejch obcích je trošku jako věc ta, že se jako řeší počty. A i kdyby prostě přišly do té herny jako dvě maminky a pokecaly si, tak jako strašně se řeší ta kvantita, ale ne ta kvalita, jo? A v tom je to trošku taky takový jako scestný někdy, když bysme jim měli dokládat prostě docházku (...) takže my jsme spíš o té jako kvalitě než o té kvantitě. A když se podaří kvantita, tak OK, ale taky i ta kvalita jako, že pak si víc ty děti mezi s sebou pohrajou, víc si ty maminky popovídají, jako, že je to všechno se vším, no.“ (expertní rozhovor)

4.4 Personální obsazení center

Personální otázky představují další podstatný prvek fungování center. Rozdíly mohou být patrné jak z hlediska pracovně-právního ukotvení jednotlivých pozic, tak z pohledu vykonávaných činností. Prvotní obrázek podá pracovní zařazení zástupce center, který vyplňoval dotazník. V naprosté většině případů se jednalo o ředitele či vedoucího centra, příp. předsedu představenstva (85 %). Z dalších otázek přitom bylo zřejmé, že kumulace funkcí je v centrech poměrně běžná a mnohdy nutná. Tito vedoucí byli totiž velmi často současně organizačními pracovníky centra a pokud nevykonávali funkci předsedy představenstva centra, byli mnohdy alespoň jeho členy. (Ještě) jinou pozici zastával každý čtvrtý respondent výzkumu (tabulka č. 4.5). Polovina z nich blíže specifikovala pozici lektora, další uváděli působení jako koordinační, projektový či programový pracovník, sociální pracovník, manažerka dětských skupin centra či chůva v dětské skupině, účetní, vedoucí dluhové poradny, administrativní pracovník, uklízečka aj.

Tabulka č. 4.5 Pracovní pozice respondenta

	Počet center	V % *
Předseda/předsedkyně představenstva, vedoucí, ředitel/ředitelka	116	85,3
Člen/členka představenstva	62	45,6
Organizační pracovník/pracovnice centra	99	72,8
Jiný pracovník	35	25,7

Pozn.: * Respondenti měli označit všechny pozice, které zastávají, proto součet nedává 100 %.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Zástupci center měli dále uvést **počet osob, které v lednu 2023** v centru působily, tzn. **zajišťovaly jeho provoz či vedly pravidelné aktivity**. Zahrnuty přitom měly být osoby v pracovním poměru, dobrovolníci aj. Počty byly opět velmi rozmanité, od jednotek přes desítky s maximem 95 osob. Počty zapojených osob se zvyšovaly spolu s velikostí obce, ve které centrum působí, s delším obdobím jeho fungování, a především s počtem rodin, které služby center využívají. Pro názornost v centrech, které poskytují své služby nejvýše 20 rodinám měsíčně, pracuje v průměru 7 osob, zato v centrech, ve kterých služby využívá více než 50 a méně než 150 rodin měsíčně, je průměrně pracovně zapojeno až 18 osob. Největší centra z hlediska počtu uživatelů, tj. s návštěvností 150 a více rodin v průměru měsíčně, potřebují průměrně 26 osob na zajištění veškerých aktivit. V souhrnném pohledu v necelé čtvrtině center obstarávalo jeho chod nejvýše pět osob, v další zhruba třetině center šest až deset osob. Na druhou stranu v pětině center působilo 20 nebo více osob. Mediánová hodnota činila celkově 10 osob, průměr 14,5 osob.

Tyto osoby vykonávaly v centrech činnost převážně (82 %) na základě různých dohod – o provedení práce (DPP) nebo o pracovní činnosti (DPČ) (tabulka č. 4.6). V průměru bylo takto zaměstnáno i nejvíce pracovníků (8,6). Z jiného úhlu pohledu můžeme říci, že tam, kde se pracovníci zaměstnávají na DPP nebo DPČ vyskytovali, představovali v průměru polovinu veškerého personálu centra (viz poslední sloupec tabulky č. 4.6). Zatímco v centrech působících v malých obcích do 9 tisíc obyvatel vykonávalo svou činnost na dohodu v průměru 5,6 osob, ve městech s 50 tisíci a více obyvateli více než 11 osob. V průměru zhruba dvojnásobně více bylo potřeba pracujících na dohodu v centrech s celotýdenní otevírací dobou než v centrech otevřených čtyři a méně dní v týdnu (9,7 vs. 4,5 osob). Centra poskytující své služby 150 a více rodinám měsíčně zaměstnávají na dohodu v průměru více než 15 osob (průměrně 15,5), zatímco v centrech věnujících se nejvýše 50 rodinám měsíčně si vystačí přibližně s pěti takovými osobami (průměrně 5,4).

V téměř 70 % center měl alespoň jeden pracovník pracovní-právní poměr podložený pracovní smlouvou. V průměru se jednalo o čtyři takové zaměstnance na jedno centrum, v přepočtu k celkovému personálnímu obsazení centra tvořili jednu třetinu. Při splnění podmínky, že v centru pracují jak zaměstnanci na smlouvu, tak zaměstnanci na dohodu (bez ohledu na to, zda jsou tam i jiní pracovníci) stále platí (zhruba dvojnásobná) převaha pracujících na dohodu nad zaměstnanci s pracovní smlouvou (vyjádřeno v průměrných počtech 9,7 vs. 4,1 osob a v podílech na všech pracovnících 47 % vs. 25 %). Tato situace, tedy přítomnost alespoň jednoho zaměstnance na smlouvu a současně alespoň jednoho na dohodu je běžná u tří pětina center. U více než 90 % center pak je zaměstnán alespoň jeden pracovník na smlouvu nebo na dohodu.

A právě pro případy, kdy je v centru alespoň jeden zaměstnanec s pracovní smlouvou v hlavním pracovním poměru nebo na dohodu o pracovní činnosti, byl ještě po respondentech výzkumu požadován přepočet na pracovní úvazky v lednu 2023. Někteří na otázku neodpověděli nebo to nedokázali přepočítat, většina ostatních si s tím však poradila. Z výsledků lze usuzovat, že práce v centru na plný úvazek není běžná, nebo alespoň ne u všech pracovníků, neboť z původních průměrných 10,8 pracujících osob (v součtu jako zaměstnanců na smlouvu a/nebo jako zaměstnanců na dohodu) vychází průměrný přepočtený počet úvazků 3,0 (medián 2,0). Připomeňme, že do přepočtených úvazků nejsou zahrnuti pracovníci na dohodu o provedení práce, což může tyto počty vcelku snižovat. Diference se opět potvrzují z hlediska velikosti center a otevírací doby centra. Ve velkých centrech poskytujících služby alespoň 150 rodinám měsíčně zaujímají zaměstnanci na smlouvu nebo DPČ až 5,2 přepočteného úvazku, kdežto v menších centrech je potřeba těchto úvazků podstatně méně (2,1). V centrech s kratší otevírací dobou představují zaměstnanci na smlouvu nebo DPČ v přepočtu „jen“ 1,6 úvazku, v centrech otevřených pět či více dní v týdnu pak dvakrát tolik (3,3 úvazku).

Tabulka č. 4.6 Pracovně-právní ukotvení pozic pracovníků centra a vybrané statistické ukazatele počtu pracovníků

	Počty center		Vybrané statistiky týkající se počtu pracovníků				
	abs.	v %	minimum	maximum	průměr	medián	průměrný podíl na všech prac. (v %) *
Na základě pracovní smlouvy	94	69,1	1	20	4,0	3	33,1
Na základě DPP, DPČ	111	81,6	1	54	8,6	6	49,7
Na základě živnostenského oprávnění, jako OSVČ	47	34,6	1	12	2,9	2	16,0
Na dobrovolnické bázi podle zákona o dobrovolnické službě	22	16,2	1	34	5,8	3	26,8
Na dobrovolnické bázi bez smluvního zajištění	81	59,6	1	26	4,7	3	42,3

Pozn.: * Vyjadřuje podíl počtu uvedených pracovníků v daném typu smlouvy/dohody/živnosti apod. na všech pracovnících centra. Součet tedy nedává 100 %.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

V přibližně každém třetím centru pracovaly osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) prostřednictvím svého živnostenského oprávnění. Tato skupina působí v centrech nejméně často, jak dokládají i jejich nízké průměrné či mediánové počty nebo podíl na všech pracovnících centra (tabulka č. 4.6). Naopak **zapojení dobrovolníků do chodu centra je velmi častým jevem**, i když převážně k němu dochází bez nějakého smluvního zajištění než v mezích zákona o dobrovolnické službě (tabulka č. 4.6). V obou případech si dobrovolníci neuplatňují jakékoli finanční nároky.

V některých centrech bývají zaměstnány také osoby prostřednictvím tzv. **institutu společensky účelného pracovního místa**. To znamená, že jejich pracovní pozice je dotována z úřadu práce apod. V dotazníkovém šetření bylo takových center 15 (11 %), jen výjimečně ale uvedli, kolik takových osob u nich pracuje. Ředitelka jednoho centra v hloubkovém rozhovoru upozornila na úskalí, která se zaměstnáváním takových osob mohou být spojena:

„(...) A pak mám paní z úřadu práce, kterou teda každej půlrok střídám, protože ta dotace z úřadu práce je na půl roku. Někdy se mi podaří, že jako jde prodloužit, ale málokdy. A je to takový, no... (...) Já si jako, když si dám inzerát, tak vlastně... a chci to přes pracák, tak to musí i pracák zveřejnit. A ten pracák mi potom posílá lidi a většinou prostě mi pošle... třeba i chlapi, ti šli vyloženě pro razítko, úplně jako ztráta času pro všechny. (...) Takže prostě potřebuju někoho, kdo tam jako umí vystupovat, takže si většinou vytipuju někoho, kdo je na tom pracáku a koho trošku znám, třeba si ho předtím ještě jako otestuju trošku, abych věděla, do čeho jdeme. No a ten pracák mi to teda schválí na půl roku a někdy se podaří to prodloužit i třeba na rok. (...) Ale je to blbý v tom, že než jí zaučíte, to je třeba tři měsíce. A za chvilku zase odejde.“ (expertní rozhovor)

4.5 Spolupráce center s dalšími organizacemi a subjekty

Rodinná a mateřská centra mohou svou činnost vykonávat zcela samostatně, velmi často ale navazují spolupráci s dalšími organizacemi. Přibližně **každé druhé centrum** (52 %), které se zúčastnilo dotazníkového šetření, **zná ve své obci či městské části nějakou další organizaci** (jiné mateřské, rodinné či komunitní centrum, neziskovou či církevní organizaci atd.), **kteřá poskytuje obdobné služby pro rodiny s dětmi**. O žádné takové organizaci nevědělo 5 % center, podle zbývajících 42 % v jejich obci žádný subjekt nabízející podobné aktivity pro rodiny s dětmi není. Velikost obce zde hraje nespornou roli, neboť v obcích do 9 tisíc obyvatel je existence takové další organizace mnohem nižší (35 %) než ve městech s 50 tisíci a více obyvateli (68 %). Pokud zástupci center dokázali tyto další prarodinně orientované subjekty vyčíslit, uváděli řádově nižší jednotky organizací (nejčastěji dvě, příp. tři). **Přestože spolupráce s těmito dalšími organizacemi má spíše příležitostný charakter, je celkově poměrně častá**, deklarovaná až 69 % center, která nějakou takovou organizaci znají. Pravidelně s nimi spolupracuje 17 % center, příležitostně 52 %, vůbec 31 %.

Pokud bychom se zaměřili na specializované odborné služby, pak centra mohou takové služby jak sama poskytovat ve svých prostorách, tak je alespoň zprostředkovat. **Poskytování odborných služeb přímo v prostorách centra** bylo v dotazníku zjišťováno u čtyřech vybraných typů služeb (tabulka č. 4.7). Poskytované služby se nejčastěji týkaly **psychologického poradenství** (43 %), dále zhruba v každém čtvrtém centru měli jeho klienti možnost využít **poradenství v oblasti finančního a materiálního zabezpečení**. Lze předpokládat, že význam zmiňovaných oblastí, resp. možné problémy, na které se zaměřují a které se snaží reflektovat, v posledních letech narůstá, a sice v souvislosti s pandemií covidu-19 a následně s ekonomickou krizí. Pětina center dále přímo nabízí **právní poradenství** a šestina **logopedické služby**.

Tabulka č. 4.7 **Centra poskytující vybrané odborné služby ve svých prostorách**

	Počet center	V % *
Psychologické poradenství	59	43,4
Poradenství v oblasti finančního/materiálního zabezpečení, ztížených životních podmínek	37	27,2
Právní poradenství	30	22,1
Logopedické služby	23	16,9

Pozn.: * Vyjadřuje podíl center poskytujících dané služby z celkového počtu center, součet tedy nedává 100 %.

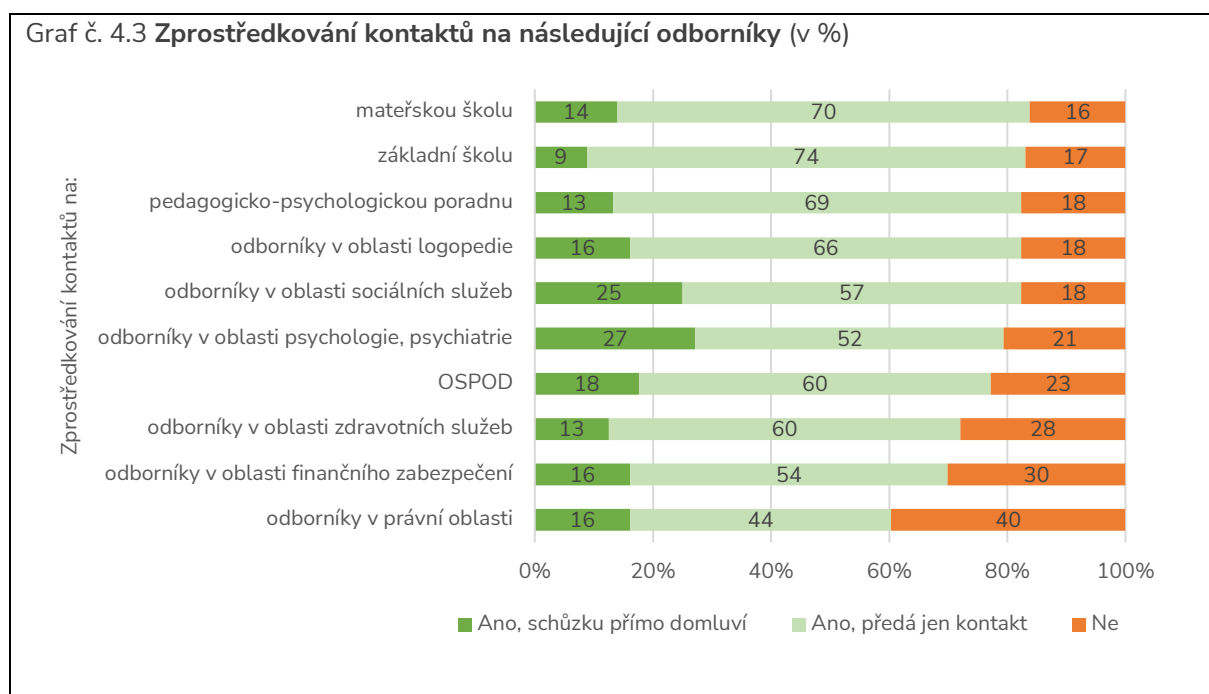
Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

V souhrnu alespoň jednu ze zmiňovaných služeb ve svém centru přímo poskytuje jen o něco více než polovina (54 %) center. Centra působící v malých obcích, příp. poskytující své aktivity spíše nižšímu počtu rodin, mají v tomto směru svou nabídku dosti omezenou. Alespoň jednu z uvedených služeb přímo nabízí jen zhruba třetina center v obcích do 9 tisíc obyvatel a/nebo poskytujících své služby nejvýše 20 rodinám v průměru měsíčně. Naproti tomu ve velkých městech si to může dovolit téměř dvoutřetinová většina center a tam, kde služby center využívá alespoň 150 rodin měsíčně, přímo poskytují alespoň jednu ze jmenovaných odborných služeb až tři čtvrtiny center. Je tedy zřejmé, že nabídka těchto odborných služeb se bude odvíjet jednak od (potencionální) poptávky klientů, která se s velikostí obce a potažmo i klientely centra bude navyšovat, a jednak od dostupnosti samotných odborníků, která bude ve větších obcích vyšší.

Následující baterie otázek se soustředila na to, zda uvedené služby dokáže centrum přinejmenším zprostředkovat, a to buď tím, že klientovi přímo domluví schůzku nebo alespoň tím, že předá na příslušného odborníka kontakt. Z grafu č. 4.3 je patrné, že ve všech sledovaných oblastech jsou centra schopná většinou dané služby zprostředkovat. **Nejvyšší míra spolupráce a povědomí panuje v tomto ohledu s mateřskými a základními školami, s pedagogicko-psychologickou poradnou, s logopedy a s odborníky v oblasti sociálních služeb, na které více než 80 % center svým klientům povětšinou předá příslušný kontakt, případně přímo domluví schůzku.** Vysokou míru tohoto zprostředkování lze chápat jako určitý doplněk k hlavním aktivitám center, které se převážně koncentrují na jiné aktivity (zejména volnočasové a další, viz výše).

Nižší je povědomí center o odbornících zabývajících se zdravotním stavem nebo otázkami finančního a materiálního zabezpečení, na které by mohla odkázat své návštěvníky. Relativně nejméně jsou centra napojena na odborníky z oblasti práva, jejichž služby svým klientům nijak nezprostředkuje 40 % center.

Nejužší spolupráce – měřeno zastoupením center, která svým uživatelům s příslušnými odborníky domluví přímo schůzku – je v oblasti sociálních služeb a také s psychology, psychiatry či dalšími terapeuty. V těchto případech umí až čtvrtina center svým klientům přímo zajistit schůzku s odborníky.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Porovnáním odpovědí v závislosti na velikosti obce, ve které centrum působí, se ukazují některé odlišnosti. Centra fungující v obcích do 9 tisíc obyvatel mnohem častěji (oproti centrům z větších měst) nedokážou zprostředkovat kontakt na pedagogicko-psychologickou poradnu, odborníky v oblasti psychologie, sociálních služeb, finančního zajištění, ale ani na orgán sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD). V případě mateřských škol pak spíše předávají svým klientům potřebné kontakty, než aby jim se školou domluvili přímo schůzku, k čemuž naopak relativně častěji dochází ve velkých městech.

Méně častá je dále možnost zprostředkování kontaktů na většinu sledovaných odborníků v centrech s kratší než celotýdenní otevírací dobou. Svoji pozornost tak tato centra spíše obracejí na své vlastní aktivity a na zprostředkování jiných odborných služeb již pravděpodobně nemají dostatek personálních kapacit, ale mnohdy ani dostupnou nabídku daných služeb.

V rámci doplňující otázky bylo zjišťováno, zda existují nějaké **oblasti, ve kterých se centrum v případě poptávky rodičů po odborných službách nedaří sehnat příslušné odborníky nebo na ně alespoň zprostředkovat kontakt**. Zhruba polovina center uvedla, že se s takovou situací nesetkala. Často však k tomu dodávali, že hlavním problémem nejsou kontakty, ty centra mají, ale samotná dostupnost těch odborných služeb, z hlediska kapacity či financí:

„Kontakty máme nebo seženeme ve všech poptávaných oblastech, nicméně čekací doby jsou někdy tak dlouhé, že je vlastně nepodstatné, jestli kontakt máme nebo ne...“

„Kontakty máme, ale komerční ceny např. psychologů, právníků jsou nedostupné pro běžné rodiny, čekací termíny př. PPP [pedagogicko-psychologické poradny] dlouhé.“

„Kontakty zprostředkovat není problém, problém je kapacita jednotlivých služeb, která je často naplněná.“

Konkrétní oblasti, které zástupci center zmiňovali jako nedostatečně pokryté, bylo možné seskupit do několika tematicky souvisejících skupin. **V nedostupnosti služeb, resp. v nedostatečně pokryté poptávce jednoznačně dominovaly služby psychologů, psychiatrů a dalších terapeutů.** Na to, převážně s přízviskem „dětských“, upozornila jedna třetina center. Každé desáté centrum (dále) zapsalo služby lékařů, přičemž zde se směřovali odborníci z různých profesí – nejčastěji pediatři a zubaři, příp. jiní specialisté (např. neurolog, alergolog). Některá centra dále uváděla neuspokojenou poptávku po logopedických službách a službách spojených se vzděláváním dětí, čímž byly myšleny například nízké kapacity mateřských škol, ale v některých případech i doučování nebo finančně dostupné zájmové aktivity pro děti. V nízkých jednotkách případů zmínili zástupci center poptávku po službách právního poradenství a v oblasti finanční gramotnosti či obecně materiálního zabezpečení.

Samostatným subjektem, se kterým centra více či méně spolupracují, jsou **obce, příp. městské části**. Ředitelka jednoho z center a současně zástupkyně jedné organizace zastřešující centra oslovená v kvalitativním šetření ještě před dotazníkovým výzkumem označila roli obce, resp. jejích představitelů za nepostradatelnou:

„(...) když mám někomu poradit, jak začít a fungovat dál a dlouhodobě, tak velkou důležitou osobou vlastně v tom začátku byla tehdy, v podstatě už tedka kdyžtak zpětně musím říct, byl osvětlený místostarosta městského obvodu tady u nás [název obce]. A ten vlastně sám řekl věc, kterou se teď snažíme vždycky v celé České republice prosazovat, že vlastně ta obec nebo město by těmhle organizacím mělo udělat nějaký support tak, aby měly prostory, a to ostatní všechno ty prostory naplní už ti lidé, kteří v té organizaci pracují. Ale bez toho, že ta obec nebo ta municipalita nebo prostě někdo tady z těchhle osob, bez toho, že by tu výhodu centrum od nich

mělo, tak je to velmi těžké dlouhodobě udržet. Takže alfou a omegou je podle mého názoru spolupráce. Bohužel díky čtyřletému volebnímu období je velmi toto těžké vlastně v podstatě pro ty lídry dlouhodobě udržovat. To znamená, že tam prostě, kdyby mohla být nějaká pomoc, ale to jsou opravdu jenom moje takové sny a vize, takže kdyby mohla jít nejenom metodicky doporučení z Ministerstva práce a sociálních věcí nebo prostě v rámci České republiky doporučení, ale kdyby se dalo vlastně... jak to mám říct, nějakým způsobem závažnějším umožnit, aby obce a města tyhle ty věci zajistily těm centrům, jako nějakou oporu v tomhle tedka, tak by i přesto, že se změní politická struktura po čtyřech letech, tak by tam mohla být aspoň díky tomu třeba zaručená nějaká jistota nebo bezpečí v tom, že – ano, můžeme zmenšit obsah aktivit, zvětšit a tak dále, ale vždycky máme, že to tak řeknu v uvozovkách tu střechu nad hlavou jako. Takže to zajištění a samozřejmě zaplacení, ale to už je jedno jakou formou. (...) někteří samozřejmě jsou osvícení a většinou je to na malých městech nebo malých obcích, tak se snaží v rámci té komunity, politikové... těm centrům tohle to umožnit. Ale v těch velkých městech je to těžké. Zbytečně dravé a není tam ta podpora stabilní, takže to trošku na tom vázne.“
(expertní rozhovor)

Na 93 % center zapojených do výzkumu uvedlo, že je jejich **obec či městská část podporuje nebo s nimi spolupracuje: 42 % center je s tím přitom spokojeno a považuje tuto spolupráci za dostatečnou, 51 % by však uvítalo větší spolupráci či podporu.** Zbývajících devět center nemá s obcí v tomto směru žádnou zkušenost, všichni (až na jediné centrum, podle kterého to není potřeba) by ale spolupráci či podporu obce uvítali. Převážně se jedná o centra z měst s 50 tisíci a více obyvateli. Pokud bychom vzhledem k četnostnímu zastoupení porovnali mezi sebou pouze centra spolupracující s obcí, převažuje kladné hodnocení spolupráce s obcí v centrech působících v obcích do 9 tisíc obyvatel (58 % ji hodnotí jako dostatečnou, 42 % by uvítalo větší podporu). Zato ve středně velkých obcích s 10 až 49 tisíci obyvateli je tomu naopak (42 % vs. 58 %) a v největších městech je spokojenost nejnižší (28 % vs. 72 %).

Jaká je konkrétní forma podpory či spolupráce obce, příp. městské části směrem k centru? Nejběžnější je **poskytování finančních dotací na podporu centra**, které se týká 95 % center, u nichž k nějaké spolupráci dochází (tj. 89 % všech center). Velmi častá je rovněž **propagace služeb poskytovaných centrem**, kterou zmínilo 79 % jejich zástupců (74 % ze všech). Velmi významným je pravděpodobně pro řadu center fakt, že mohou fungovat **v obecních prostorech pronajímaných za nekomerční cenu, příp. zdarma.** Z toho těží 65 % center (celkově 60 %). Zatímco uvedené formy podpory či spolupráce lze chápat spíše jako jednostranné, plynoucí od obce směrem k centru, u další činnosti – **zapojení do přípravy či realizace strategie rodinné politiky** obce – může aktivita vzejít spíše ze strany centra směrem k obci, přičemž oboustranná prospěšnost nemusí být výjimkou. Spolupráce centra a obce je při přípravě či realizaci prorodinně orientovaných strategických materiálů nastavena u 45 % s obcí spolupracujících center (u 42 % všech center), což není málo, nicméně prostor pro posílení této spolupráce je v porovnání s ostatními aktivitami nejvyšší.

Zástupci center měli možnost uvést ještě **jiné způsoby, kterými se spolupráce mezi obcí a centrem uskutečňuje**, čehož využilo 18 % z nich (17 % ze všech). V některých odpovědích se přitom opakovaly již výše zmíněné formy podpory, jako například propagace či finanční dotace, někdy se

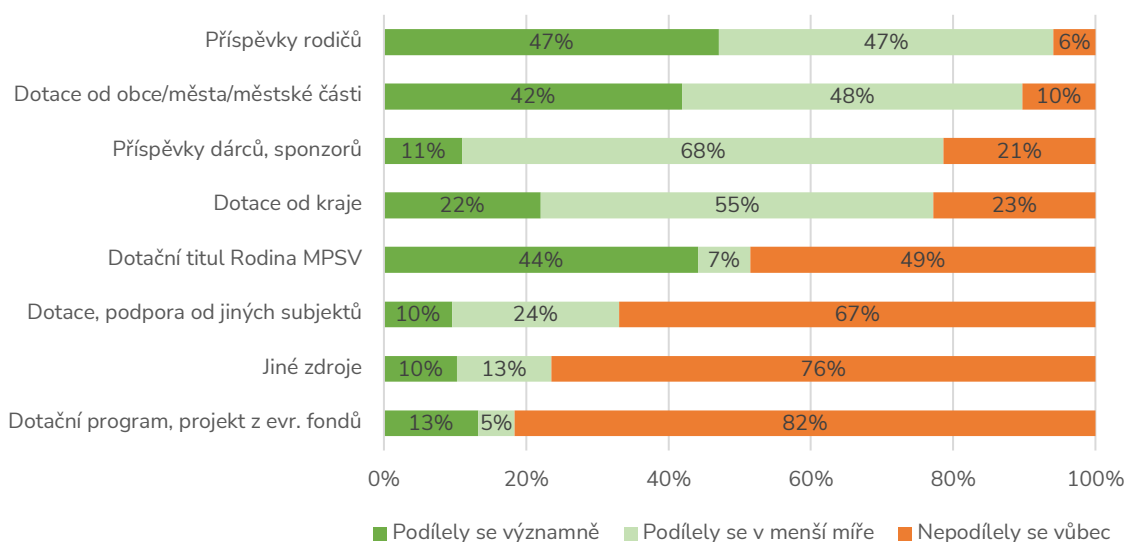
jednalo o jejich podrobnější doplnění, vysvětlení, ale i občasnou kritiku: „*dotace nejsou pravidelné a jsou na velmi nízké úrovni*“, „*propagace je výjimečně, spíše není. Spíše naše centrum je zavázáno dotacemi propagovat obec*“, „*(...) město dělá jakousi rodinnou politiku, ale nemá zájem spolupracovat a zanedbává v ní pestré oblasti péče, s kterými máme zkušenosti (...)*“. Převládalo ale kladné hodnocení vyzdvihující různé konzultace, nabídku dotačních programů, celkovou vstřícnost a spolupráci, pomoc s organizováním různých akcí, zapojení do obecních záležitostí (např. pořádání prorodinných akcí, komunitní plánování, plánování sociálních služeb, příprava strategického plánu obce).

4.6 Financování činnosti center

Z předchozí části víme, že téměř všechna centra jsou více či méně finančně podporována dotacemi obcí, ve kterých působí. Jakou váhu však v rozpočtu center tyto dotace představují? A z jakých dalších zdrojů pocházejí finanční prostředky určené na činnost center? Předně je třeba říci, že pro centra je typické **vícezdrojové financování**. Z osmi nabízených zdrojů jich centra v průměru využívala 4,7, dvě třetiny center získávala finance pro provoz centra ze tří, čtyř, nebo pěti různých finančních zdrojů, ostatní centra jich většinou měla ještě více. Spíše menší centra, do 50 rodin navštěvujících centra měsíčně, vystačila v průměru s nižším počtem zdrojů než centra poskytující své služby 150 a více rodinám. Z grafu č. 4.4 plyne, že **nejčastěji pocházely peněžní prostředky od klientů centra, tedy rodičů účastnících se aktivit centra, a z dotací obcí, měst či městských částí**. V roce 2022 jimi disponovalo devět center z deseti. Tyto zdroje současně velmi často představovaly hlavní zdroje příjmů centra, neboť u 42 až 47 % center se významnou měrou podílely na financování jejich provozu. Z hlediska velikosti obce se ukázalo, že zatímco pro centra působící v obcích do 9 tisíc obyvatel znamenaly obecní dotace častěji významný zdroj příjmů, v centrech v 50tisícových a větších městech se na rozpočtu podílely častěji jen menší měrou.

Téměř 80 % center naplňovalo svůj rozpočet **z příspěvků dárců nebo sponzorů a také z krajských dotací**. Měly však většinou jen doplňkový charakter, i když značnou váhu představovaly dotace z krajů pro každé páté centrum a příspěvky od sponzorů pro každé deváté centrum (graf č. 4.4). Zhruba polovina center zapojených do dotazníkového šetření získala v roce 2022 peněžní prostředky **z dotačního titulu Rodina realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí (MPSV)**. Tyto prostředky pak pro centra znamenaly další, velmi významný zdroj příjmů. Do určité míry jako okrajové lze vnímat finanční prostředky plynoucí centrům od jiných subjektů, např. nadací, dále z programů evropských fondů nebo z jiných zdrojů. Nicméně pokud se jim podaří tyto prostředky získat, pro řadu z nich se stávají podstatným zdrojem pro financování provozu centra. Dodejme, že mezi „jinými zdroji“ byla uváděna např. doplňková či vedlejší činnost centra, pronájem prostor, charitativní prodej, příspěvky od úřadu práce, příspěvek zřizovatele (často církve) či regionální dotace.

Graf č. 4.4 Nakolik se jednotlivé finanční zdroje podílely v roce 2022 na rozpočtu centra (v %)

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Pokud bychom rozlišili centra podle počtu zdrojů, kterými financovala provoz v roce 2022, lze ještě lépe pochopit, které typy finančních příjmů jsou pro centra nejpodstatnější. V grafu č. 4.5 jsou prezentována data za čtyři nejčtenější případy vícezdrojového financování center. Zpravidla přitom platí, že s vyšším počtem finančních toků se k předchozím nejčastějším přidává další, nový zdroj, váha jednotlivých zdrojů však může být dosti odlišná. **Dotace z obcí a příspěvky od rodičů patří k zásadním pilířům rozpočtů center.** Jako třetí zdroj je nejčastěji doplňují příspěvky od sponzorů a dárců. Pokud v roce 2022 centra financovala svůj provoz ze čtyř různých zdrojů, umístily se na třetím místě dotace z kraje, podpora od sponzorů se posunula na čtvrtou pozici. Finance pocházející z dotačního titulu Rodina MPSV však již tady začínají být nezanedbatelným zdrojem příjmů center. Jejich význam pak dále narůstá při využití pěti a šesti typů finančních zdrojů.

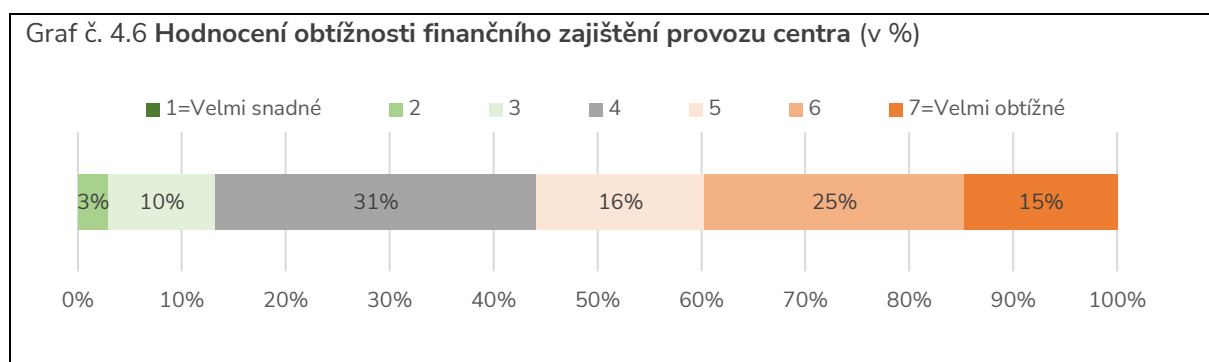
Graf č. 4.5 Finanční zdroje a jejich význam v rozpočtu vybraných center v roce 2022, podle počtu finančních zdrojů (v %)

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Finanční zajištění běžných aktivit a celkového provozu, jak bylo prezentováno výše, je pro centra zásadní. Důležité ale zároveň je, **jak řeší případné mimořádné výdaje** spojené například s rekonstrukcí centra nebo s pořízením většího vybavení. Téměř dvě pětiny center (38 %) zatím takový neobvyklý výdaj neměly, ostatní ano. Z mimořádné finanční dotace od obce či města jej převážně financovalo 17 % center, dalších 11 % ho uhradilo ze sponzorského daru. Z příspěvků od rodičů tento mimořádný výdaj pokrylo 9 % center a zbývajících 26 % uvedlo „jiné“ zdroje. Zde pak blíže specifikovali své zkušenosti. Často zmiňovali vícezdrojové financování kombinující dotace, sponzorské dary, příspěvky od rodičů aj., dále dotační programy od jiných subjektů (z evropských fondů, z regionálních dotací), využívali však také finanční rezervy centra nebo příjmy z vlastní činnosti.

Záležitosti týkající se financování center lze ještě doplnit o hodnocení toho, **jak obtížné je pro centra finančně zajistit svůj provoz**. O poměrně **značné obtížnosti** vypovídá graf č. 4.6. Zástupci center se měli prostřednictvím sedmibodové škály zařadit na stupnici od jedničky, která představovala „velmi snadné“ zajištění financí, po sedmičku značící, že je to „velmi obtížné“. Krajní pól vyjadřující velkou snadnost finančního pokrytí provozu center přitom ne zvolil nikdo, 13 % center se pak k němu do jisté míry přiklonilo. Na druhou stranu **pro 56 % center je naplnění příjmové stránky rozpočtu spíše obtížné**, v tom pro 15 % center „velmi“. Zhruba každé třetí centrum zvolilo střed nabízené škály, což lze interpretovat tak, že finanční zajištění provozu centra nevnímají ani jako snadné, ale ani jako obtížné.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Hodnocení obtížnosti finančního zajištění provozu centra se nijak zásadně nediferencovalo podle velikosti obce, ve které centrum funguje, počtu rodin, jež jeho služeb v průměru měsíčně využívá, ani délky otevírací doby centra. V návaznosti na jednotlivé zdroje, z kterých bylo centrum financováno, se ukázala pouze dílčí odlišnost při čerpání dotací od obce, a to v tom smyslu, že centra, u nichž se obecní dotace podílely na rozpočtu jen menší měrou, více inklinovala k obtížnějšímu finančnímu pokrytí provozu centra (66 % uvedlo body pět až sedm na sedmibodové škále). V případě center, pro něž dotace z obce znamenala významný zdroj příjmů, pocítované obtíže se sehnáním finančních prostředků na provoz centra sice stále převažovaly, nicméně byly méně časté (47 % uvedlo body pět až sedm na sedmibodové stupnici).

Současná ekonomická krize provázená zdražováním, růstem cen energií apod. komplikuje fungování velkého počtu center. Někteří jejich zástupci na to upozorňovali i v souvislosti s (níže) popsanou problematikou financování center. Na samostatnou otázku zjišťující, zda se daného centra **dotýká stávající ekonomická krize**, však až **39 %** odpovědělo „**rozhodně ano**“ a dalších **38 %** „**spíše ano**“. Jen přibližně každé čtvrté centrum zvolilo odpověď „spíše ne“, „rozhodně ne“ nevybral nikdo. Na

většinu center tedy zdražování určitým způsobem doléhá, nezáleží přitom na tom, v jak velké obci centrum působí, jak početná je jeho klientela či jakou má otevírací dobu.

Kritická situace, tedy reálné uzavření centra v nejbližších 12 měsících, však zatím většině center spíše nehrozí. Určitě se toho neobává 28 % center a „spíše“ dalších 63 %. Pro necelou desetinu (13 center) je ale uzavření centra dle jejich zástupců více či méně pravděpodobné. Souvislost s vnímanou ekonomickou krizí je namístě, neboť ti, kteří považují uzavření centra za reálné, z většiny (11 ze 13 center) „rozhodně“ pocítují dopad ekonomické krize na provoz centra. Těchto 13 center dále vybíralo příčiny, které stojí v pozadí obav z uzavření centra (tabulka č. 4.8). Při vědomí velmi nízkých absolutních četností dominují finanční důvody, personální okolnosti jsou na druhém místě, přičemž by to bylo vyvoláno spíše nuceným propouštěním pracovníků než tím, že by sami podávali výpověď. Roli ale také může hrát snížená poptávka po službách centra. Mezi jinými důvody bylo specifikováno: „*nezájem aktivních lidí, kteří by se zapojili do chodu MC*“, „*předání centra, zvolení nového předsedy spolku*“ a „*změny životní situace celé společnosti = jak zaměstnanců, tak klientů*“.

Tabulka č. 4.8 **Důvody hrozby uzavření centra** (abs.)

	Určitě ano + spíše ano	Určitě ne + spíše ne
Finanční důvody	12	1
Nucené propouštění pracovníků	7	6
Podání výpovědí samotnými pracovníky	3	10
Snížená poptávka po službách centra	6	7
Jiný důvod	3	10

Pozn.: Týká se pouze 13 center, která připustila reálnou hrozbu uzavření centra v nejbližších 12 měsících.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

V navazující otevřené otázce měli představitelé center dále možnost vyjádřit se **k největším problémům, co se týče financování provozu centra**, a případně nastínit, co by jim pomohlo ke snadnějšímu financování. Této možnosti naprostá většina z nich využila. Z jejich odpovědí vzešlo **sedm hlavních tematických oblastí**, které je nejvíce trápily a které však spolu velmi úzce souvisely. Předně se jednalo o **nejistotu dlouhodobého financování**. Respondenti upozorňovali jednak na to, že většina dotací je vázána pouze na jeden daný rok a záruku jejich získání pro další rok nemají. Nemalé těžkosti pro ně představoval také časový harmonogram dotací, resp. fakt, že výsledky, zda dotaci získali či nikoli, se dozvídají až v průběhu roku, na který o dotaci žádali, a dosavadní náklady tak musejí vykrývat z jiných zdrojů (např. z vlastních rezerv, půjček). Problematická bývá mnohdy i samotná výše dotace, která ne vždy dosahuje požadované částky. Řešením by mohla být jak změna časového plánu pro přijímání žádostí a sdělování výsledků dotačních řízení, tak prodloužení zpravidla jednoletého období krytého dotací. To by pak přispělo k finanční stabilitě center a zlepšilo i možnosti efektivního plánování a kontinuity jejich aktivit.

„Dlouhodobé financování významně chybí, na začátku roku jsme odkázáni na příjmy od uživatelů a nemáme žádnou jistotu, že v daném roce uspějeme s žádostmi, byť projekty stále vylepšujeme, tak hodnocení velmi kolísají podle daného hodnotitele. Proto je nesnadné mít zaměstnance na pracovní poměr, není dlouhodobá perspektiva. Pro rodiny se bez dotace programy stávají nedostupnými.“

„Dotace na daný rok víme až např. v únoru – březnu (MěÚ, MPSV), ze Středočeského kraje až téměř v létě (zde se obzvláště těžce finančně zajistí celoročně nějaká pravidelná služba). Do té doby vše hradíme z naspořených vlastních zdrojů. Výrazně by pomohlo, pokud bychom již v lednu měli dost financí na pracovníky na HPP, nájem a energie. (...)“

„Financování pouze na 1 rok (žádost říjen, výsledek až březen) (...) tzn. min. tři měsíce v novém roce ve finančním vakuu a nejistotě, výrazný nepoměr mezi žádanou částkou (reálnými náklady) a obdrženými dotacemi, finanční podhodnocení zaměstnanců.“

„Krátkodobé financování (1 rok) = neustálá nejistota. Výsledky dotačních řízení jsou známy pozdě (březen-květen), takže na provoz v první třetině roku si musíme půjčovat. Výše dotací je nízká tzn. že se obtížně nacházejí peníze na větší investice (obnovu vybavení, rekonstrukce). (...)“

„Nejtěžší je nemožnost plánování na více než jeden rok. Pomohlo by víceleté financování (aspoň 3 roky), pak lze počítat s lidskými zdroji a nájmem.“

Je evidentní, že finanční nejistota zajištění celkového provozu centra se negativně promítá i do možnosti **udržet v centru kvalitní zaměstnance**. Respondenti uváděli, že v dotačních titulech nebývají mzdové prostředky vždy zcela zohledněny, což jim komplikuje sehnat a udržet stabilní pracovní tým. Někteří také zmiňovali finanční podhodnocení pracovníků.

„Je obtížné získat dotace na odměny pracovníkům a lektorům a tím pádem bud nejsou lidi nebo jsou služby drahé, a tedy nedostupné.“

„Kdyby některé z dotací byly zaměřeny na zaměstnance. 4 roky jsme pro centrum pracovali zcela zadarmo. Na provoz centra jako takového jsme schopni si vydělat z naší činnosti, se zaměstnanci společně s odvody je to již složitější. (...)“

„Komplikace je výrazná nejistota v dlouhodobém financování a to, že se teprve v průběhu roku dozvídáme, zda finance na aktivity získáme. Většina dotací nehradí pracovní úvazky, což nás nutí mít spoustu malých úvazků a snižuje to dlouhodobou stabilitu týmu.“

„Největší problém je vyjít celý rok s financemi na mzdy HPP, přestože jsou mzdy minimální.“

„Nikdy nevíme, jestli po skončení dotace bude vypsána nová dotace a jestli budeme mít práci. Pomohlo by nám mít jistotu zaměstnání, tj. min. 2 stálé pracovní síly v centru.“

Respondenti psali velmi často o problematice dotací obecně, bez bližší specifikace konkrétních poskytovatelů. Řada z nich se nicméně přímo dotkla **dotačního titulu Rodina financovaného MPSV**, z něhož, jak víme z grafu č. 4.4, v roce 2022 čerpala finanční prostředky polovina center zapojených do výzkumu. V jejich výpovědích se často opakovalo již výše řečené, tedy nevyhovující časová omezenost

dotací na jeden rok, zpožděné doručení peněžních prostředků až s odstupem několik měsíců po začátku roku, nejistota získání dotace či snížení požadované částky. Mezi doporučeními zaznívalo navýšení alokované sumy v dotačním titulu, ale také určité zohlednění dlouhodobě fungujících center. Někteří by se přikláněli i k revizi obsahového vymezení podporovaných aktivit.

„(...) Dotace z MPSV – o té víme, ale je tak náročná, že pro naše centrum, které má cca 200.000 Kč rozpočet (to je ideální stav) je pro nás více náročná než užítka, jsme totiž malé vesnické centrum a tak známe své limity. (...)“

„(...) Financování by pomohlo víceleté financování ze strany MPSV, tak jak to bylo již dříve formou "uznaných" organizací.“

„Každoroční nejistota, zda získáme finanční prostředky na mzdové náklady, a zda v dostatečné výši. Jediný zdroj je dotační program Rodina MPSV. Pomohl by víceletý titul, případně jiný víceletý příslib financování, například u center, které již kvalitně fungují řadu let – my již 25.“

„(...) MPSV (Rodina) preferuje především vzdělávací aktivity pro rodiče, avšak rok od roku pozorujeme klesající zájem rodičů se vzdělávat (informací je dost, lidé jsou přesyceni). Lidé mají zájem především o rozvojové aktivity pro děti.“

„Nabídka dotačních titulů nekoresponduje se skutečnou poptávkou rodičů. Např. dotační titul Rodina (MPSV) podporuje aktivity, o které je menší zájem. Velká poptávka je po kroužcích pro malé děti, cvičení pro děti, ale např. prorodinné aktivity směřující k sanaci rodiny, podpoře sociálního fungování stojí mimo ohnisko zájmu rodičů.“

Poměrně kritičtí byli respondenti rovněž k **administrativní náročnosti** podávání žádostí o dotace a následného dokládání potřebných dokumentů, které pro ně představuje pravidelnou zátěž. Za úvahu by tak jistě stálo přezkoumání těchto žádostí s ohledem na potřebnost všech požadovaných atributů, případně posílení nějaké metodické podpory směřované k žadatelům. Jeden z respondentů se vyslovil pro vytvoření i nějakého přehledu, který by zahrnoval různé možnosti financování.

„Složitá a nejednotné dotační procesy, často s krátkým časem na zpracování a složitou metodikou a formuláři, s množstvím příloh, které se každý rok opakují beze změny a s tím daná byrokracie. (...)“

„Největší problém je náročnost grantových dotací a vyúčtování, pomohlo by víceleté financování (ze strany MPSV a MHMP), případně zjednodušení vyúčtování (nepředkládat kopie dokladů k vyúčtování MČ).“

„Pomoc se získáváním a vyúčtováním dotací, zejména na částečné úvazky. Je to nad naše síly.“

„Pomohl by nějaký grantový diář, nějaký soupis možností financování.“

„Mateřská centra nespádají ani do vysloveně sociální sféry ani do vysloveně pedagogické sféry. Dotační tituly jsou celkem komplikované a náročné na vyplnění s ohledem na množství finančních příspěvků (ve srovnání s registrovanou sociální službou).“

Dotace z obecních rozpočtů patří k hlavním zdrojům příjmů center, časté jsou i krajské dotace, i když mají menší váhu. Volání po **větší podpoře ze strany obce, městské části, kraje, příp. státu** je však v řadě center znatelné. Mnohdy by pomohl alespoň nějaký pravidelný příspěvek určený na provozní náklady centra (nájem, energie apod.), centra by dále ocenila i nefinanční podporu formou uznání jejich společenského přínosu či propagací jejich služeb.

„Větší podpora z kraje, města a usnadnění přístupu k dotacím – MŠMT, dříve často využívána, nyní pro nás nemožné – nesplníme podmínku rozsahu ve 2 krajích“

„Rozšíření podporovaných aktivit ze strany státu (kraje, MPSV)“

„(...) Pomohla by nám pravidelná provozní dotace, například formou provozní dotace města/ městské části, jak to funguje např. v Praze.“

„Začínající centra nemají nárok na dotace od kraje či státu, takže pokud nezafunguje obec nebo neseženou nějakého vlastního sponzora, musí vše hradit ze svého členové spolku. Při zakládání centra však vznikají značné výdaje na úpravu prostor, vybavení atd.“

„Uznání společnosti, podpora města na více než symbolické úrovni, menší obtížnost získání peněz z dotačního titulu MPSV Rodina“.

Právě financování nezbytných **nákladů na provoz centra** se stává palčivější v současné době **zdražování a růstu cen energií**. Řada center upozorňovala na zvýšení cen energií, jejichž úhrada spolu se zaplacením nájmu přináší centrům nemalé výdaje a jejichž navýšení nebývá v dotačních titulech vždy reflektováno.

„Nemáme zajištěno předvídatelné financování – žijeme z roku na rok, první období roku v nejistotě, zda obdržíme dotace. Dotace nereagují na zvyšování reálných nákladů (růst mezd, inflace, růst cen energií apod.). Snáze dokážeme sehnat dotace na projekty, horší je to s financemi na provoz centra (že potřebujeme hradit mzdy režijních pracovníků apod.).“

„Největší problém je velký náklad na nájem a energii centra za komerční cenu od městské části. Významně by pomohlo snížení nájemného, na které obec nechce přistoupit.“

„Nejvíce nás tíží zajistit provoz budovy, ve které jsme v nájmu – placení nájemného a energií. Tyto položky často nejdou uplatnit v dotaci, přitom je to pravidelná měsíční položka, na které záleží existence našeho centra.“

„Dvojnásobně se nám zvýšily náklady na vytápění, ale vzhledem k podpoře ze strany obce nemáme s financováním zásadní problém. V okamžiku, kdy by obec chtěla zvyšovat nájem, už bychom s penězi nevyšli a museli bychom zdražit placené služby.“

„Největší problém vidíme v zajištění provozu jako takového, tedy udržení nájmu, energií, služeb – zajištění úklidu, provozu – provozní pracovník centra, který připraví centrum na aktivity, zajištění administrativy – vedení centra, koordinace cílové skupiny, psaní a realizace projektů, účetních a ekonomických služeb, PR, atd. A při končících projektech ESF jsou naše obavy ještě větší než kdy dříve.“

Poslední oblastí, která se v otevřené otázce v souvislosti s financováním provozu centra ukázala, byla **podpora centra ze strany sponzorů a dárců**. Z výpovědí respondentů plyne, že získat od nich podporu bývá složité vzhledem k určité nejistotě celkového financování centra, ale i proto, že aktivity center nebývají pro případné dárcy či sponzory zrovna lákavé.

„Jednoleté dotace malý důraz na význam rodinné politiky – pro dárcy je toto neatraktivní“

„Nejistota dlouhodobého financování z dotačních projektů – úzká cílová skupina pro získávání sponzorských darů – nedostatek kvalitních fundraiserů – orientujeme se na konkrétní práci s lidmi“

„Stabilní podpora města (a větší :), kraje, MPSV (ideálně víceletá, př. možnost nějakého osvědčení dlouholeté kvalitní organizace), nejistota v NNO je nepříjemná a nelze pak moc plánovat, náš tým už je sice zvyklý, ale v krizích je náročné vše udržet, víceleté financování donorů, kteří s námi mají letité dobré zkušenosti, větší morální podpora – propagace (naše město bohužel má jiné priority a politické antipatie ovlivňují věcnou spolupráci).“

Jak vidno z předchozích citací a dokládají to i tři následující ukázky, veškeré problematické oblasti týkající se financování center se vzájemně velmi prolínaly. **Finanční stabilita a předvídatelnost se ale zdá být tou stěžejní nutnou podmínkou**, při jejímž splnění bude fungování center snazší.

„Nekonzistentnost zdrojů, malá jistota dotací MPSV a jejich malá výše, přesto složitý projekt. Nejsme schopni sehnat zdroje na HPP. Dotace kraje a města jsou jistější, ale v přepočtu nákladů velmi nízké. Rodičovské centrum není příspěvková organizace, nemá záštitu státní správou, je považováno za spolkovou činnost, byť plní důležitou funkci primární prevence. Pokud by centrum získalo jistotu alespoň dvou polovičních pracovních úvazků, bylo by schopno potřeby rodičů naplňovat mnohem efektivněji a lépe cílit na ohrožené skupiny (město má 4800 obyvatel). Takto je závislé na ochotě žen na rodičovské dovolené a seniorek pracovat na DDP. Velkou část příjmů musí vybrat od rodičů na MD a RD.“

„Největší problém je finanční nejistota – pokud zaměstnáváme odborníky, jen těžko se pracuje s tím, že se může stát, že nám na daný rok vypadne, či se výrazně sníží

větší finanční zdroj – např. jen díky špatnému hodnocení projektu v rámci NDT Rodina, který jiné roky měl hodnocení vysoké... Pomohlo by víceleté financování a nahlížení na preventivní služby v rodinné oblasti na stejně hodnotné a potřebné (tzn. i finančně zajištěné), jako služby sociální a SPO.“

„Provoz centra je závislý na získání větších dotací, které pokryjí nájem, energie, mzdy pracovníků. Tento zdroj je nejistý (vhodný dotační titul nebude vypsán, nebo žádost podáme, ale dotaci nezískáme), krátkodobý (obvyklá doba trvání projektů 1-2 roky), náročný na administraci (=pracovníci vyčlenění na administraci, nebo jsou pracovníci přetíženi přímou prací s náročnou cílovou skupinou a současnou povinností věnovat se administraci). Město, ani kraj neposkytnou finanční prostředky dostačující k pokrytí provozních nákladů. Pomohlo by stabilní financování základních provozních nákladů organizace ze strany státu.“

Potřebnost finanční stability je zjevná i pro zachování či rozvoj aktivit centra. Tuto podmínku či okolnost v různých obměnách a s několika doplněními v další otevřené otázce zmínila většina zástupců center. Respondenti uváděli např. dlouhodobé financování, dostatečné prostředky na zaplacení pracovníků, zvláště na hlavní pracovní poměr, finanční podporu od obce/městské části/kraje/státu, finance na základní provoz centra (nájem, energie, nutná administrativa). Některá centra by přivítala rozšíření svých objektů, ve kterých poskytují služby, ve smyslu **získání větších či dalších prostor**. V jednotkách případů by podle slov respondentů zachování či rozvoji center pomohla **vyšší návštěvnost klientů**. Vyšší finanční podpora by navíc centrům umožnila navzdory rostoucím nákladům nenavýšovat ceny za své služby, aby neztratili potřebnou klientelu, pro kterou je současná ekonomická situace také mnohdy obtížná. V neposlední řadě by centra uvítala **větší zájem dobrovolníků o práci v centru**, ale obecně i veřejnosti o celospolečenské dění, přinejmenším o zapojení do dění ve své obci, což by mohlo zvýšit povědomí (nejen) o činnosti center.

4.7 Rodiny se specifickými potřebami

Závěrečná část dotazníku byla věnována rodinám, resp. dětem s různými specifickými potřebami, s důrazem na děti ukrajinských uprchlíků přicházejících v důsledku válečného konfliktu. Pozornost byla zaměřena jak na rodiny v různé životní fázi či situaci (vícedětné rodiny, rodiny sólo rodičů, rodiny poskytující náhradní rodinnou péči), tak na rodiny různě znevýhodněné (zdravotně, sociálně, cizince aj.). Sledováno bylo jednak to, zda dané rodiny využívají služeb centra nebo se účastní jeho pravidelných aktivit, ale současně i to, zda je důvodem nevyužívání těchto služeb chybějící poptávka z jejich strany nebo nedostatečné podmínky center umožňující je do svých aktivit zapojit. Výsledky seřazené podle míry využívání služeb center zobrazuje graf č. 4.7.

Úvodem je třeba ještě zmínit, že centra nemusejí mít vždy natolik detailní informaci o rodinné či životní situaci svých uživatelů, na základě které by dokázala rozpoznat určitou specifickou situaci svých klientů. Nemusejí mít ani povědomí o tom, zda se takové rodiny v obci či jejím okolí nacházejí. I proto měli respondenti možnost zvolit variantu „nevím“, která zvláště u některých skupin rodin nebyla nezanedbatelná.

Data ukazují, že **rodiny se třemi a více dětmi a také rodiny samoživitelů patří k běžné klientele center**. Pravidelných aktivit nebo jiných služeb center využívají tyto rodiny ve více než 90 % center (graf č. 4.7). U dalších sledovaných skupin je míra využití služeb center řádově nižší a většinou je daná nezájmem dotčených rodin. Zhruba **tři pětiny center poskytují své služby rodinám s dětmi s různými poruchami učení, chování, autistického spektra apod., rodinám cizích státních příslušníků a/nebo rodinám sociálně znevýhodněným**, tedy s horším sociálním zázemím nebo materiálními podmínkami, příp. se zkušeností s výskytem sociálně-patologických jevů v rodině. Podle 3 až 5 % respondentů nemají centra vhodné podmínky pro to, aby k nim tyto rodiny mohly docházet. Rodiny migrantů či cizinců využívají služeb center častěji v obcích s 10 až 49 tisíci obyvateli (ve srovnání s menšími obcemi) a dále v centrech s celotýdenní otevírací dobou. Delší provozní doba center umožňuje častěji docházku i rodinám s dětmi s různými poruchami učení nebo chování.

V přibližně jedné polovině center se nabízených aktivit účastní **zdravotně postižené děti, příp. jejich rodiče a rodiny s dětmi v náhradní rodinné péči** (pěstounská péče apod.). Centra s minimálně pětidenní otevírací dobou s nimi mají ještě častější zkušenost. V případě rodin se zdravotně postiženým členem ale výrazně vyniká v porovnání s ostatními skupinami nejvyšší podíl (9 %), kdy centra uvádějí, že tyto rodiny by jejich služby rády využívaly, centra ale pro to nemají podmínky. **Rodiny jiného než většinového etnika** navštěvují zhruba každé třetí centrum. Nadpoloviční většina center totiž v jejich případě uvádí, že o služby center nemají tyto rodiny zájem. Mírně častěji využívá minoritní etnikum služeb center v obcích s 10 až 49 tisíci obyvateli než v menších obcích. O **jiných specifických skupinách rodin** nevědělo necelých 80 % zástupců center. Pokud nějaké další skupiny se specifickými potřebami do center přicházely, jednalo se o jednotky případů, jmenovány byly tyto:

„děti s hraničním intelektem, děti s lehkým mentálním postižením“,

„děti z dětského domova“,

„pro soc. znevýhodněné není cenově dostupné ani naše dotované vstupné, hendikepovaných dětí jsou jednotky, máme zde organizaci, která se jim věnuje, pěstouni občas nasmlouvá OSPOD na akce, kurzy“,

„rodiče, které se do obce přistěhovali a hledají sociální vazby“,

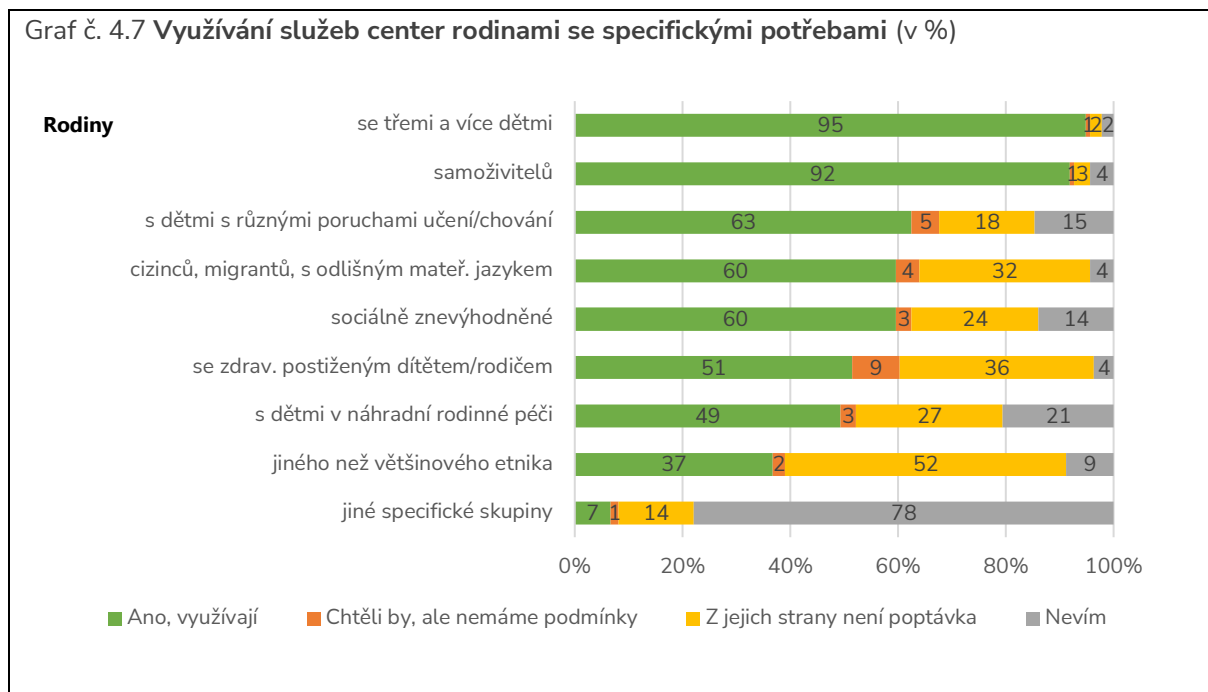
„rodiny v agendě SPOD, ovšem ne z kategorie soc. znevýhodněných (rozvody apod.)“,

„sendvičové generace, pečující rodiny“,

„úzce spolupracujeme se sociální službou raná péče, proto naše služby využívají rodiny s dětmi se zdravotním či sociálním znevýhodněním“,

„vše výše uvedené se týká naší cílové skupiny – rodiny s vícerčaty“.

Graf č. 4.7 Využívání služeb center rodinami se specifickými potřebami (v %)

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

V souhrnném pohledu je rozložení center podle toho, kolika typům rodin se specifickými potřebami poskytují své služby, poměrně rovnoměrné. Existují tedy jak centra nabízející své aktivity jen jedné či dvěma takovým skupinám, tak centra, jejichž aktivit se účastní (téměř) všechny jmenované kategorie. Z hlediska velikosti obce v průměru nejméně typů rodin se specifickými potřebami využívá služeb center v obcích do 9 tisíc obyvatel a nejvíce naopak v obcích s 10 až 49 tisíci obyvateli. Více různých skupin, které mohou mít určité speciální potřeby, jsou dále častěji schopna svými aktivitami pokrýt centra s celotýdenní otevírací dobou a rovněž centra etablovaná na trhu více než 20 let. S vyšším průměrným počtem rodin běžně se účastnících aktivit centra se zvyšuje také různorodost rodin se specifickými potřebami docházejících do centra.

Až 14 % center nemá vhodné podmínky na to, aby se jejich aktivit mohly účastnit některé rodiny se specifickými potřebami, v tom 8 % musí z tohoto důvodu odmítat jednu vybranou skupinu rodin, dalších 6 % dva nebo více typů takových rodin.

Pouze v případě dvou center nevyhledává jejich služby ani jedna z nabízených skupin rodin se specifickými potřebami, jinými slovy až na dvě výjimky všechna centra zapojená do výzkumu uvedla, že jejich služeb využívá nebo se účastní pravidelných aktivit alespoň jedna ze specifikovaných skupin rodin. **V 72 % případů se tyto rodiny účastní běžných aktivit centra, naopak 14 % center má pro ně speciální program. Zbývajících 14 % center zvolilo „jinou“ možnost, ve které většinou upřesňovali, že obě varianty kombinují, tedy že je zařazují do běžných aktivit, ale mají pro ně i zvláštní program.** Cílem přitom bývá začlenění specifických skupin do širší komunity, jak vyplývá z následující citace:

„Všichni se specifickými potřebami mohou navštěvovat (a většinou navštěvují) běžné programy. Specifické programy máme pro cizince (multikulturní), ale i těchto programů se účastní i příslušníci majority, právě proto, aby docházelo k integraci a začlenění do komunity.“

V případě, že centra navštěvují nějaké rodiny se zdravotně postiženým dítětem či rodičem, rodiny sociálně znevýhodněné, rodiny s dětmi s poruchami učení, chování apod., rodiny cizinců nebo migrantů, nebo rodiny jiného než většinového etnika (což se v souhrnu týkalo 87 % center), měli dotázaní alespoň odhadnout, kolik takových rodin využívalo služeb jejich centra v posledním půl roce. Výsledkem byly opět velmi diferencované počty od jednotek, přes desítky případů až po nižší stovky rodin (s maximem 350). Použití kvartilového rozložení (vypovídající lépe než průměr) ukazuje, že první čtvrtina center měla v posledním půl roce zkušenost s jednou až devíti rodinami s uvedenými specifickými potřebami, další čtvrtina s 10 až 15 rodinami, třetí čtvrtina s 20 až 35 rodinami a zbývající čtvrtina s 38 až 350 rodinami, přičemž 100 a více takových rodin prošlo péčí 9 % center.

Vztáhneme-li tyto počty k celkové běžné návštěvnosti center, získáme jen hrubý náhled na to, jaké zastoupení tyto rodiny mohou představovat. Připomeňme, že návštěvnost byla měřena průměrným měsíčním počtem rodin využívajících pravidelných (týdenních) služeb či aktivit centra a pohybovala se od 5 do 700 rodin, s mediánem na hodnotě 50 rodin. Vyčíslení rodin se specifickými potřebami bylo požadováno za poslední půl rok, i proto zřejmě u desetin center byl tento počet vyšší, než činila běžná návštěvnost. Nejvýše desetinu z běžné klientely by rodiny s uvedenými specifickými potřebami zaujímaly u 19 % center, nejvýše pětinu pak u téměř poloviny center (48 %) a nejvýše třetinu až u dvou třetin center.

Z výše uvedeného lze dle očekávání vyvodit, že rodiny se specifickými zdravotními potřebami či široce vymezeným sociálním znevýhodněním nepředstavují hlavní klientelu center, bývají ale její nedílnou součástí. Centra s těmito rodinami přitom umí pracovat jak samostatně, tak především se je snaží začlenit do svých běžných aktivit a programů.

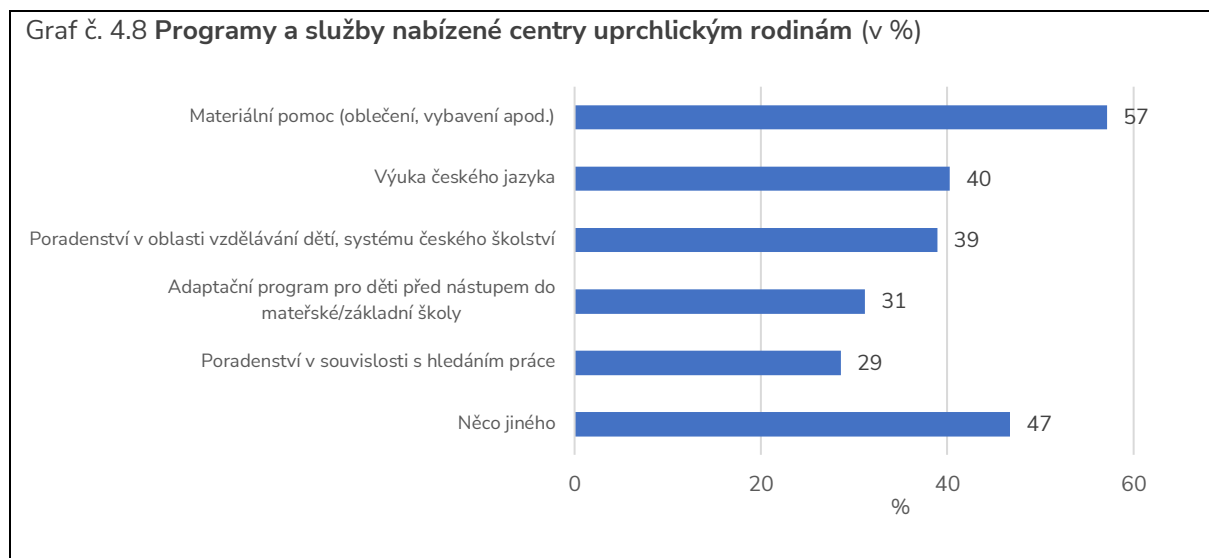
4.8 Ukrajinské děti z uprchlických rodin

Mírně nadpoloviční většina do výzkumu zapojených center (57 %, 77 center) má, příp. měla nějakou zkušenost s ukrajinskými dětmi, potažmo rodinami, které přišly do České republiky v souvislosti s válečným konfliktem. V závislosti na velikosti obce, ve kterých centra působí, se míra využívání služeb center těmito rodinami nelišila. Určité diference se prokázaly pouze podle otevírací doby centra, kdy centra s celotýdenní provozní dobou poskytovala své služby ukrajinským rodinám mnohem častěji (64 %) než centra otevřená nejvýše čtyři dny v týdnu (34 %). V průběhu roku 2022 zaznamenaly tři pětiny těchto center nejvyšší docházku ukrajinských dětí na jaře, šestina až na podzim či na začátku zimy. Podle zbývající čtvrtiny center se ve sledovaném období docházka ukrajinských dětí do center výrazně neměnila a byla stále stejná. Aktuálně do center pravidelně dochází jednotky až desítky rodin (ve dvou třetinách center jedna až deset rodin, ve třetině center 12 až 120 rodin), ve 13 centrech v současnosti již žádné ukrajinské děti či rodiny nemají.¹⁹

Ukrajinské děti, které se účastnily či účastní aktivit center, byly v převážně většině předškolního věku, tedy ve stejné věkové kategorii dětí, která patří k nejčastějším účastníkům programů center. Ve 35 % center byly ukrajinské děti nejčastěji nejvýše tříleté, v dalších 36 % center čtyř až šestileté a ve 29 % center nejčastěji ve školním věku od sedmi do 15 let. Dvě pětiny center nabízejí, příp. nabízely ukrajinským rodinám **výuku českého jazyka a poradenství v oblasti vzdělávání**

¹⁹ Z výzkumu Síť pro rodinu (Bradová, 2022) vyplývá, že na jaře 2022 docházelo do 58 center 725 ukrajinských rodin (tj. v průměru 12 až 13 rodin na jedno centrum).

děti (graf č. 4.8). Překonávání jazykové bariéry, jak u dětí, tak u dospělých bylo pro tyto rodiny velmi důležité. Stejně tak zorientování se v systému českého školství a nastínění možností zapojení ukrajinských dětí do vzdělávání hrálo významnou roli. Téměř každé třetí centrum, které s uprchlickými rodinami pracovalo, nabízelo jejich dětem **adaptační program před nástupem do mateřské nebo základní školy**, což rovněž mohlo přispět k snadnějšímu začlenění dětí do vzdělávacího systému v ČR. Vzhledem k přetrvávání válečného konfliktu neumožňujícímu rodinám vrátit se domů, bylo pro ukrajinské rodiny podstatné také **poradenství týkající se pracovního uplatnění**, aby se zvýšila jejich ekonomická soběstačnost. **Materiální pomoc** poskytovaná uprchlickým rodinám byla přitom velmi častá, nabízená 57 % center.

Pozn.: Četnosti z celkového počtu 77 center, které s uprchlickými rodinami pracovaly.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Poměrně rozmanitá byla **škála dalších služeb a aktivit**, které necelá polovina center uprchlickým rodinám nabízela. Jednalo se přitom jak o aktivity určené výlučně těmto rodinám, tak často o aktivity poskytované běžné klientele, a tedy o začlenění ukrajinských rodin do nabízených činností centra. Velmi často respondenti zmiňovali volnočasové aktivity pro děti nebo volný přístup do heren pro děti, zpočátku poskytované mnohdy zdarma, později již za běžný poplatek. Ke službám patřilo hlídání dětí, když rodič např. pracoval, ale i třeba pomoc s hledáním bydlení. Významná byla psychologická podpora nebo komunitní setkávání. O komplexnosti nabízených služeb některými centry vypovídají následující citace:²⁰

„Doprovázení na úřady, komunitní aktivity, doučování dětí, odpolední i dopolední dětský klub, tlumočení, právní služby, psychologické poradenství a skupina“;

„8 měsíců provozu [název] šatníku pro UA, Střeční Herna – prostor pro scházení se, výlet pro UA, zprostředkování informací cílové skupině UA, pomoc MěÚ s vybavením prostor pro adaptační skupinu, notebook pro UA psycholožku, děti na našich kroužcích, rodiče v našich běžných programech, sbírka školních potřeb v srpnu“.

²⁰ Obdobně rozmanitá byla škála aktivit, kterých se ukrajinské rodiny účastnily, podle výzkumu Síť pro rodinu (Bradová, 2022).

Význam center pro ukrajinské rodiny s malými dětmi, ale i pro celé rodiny, hlavně v té prvotní fázi, vyzdvihly i expertky zapojené do hloubkových rozhovorů. Centra běžně spolupracující s dalšími (navazujícími) odbornými službami, příp. poskytující své služby rodinám se specifickými potřebami, mohla tuto svou praktickou zkušenost v případě práce s ukrajinskými rodinami dobře uplatnit.

„Tam v tom jako ta státní podpora zafungovala, že jsou třídy pro Ukrajince. A stejně tak to bylo i pro ty školky, že jo. Samozřejmě není tam podchycená ta předškolková péče, ale ve chvíli, kdy sem někdo přijde, většinou přijdou bez manžela, hledají si ty ženské práci, takže pro ně tohle to je hodně důležitý. Za první, aby měly třeba kam to dítě na chvíli umístit, aby mohly jít na pracovní pohovor. A vůbec, aby se učily česky, navázaly vztahy v komunitě, takže řekněme tuhle službu, i když jako finančně nějakým způsobem nekrytou, centra poskytují.“ (expertní rozhovor)

„Tak toto byla opravdu pro nás, bohužel teda v takové škaredé situaci, ale zase my jsme se tam cítili jak ryba ve vodě, protože jsme fakt dokázali dát tu podporu toho, že měly tady prostory, kde když přišly, úplně bez prostředků, ve špatném psychickém stavu a tak dále, takže u nás naběhly naše kolegyně, které dokáží pracovat jak psychologicky, tam máme sociální pracovnice nebo jsme našly, které je dokázaly doprovodit úplně, to byl první týden té války, doprovázet na úřady, dokázaly vyřídit jim prostě všechny dokumenty, no, stačilo to strpění, ale prostě dokázaly zjistit, zorientovat se v té situaci, dokázaly jim dát tady třeba jenom první pomoc, prostor, kde mají internet a mohou se propojit nebo tím, že tady prostě získaly nějaké připojení a komunikovaly. Takže od maminek, které byly vlastně s miminky nebo malými dětmi, tak až prostě po školáky. My jsme poskytli v prostorách místo, kde ony nechtěly hned se začlenit do naší školní prostě soustavy a měly svoje dálkové vzdělávání z Ukrajiny, takže zase k tomu byl potřeba internet a prostory. Takže to pořád mluvíme o tom, co kdyby obec a město dokázalo zabezpečit těm organizacím, tak na tyhle ty věci je pak vlastně může jednoduše v případě krize využít. Takže tak jsme, jak jsem už říkala, poradenství, zajištění finančních prostředků, materiálních prostředků. A to byla ta první pomoc taková v tom prvním šoku, když přišly. A samozřejmě jsme jim pomáhali zajišťovat bydlení, to taky. Takže vlastně prostě základní biologické potřeby. A my to běžně děláme i s těmi našimi ať už romskými rodinami nebo prostě inkluzivními, takže jako pro nás to bylo tohle to jako jednodušší a vlastně jsme hned v tu chvíli, kdy už byl schopen trochu se otrěpat, tak jsme jim nabídli výuku češtiny. (...) Takže tady jsme hnedka začli s češtinou a nabídli jsme tu češtinu jak pro děti, tak pro ty rodiny. Takže oni někteří u nás trávili prostě půl dne s tím časem, vším možným, včetně toho, že byla i naše nabídka další. To tak postupně se posuvalo. (...) No a ve finále vlastně u těch, kteří se rozhodli už v průběhu toho procesu, že zůstanou v České republice, tak vlastně jsme hnedka přistoupili k tomu, že jsme vyhlídli tedy dětskou skupinu, krom teda ještě pro děti školou povinné doučování...“ (expertní rozhovor)

V souvislosti s docházkou ukrajinských dětí či rodin navázala nebo prohloubila spolupráci s jinými institucemi a odborníky (psychology, pedagogicko-psychologickou poradnou, OSPOD, tlumočníky apod.) jedna polovina center. Častěji se jednalo o centra, která uprchlickým rodinám

nabízela poradenství v oblasti vzdělávání dětí a týkající se uplatnění rodičů na trhu práce. Ve větší míře šlo dále o centra, která ve svých prostorách běžně svým klientům poskytují logopedické služby a psychologické či právní poradenství, případně jim na tyto odborníky dokáží zprostředkovat kontakt, stejně jako například na orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo na odborníky zabývající se ztíženými životními podmínkami rodin a jejich materiálním zajištěním. V obcích do 9 tisíc obyvatel se v porovnání s většími obcemi centrům spíše nedařilo oslovit příslušné odborníky či s nimi prohloubit spolupráci.

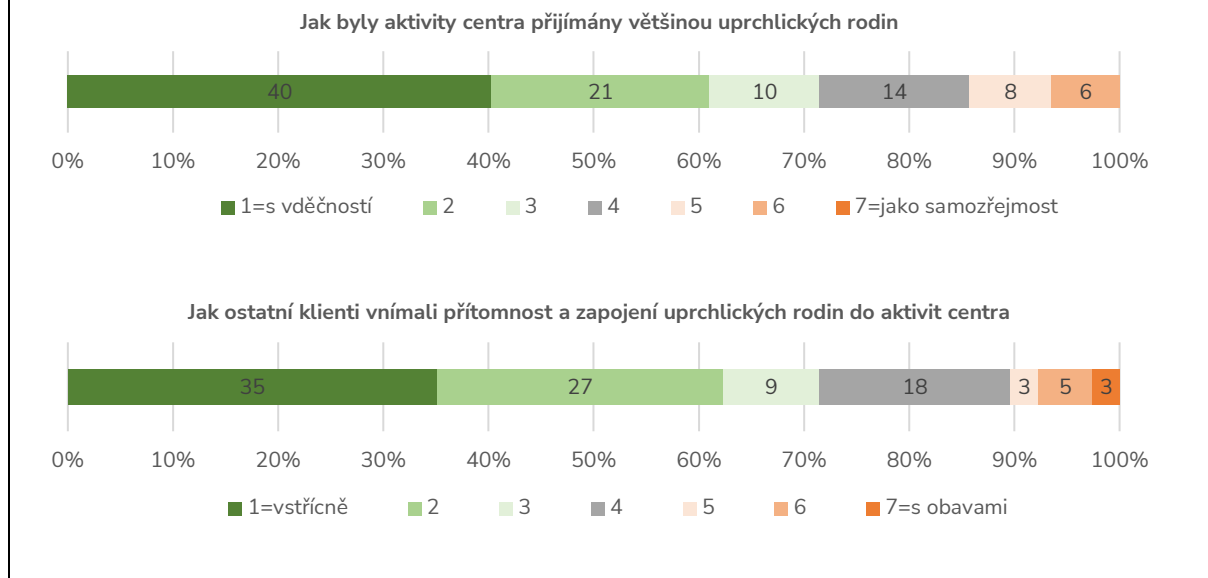
Aktivity poskytované ukrajinským dětem probíhaly převážně v českém jazyce (55 %), nicméně některá centra (16 %) měla možnost zapojit ukrajinsky mluvící personál, což zvláště na počátku mohlo být pro uprchlické rodiny přijatelnější. Nicméně v návaznosti na otázku, v jakém období byla docházka ukrajinských rodin do centra nejvyšší, se rozdíl ve využití konkrétního jazyka neukázaly. Ruština byla hlavním komunikačním prostředkem jen v jednom centru. **Nemalá část center (29 %) ale kombinovala několik jazyků**, aby se s dětmi, potažmo rodiči domluvila. Kromě výše uvedených tak mohla v úvahu připadat například angličtina.

Uprchlické rodiny byly za možnost účastnit se aktivit centra většinou velmi vděčné. Tuto otázku měli respondenti zhodnotit na sedmibodové škále, kde jednička znamenala, že aktivity centra jsou, příp. byly většinou uprchlických rodin přijímány s vděčností, zatímco sedmička značila, že je přijímaly jako samozřejmost. Tento krajní pól přitom nezvolil žádný ze zástupců center, do jisté míry se k němu ale přiklonilo 14 % dotázaných (11 center). O negativní zkušenost se podělila ředitelka jednoho centra oslovená v kvalitativním šetření:

„Popravdě trošku mě jako překvapil jejich přístup (...) No, jako úplně jsem tam necítila od nich ten vděk jako, jo? To za prvý. Za druhý oni nemají jako vůbec vůli se učit náš jazyk nebo jako i angličtinu. Oni prostě přijdou, mluví ukrajinsky a myslí si, že jim všichni budou rozumět. Takže já jsem samozřejmě na tu první schůzku sehnala i ty starší ročníky, co umí ještě rusky, abysme se domluvili. Mám i nějakou aplikaci, kterou jako, když do ní něco namluvíte česky, ona to řekne ukrajinsky, abysme se domluvili, protože oni opravdu nemají jako snahu se jako domluvit jiným jazykem. (...) A pak jsem jim třeba nabízela wifi jako zdarma a oni jako na mě koukali jako blázni. Pak jsem pochopila, že oni mají od operátorů zdarma nějaký prostě volání a jako data, takže to jsem jako byla úplně mimo pro ně. Takže takovej jako nevděk jsem pociťovala, jo?“ (expertní rozhovor)

Téměř tříčtvrtinová většina naopak vnímala spíše vděčnost uprchlických rodin, dvě pětiny si za tím rozhodně stály (první část grafu č. 4.9). Hodnocení ze strany zástupců center bylo přitom velmi podobné v centrech působících v různě velkých obcích či bez ohledu na převážně používaný jazyk při aktivitách nebo při zohlednění různých věkových kategorií ukrajinských dětí, které většinou centra navštěvovaly.

Graf č. 4.9 Hodnocení účasti uprchlických rodin na aktivitách centra (v %)

Pozn.: Četnosti z celkového počtu 77 center, které s uprchlickými rodinami pracovaly.

Zdroj: Rodinná a mateřská centra 2023

Rovněž mezi běžnými uživateli nevyvolávala přítomnost uprchlických dětí, příp. rodin velké obavy. Jen podle desetiny respondentů hledí, příp. hleděli ostatní klienti na zapojení ukrajinských rodin do aktivit centra s určitými obavami (druhá část grafu č. 4.9). Jejich možnou podobu nastínila zástupkyně jednoho centra dotázaná v hloubkovém rozhovoru:

*„(...) my jsme řešili ze začátku tu ukrajinskou komunitu, že by využívali jako prostor náš, tak jako bylo z té strany vidět jako trošku obavy stylem – a co když oni nám to nějak zničí nebo nám to nějak poničí? Takže tam tady takovej jako obávající se přístup byl, ale potom vím, že nejvíc se maminky bály té jazykové bariéry, že kdyby k nám třeba přišly maminky z cizojazyčného prostředí a ony by třeba neuměly anglicky, tak se obávaly toho, té jazykové bariéry. A potom jako kdyby poničení toho... těch věcí, protože jak už šly informace z médií, tak prostě nebyli všude pěkně hezky rodiče zaškatulkovaní, krásní, tak prostě tohle to bylo trošku panika. (...)“
(expertní rozhovor)*

Ve více než 70 % center vnímali jejich zástupci spíše **vstřícnost ostatních klientů směrem k uprchlickým rodinám**. Ani v tomto případě nebyly patrné výrazné odlišnosti mezi výpověďmi zástupců center z různě velkých obcí, poskytujících ukrajinským rodinám své služby v různé jazykové mutaci či podle nejčastější věkové kategorie ukrajinských dětí, jež aktivity centra využívala.

Míra korelace mezi těmito dvěma oblastmi hodnocení přítom byl poměrně značná. Jinými slovy čím více se respondenti přikláněli k tomu, že uprchlické rodiny přijímaly aktivity centra jako samozřejmé, tím více obav s jejich zapojením vnímali rovněž mezi ostatními klienty, a naopak.

Centra byla při realizaci aktivit pro uprchlické rodiny často odkázána na své stávající zdroje, finanční, personální aj.²¹ Až **na podzim roku 2022** byla vyhlášena výzva pro podání žádosti o **mimořádnou dotaci z MPSV na podporu dočasných aktivit pro rodiny s dětmi z Ukrajiny**, uskutečněné ještě v roce 2022. Přes dvě pětiny center vážně zvažovaly podání této žádosti, nakonec tak **učinila jen** čtvrtina z nich²² (**8 center**, celkově desetina), ostatní (25 center) ji nepodalo. Dalších 44 center to ani nemělo v úmyslu. Co bylo hlavním důvodem, proč žádost o mimořádnou dotaci z MPSV nepodali? Z nabízených variant byly nejčastější dva argumenty. Jednak, že to nepotřebovali, protože dané aktivity pokryli z jiných finančních zdrojů (15 center), což převážně zmiňovali ti, kteří o podání žádosti vůbec neuvažovali, a jednak samotná obtížnost podání žádosti včetně dodržení stanovených lhůt (15 center), což se týkalo hlavně těch, kteří si podání žádosti nakonec rozmysleli. Dalších 10 center nemělo žádné aktivity přímo určené pro ukrajinské rodiny, na něž by to mohla uplatnit, a jen 3 centra o možnosti podat žádost nevěděla. Neinformovanost o této finanční podpoře tedy byla nízká. Nejčastější však byl „jiný“ důvod (26 center), v němž respondenti popisovali, že naráželi na nedostatek kapacit personálních, ale i prostorových, dále že aktivity pro ukrajinské děti byly začleněny do běžných aktivit centra, příp. jejich poptávka klesala a připadalo jim neefektivní o podporu žádat. Roli v některých případech hrála i dostupnost finančních prostředků z jiných zdrojů (výzvy OPZ, MŠMT, pomoc Charity aj.).

Další dotační výzva MPSV na podporu aktivit pro rodiny s dětmi z Ukrajiny byla vyhlášena na začátku ledna pro rok 2023. Podání žádosti „rozhodně“ zvažovalo 11 center a „spíše“ dalších pět center, tj. v souhrnu pětina ze 77 center, která s ukrajinskými rodinami má v rámci svých aktivit zkušenost. Šest z nich přitom podalo obdobnou žádost již o předchozí vyhlášenou dotaci. Zájem byl tedy celkově vyšší než na podzim, nicméně stále většina center (54 center) o zapojení do této dotační výzvy neuvažovala. Zástupci sedmi center se k této otázce stavěli (zatím) nerozhodně.

Představitelé všech 136 výzkumu se aktivně účastnících center se dále mohli otevřeně vyjádřit, **jak by podle nich mohl stát pomoci mateřským/rodinným/komunitním centrům v případě další uprchlické vlny.** Dvě pětiny center nedaly konkrétní návrh, často proto, že neměly s ukrajinskými rodinami zkušenost a nenapadaly je možnosti, jak pomoci. Jednotlivci dále uváděli, že dosavadní pomoc byla či je účinná, a pozornost státu by zaměřili spíše na české rodiny:

„Myslím, že rodinná centra v případě krizových situací nepotřebují nějakou zvláštní pomoc. Jejich výhodou je právě to, že mohou pružně reagovat na jakoukoliv situaci. Pokud mají zajištěné základní fungování...“

„Stát toho dělá mnoho, pomoc je rychlá a dostatečná, uprchlíci to vnímají a velmi si toho váží a stále děkují, jsou vděční. Problémy jsou spíše systémové, některé ÚP se chovají neprofesionálně, komunikují zdlouhavě a nepochopitelně prostřednictvím pošty, nemají k dispozici tlumočnický, uprchlíky posílali (cedule doporučených bank na dveřích) zakládat účty v ČR do bank s poplatky, navíc kde byli zastoupeni ruští vlastníci.“

²¹ Podle výzkumu Síť pro rodinu (Bradová, 2022), získala některá centra podporu od obce či městské části, případně od církevních organizací, nadací či z různých fondů apod.

²² O úspěšnosti jejich žádosti však již nemáme informace.

„Vidíme velkou potřebu se zaměřit na české rodiny, které jsou ve velkých problémech – buď finanční nebo psychické, příp. obojí. Nevidíme důvod, proč dělat specifické programy pro Ukrajinské rodiny – mohou využívat naše služby a aktivity jako české rodiny.“

Mezi konkrétními náměty na pomoc od státu jasně dominovala **finanční podpora** (zmínilo ji 37 % všech center). Někdy byla uváděna takto obecně, jindy v návaznosti na zajištění potřebných pracovníků (komplexně vyjádřeno např. *„finančně – platy koordinátorů aktivit, interkulturních pracovníků, tlumočnicků, psychologů, lektorů českého jazyka a ukrajinštiny/ruštiny, nabídkou vzdělávacích aktivit – kurzy pro komunitní a interkulturní pracovníky, kurzy ukrajinštiny/ruštiny“*), prostorových kapacit, provozu a administrativy, materiální pomoci nebo ve spojitosti s dotačním řízením a jeho jednodušším či rychlejším průběhem. Někteří na jedné straně oceňovali *„současný dotační program MPSV – UNICEF je ideální, tedy bylo by třeba jeho pokračování“*, jiní zase uváděli důvody, proč jej nevyužili: *„Do dotačního programu pro pomoc ukrajinským rodinám (vypsanych UNICEF a MPSV) jsme se z důvodu vysoké administrativy – měsíční vykazování, nepřihlásili, přestože se obáváme, že dotazů (zejména s budoucím zápisem do 1. tříd a rozhodnutí o umístění dvojčat do jedné či dvou tříd) bude přibývat.“* Alternativou k finanční podpoře center by mohla být i přímá peněžní pomoc klientům, jak navrhl jeden z respondentů: *„Myslím si, že pokud mají MC nebo RC prostor, určitě pomohou dotace přímo centrům nebo příspěvek cílený přímo uprchlíkům (proplacení kurzového). V našem případě budeme integrovat přirozenou cestou jako doposud.“* O kladnou zkušenost s jiným než státním financováním se podělil jeden z respondentů, nicméně roli státu (v jiné oblasti) neopomenul:

„Naše aktivity pro ukrajinské uprchlíky podpořila v období 6/2022–4/2023 darem organizace [název] ze sbírky SOS Ukrajina. Podpořili přesně to, co jsme mohli a chtěli dělat (bez podmínek), stačila žádost o dvou stranách, stručný rozpočet, vyúčtování na konci roku 2022 opět velmi stručné. Peníze poslali rychle. Vše založeno na důvěře a partnerském přístupu. Nebýt této pomoci, nemohli bychom takto dlouhodobě poskytovat uprchlíkům podporu. Pomohl by nám tedy podobně partnerský a vstřícný přístup orgánů státní správy a samosprávy bez zbytečné administrativy a úzkoprsosti (co se týče obsahu aktivit). A možná i trochu vděku :-).“

Centra by dále kladla důraz na **větší informovanost**, jednak směrem k uprchlíkům (např. jaké služby centra nabízejí, jaké možnosti podpory uprchlíci mají, jak funguje vzdělávací systém), ale také ve vztahu k centrům. Zde by napomohla lepší koordinace a propojení různých organizací, které se s uprchlíky prvotně setkávají, zmiňovány byly dále různé výukové či metodické materiály. V té souvislosti se podstatnou jeví také možnost proškolení personálu centra, jak v těchto specifických situacích postupovat, případně spolupráce s dalšími odborníky jako např. psychology.

Neopomenutelná byla určitá **jazyková bariéra**, se kterou se centra potýkala. Vítanou pomoc by tak pro ně představovalo zajištění tlumočnicků, podpora jazykových kurzů a obecně zapojení do vzdělávacího systému, a to jak dětí, tak i dospělých.

Ve vyjádřeních respondentů se oblasti možné státní podpory často vzájemně doplňovaly. Na potřebu systémového ukotvení center v této souvislosti upozornil zástupce centra z většího moravského města, které poskytlo podporu značnému množství ukrajinských rodin:

„Finančně a ukotvit rodinná centra v systému, brát v potaz, jak důležitou roli pro příchozí rodiny sehráváme. V případě našeho centra se jednalo o cca 400 jednotlivců – těch identifikovaných, nepočítaje stovky lidí, kteří přišli pro rozsáhlou materiální pomoc..., radu, chvílku strávenou v přátelském zázemí atd. – v [název města] nejsme jediní, jmenuji např. RC [název I] a RC [název II], jejich práce měla obrovský dopad na ukrajinské rodiny v [název města].“

4.9 Závěry a doporučení

Rodinná a mateřská centra, jež se zúčastnila dotazníkového šetření, byla regionálně rozprostřena napříč všemi kraji v rámci celé České republiky a v obcích různé velikosti. Do výzkumu se zapojila jak centra s více než dvacetiletou historií, tak centra vykonávající svou činnost jen několik let. Právně mají centra nejčastěji formu zapsaného spolku. Většina center funguje na samostatné bázi, provozovatelé dvou pětin center však současně poskytují i další služby. Centra nejčastěji sídlí v pronajatých prostorech, většinou od obce než od soukromého vlastníka. Čtvrtina z nich ale zvažuje změnu, převážně z důvodu potřeby vhodnějších prostor, příp. kvůli finanční náročnosti nebo končící nájemní smlouvě. Tři čtvrtiny center jsou pro své klienty běžně otevřené minimálně pět dní v týdnu, po dobu letních prázdnin však u většiny center dochází k výrazné redukci provozní doby. Časová dostupnost center je větší ve městech s 50 tisíci a více obyvateli než v malých obcích do 9 tisíc obyvatel.

K stěžejním činnostem center patří nabídka pravidelných a jednorázových volnočasových aktivit. Každé čtvrté centrum však současně vnímá vyšší poptávku po pravidelných volnočasových aktivitách, než dokáže uspokojit. K hlavní náplni center se dále řadí realizace různých programů, přednášek či seminářů pro rodiče. Pokud mají tyto programy vzdělávací charakter, nejčastěji jsou věnovány vnitrorodinným vztahům, rodičovským kompetencím, posilování hodnoty rodiny a stability partnerství. Rodiči vyhledávané jsou také vzdělávací semináře zaměřené na zdravý životní styl či duševní pohodu. Komunitní setkávání náleží k dalším velmi častým činnostem, které centra zajišťují. Pro pětinu center je tou nejvýznamnější aktivitou z hlediska současných potřeb rodin s dětmi. Centra jsou dále důležitým aktérem pomáhajícím rodičům při sladování práce a rodiny v souvislosti se zajištěním péče o děti například po dobu školních prázdnin, při doučování nebo při doprovázení dětí na kroužky. V těchto oblastech však zároveň pocítují určitý deficit, neboť v řadě případů nedokáží vyhovět poptávce rodičů. Nejčastěji neuspokojená poptávka se však týká hlídání malých dětí. Vyšší je přitom zájem rodičů jak v centrech, která hlídání zajišťují, tak v centrech, která je zatím nenabízí. Možným řešením by mohlo být zřízení dětské skupiny, jejíž potenciál je i vyšší než samotné hlídání dětí. Alespoň jednu dětskou skupinu má již v současnosti samo či prostřednictvím svého provozovatele každé třetí centrum. Zájem o evidenci nové nebo další dětské skupiny přitom vyjádřil každý pátý zástupce centra. Aktivity pojímající specifické oblasti – jako např. sociálně-právní ochrana dětí, sociální služby, pomocná organizace pro pěstounské rodiny – mají pro centra zatím spíše doplňkový charakter, nicméně rodiče je poměrně často poptávají více, než centra dokáží uspokojit.

Vzhledem k široké škále poskytovaných služeb mají centra rovněž **širokou klientelu**. Nejčastěji svůj program cílí na děti přicházející v doprovodu rodičů a na rodiny celkově. Aktivity určené pouze seniorům bývají omezenější. Dětské návštěvníci spadají dominantně do kategorie dětí předškolního věku, dvě třetiny center ale mají aktivity i pro děti mladšího školního věku. Návštěvnost center se

pohybuje od jednotek po stovky rodin, přičemž s velikostí obce narůstá, vyšší je také v centrech s celotýdenní otevírací dobou.

Pracovníci v centrech nejčastěji působí na základě různých dohod (o provedení práce, o pracovní činnosti). Zaujímají až polovinu celkového personálu center a bývá jich v průměru dvakrát více než pracovníků zaměstnaných na základě pracovní smlouvy. Řada center by se nicméně neobešla bez dobrovolníků, kteří v nich pracují většinou bez nějakého smluvního zajištění. Zhruba v každém desátém centru byly zaměstnány osoby prostřednictvím tzv. institutu společensky účelného pracovního místa, tedy s finanční dotací od úřadu práce. Při přepočtu zaměstnanců s pracovní smlouvou v hlavním pracovním poměru nebo na dohodu o pracovní činnosti vyšel průměrný přepočtený počet úvazků 3,0. Větší kapacita centra vyjádřená počtem klientů nebo celodenní otevírací dobou pak na sebe nabaluje i vyšší počet nutných úvazků.

Centra působící v malých obcích do 9 tisíc obyvatel bývají v dané obci mnohdy jedinou organizací poskytující rodinám s dětmi požadované aktivity a služby. Pokud však v obci existuje další subjekt věnující se obdobným aktivitám pro rodiny s dětmi, centra s ním celkem často spolupracují, i když převážně na příležitostné bázi. **Spolupráci s odbornými službami** centra realizují zejména prostřednictvím předání kontaktů na příslušné odborníky než domluvením přímé schůzky, poskytování vybraných odborných služeb jsou ale některá centra schopna zajistit i přímo sama (hlavně psychologické poradenství). Současně však centra vnímají neuspokojivou poptávku po službách psychologů, psychiatrů, terapeutů apod., nedostupné se jim jeví také některé zdravotnické a logopedické služby. Naprostá většina center úzce **spolupracuje s obcí**, ve které sídlí. Mírná většina z nich by ale uvítala ještě větší spolupráci a podporu, která se nejčastěji uskutečňuje skrze finanční dotace, propagaci služeb, příp. pronajímání prostor. S velikostí obce se přitom zvyšuje zastoupení center, která volají po větší podpoře či spolupráci ze strany obce. Jisté rezervy má zatím spolupráce v oblasti příprav či realizace strategických prorodinných materiálů v obci.

Pro zachování a rozvoj aktivit centra je primárně potřebná finanční stabilita, přičemž finanční zajištění provozu centra činí jejím představitelům nemalé potíže. Pro centra je typické **vícezdrojové financování** založené především na dotacích z obce či městské části a na příspěvcích od rodičů. Svůj význam však mají také krajské dotace a finance od sponzorů a dárců. Podaří-li se centru získat prostředky z dotačního titulu Rodina od MPSV, představují další významný zdroj příjmů. Největším problémem, co se týče financování center, je dle jejich představitelů nejistota dlouhodobého financování. Ta v dílčích aspektech naráží na to, že dotace náleží zpravidla pouze na jeden rok, časový harmonogram dotačního řízení je nevyhovující, požadovaná částka bývá často krácena, podstatná je i administrativní náročnost podání žádosti a následné dokládání potřebných dokumentů. Finanční podpora ze strany obce, kraje, příp. státu je pro centra téměř nenahraditelná, kromě zohlednění výše zmíněných problematických oblastí by řada center ocenila nějaký pravidelný příspěvek na běžné provozní náklady centra (nájem, energie). Ty v současné době výrazného zdražování a energetické nejistoty značně negativně ovlivňují fungování center. Kvůli tomu hrozba uzavření centra v nejbližším roce doléhá na necelou desetinu center.

Pro podporu finanční stability center s pozitivním dopadem na činnost centra, stabilitu pracovního týmu a kontinuitu realizovaných aktivit se nabízí několik doporučení, která se mohou vztahovat jak na obecní či krajské dotace, tak na dotační titul Rodina MPSV a další zdroje:

- V rámci dotačních řízení prodloužení zpravidla jednoletého období krytého dotací.
- Úprava časového harmonogramu dotačního řízení tak, aby jeho výsledky byly známy nejpozději na počátku období, na které je dotace vázána, a ne až s odstupem několika měsíců.
- Navýšení alokované sumy v dotačních titulech, příp. určité zohlednění dlouhodobě a úspěšně fungujících center.
- Revize obsahovaného vymezení podporovaných aktivit a mzdových nároků v dotačních titulech.
- Snížení administrativní náročnosti podávání žádosti a její vykazování, posílení metodické podpory žadatelů.
- Vyčlenění pravidelných příspěvků poskytovaných na základní provoz centra.
- Vedle finanční podpory je však žádoucí také podpora ve smyslu větší propagace činností centra ze strany obce, jejich celospolečenského a komunitního přínosu, což vedle větší návštěvnosti může přinést větší zájem dobrovolníků o práci v centru, ale i zaujmout více sponzorů a dárců.
- S tím souvisí i posílení spolupráce obcí/městských částí a center na přípravě prorodinných strategických materiálech a jejich následné aplikaci a realizaci.

Téměř polovina center nabízí rodičům vzdělávací programy tematicky zaměřené na **rodiny s dětmi se specifickými potřebami**. Pokud bychom takto pojímali rodiny se třemi a více dětmi a rodiny samoživitelů, tak naprostá většina center jim nabízí své služby a bude je řadit spíše k běžné klientele. V polovině až dvou pětinach center využívají jejich služeb rodiny s určitým zdravotním nebo sociálním znevýhodněním, tzn. rodiny s dětmi s různými poruchami učení či chování, se zdravotně postiženým dítětem nebo rodičem, sociálně znevýhodněné (s horším sociálním nebo materiálním zázemím), rodiny cizinců, migrantů a s odlišným mateřským jazykem. Pokud se tyto rodiny aktivit center neúčastní, většinou je to z důvodu jejich nezájmu, nicméně zvláště u rodin se zdravotně postiženým členem a s dětmi s poruchami učení nebo chování čelí některá centra jejich zvýšené poptávce, kterou však kvůli nevhodným či jinak nedostačujícím podmínkám nedokáží uspokojit. Speciální program pro rodiny se specifickými potřebami připravuje pouze malá část center (14 %), z velké většiny se účastní běžných aktivit centra (72 %), příp. obě varianty kombinují (14 %), aby napomohla jejich snadnější integraci. Rodiny se specifickými potřebami tak sice většinou nepředstavují hlavní klientelu center, jsou však její nedílnou součástí.

S **ukrajinskými rodinami s dětmi**, které přišly do ČR v rámci uprchlické krize v souvislosti s válečným konfliktem, má, příp. měla nějakou zkušenost mírná většina center (57 %). Ukrajinské děti účastnící se aktivit center byly převážně předškolního věku. Centra těmto rodinám nabízela hlavně materiální pomoc, významné ale byly dále kurzy češtiny a poradenství v oblasti vzdělávání dětí. Z dalších aktivit převažovaly volnočasové aktivity pro děti a možnost využití herny pro děti, příp. psychologická podpora a komunitní setkávání. V souvislosti s přítomností ukrajinských rodin navázala či prohloubila polovina center spolupráci s dalšími odborníky. Uprchlické rodiny přijímaly aktivity center většinou s vděčností, vstřícně se k nim chovala i většina běžné klientely. Zajištění rychlé pomoci, ale i déle trvající podpory uprchlickým rodinám navýšilo nároky na personální, prostorové, finanční a další kapacity center. Jen desetina center se na sklonku podzimu zapojila do dotačního řízení o mimořádnou

dotaci z MPSV na podporu dočasných aktivit pro rodiny s dětmi z Ukrajiny pro rok 2022, pětina center zvažovala podání žádosti o obdobnou dotaci pro rok 2023.

Jak by měla podle slov zástupců center vypadat pomoc státu v případě další uprchlické vlny, lze shrnout prostřednictvím následujících doporučení:

- Nezbytná je finanční podpora, a to v návaznosti na zajištění potřebných pracovníků, prostorových kapacit, samotného provozu centra či v návaznosti na jednodušší a rychlejší dotační tituly.
- Důležitá je větší informovanost jak směrem k uprchlíkům (jaké možnosti podpory mají, jaké služby centra nabízejí apod.), tak směrem k centrům (proškolení personálu, spolupráce s odborníky /např. psychology, tlumočníky/, výukové či metodické materiály atd.).
- Ke zvážení je dále určité ukotvení center v systému, tj. např. v rámci poskytované materiální pomoci, v oblasti služeb pro rodiny s dětmi apod.

Na závěr celého dotazníkové šetření mohli respondenti cokoliv doplnit k činnosti centra. Polovina z nich už takovou potřebu neměla, ti ostatní velmi často jednoduše **děkovali**, příp. dodávali „*děkujeme MPSV za dlouhodobou podporu a za Vaši práci!*“, „*děkujeme za jakoukoliv podporu, pomoc a zájem*“. Často dále vyzdvihovali **smysl své práce a význam center v oblasti primární prevence**, přičemž by ocenili i určité společenské uznání své činnosti. Na závěr tedy přidáváme několik citací, ve kterých se vše výše uvedené prolíná a které obsahují i další možné návrhy na zlepšení situace center či alespoň stabilizaci.

„Děkujeme, že se snažíte zjistit, co je potřeba. Naší hlavní činností je prevence, nevěnujeme se tedy tolik specifickým problémům, ale snažíme se pečovat o rodiny, které jsou u nás funkční, aby tomu tak mohlo být i nadále, jelikož na všechny jsou vyvíjeny velké tlaky.“

„Klíčová pro činnost centra je dotace Rodina z MPSV – děkujeme! Naši práci děláme nesmírně rádi, má obrovský smysl, zvláště v této době a jsme vděční, že za ni můžeme být i placeni. Dělat dál na dobrovolnické bázi by bylo nesmírně obtížné. Díky za podporu rodin i ze strany státu.“

„Opravdu se bojíme nadcházejících měsíců. Pokud bude možnost centra podpořit finančně, udělejte to. I když na první pohled je naše práce málo viditelná, pro rodiny s dětmi toho děláme opravdu mnoho. Pokud zanikneme, vznikne propast, přes kterou se bude poměrně těžce stavět přemostění :(. Děkujeme, že Vás zajímají naše problémy. (...)“

„Je skutečně náročné udržet dlouhodobě motivaci a angažovanost členů týmu. Naplňuje je smysluplnost práce, pozitivní odezva od klientů i příjemná atmosféra – především pochopení, že se musí starat o děti a rodinu. Na druhou stranu, většina členů týmu má problém vyjít s financemi kvůli nízkým mzdám a do toho je demotivuje nejistota, zda na mzdy bude. Přijde mi, že kvalitně zachraňujeme ostatní, ale jedeme z posledních sil – na úkor sebe.“

„Jsme rodinné centrum provozující komunitní centrum, SAS a řadu dalších aktivit. Podali jsme projekt na podporu a integraci rodin z UK z ESF, vnímáme jako velkou potřebnost podporu dlouhodobé integrace rodin z UK, a také změnu postoje veřejnosti k otázce uprchlíků (od aktivní a nadšené podpory k spíše tématu, o kterém se nemluví, až projevům negativních postojů vůči rodinám z UK).“

„Naše činnost je podporována ze strany MČ nadstandardně. Přesto nás omezuje financování z roku na rok a máme problém zajistit dobré platové podmínky pro naše zaměstnance a lektory. Dobře zaplatit kvalitní lidi je největší problém, a přitom na kvalitních lidech naše činnost stojí. Stále velkou část práce vykonáváme dobrovolnicky. Pomohlo by nám i ocenění ze strany státu, kraje, a to, aby s námi bylo počítáno jako s relevantním prvkem rodinné politiky.“

„Naše organizace vznikla před 20 lety a troufám si říci, že poskytuje služby na skutečně profesionální úrovni. Již zdaleka nejde jen o scházení se pár rodin, ale o vzdělávání rodičů, podchycení problémů rodin a jejich řešení s dopomocí odborníků. Spolupracujeme s řadou odborných pracovišť z okolí, zveme odborníky z různých oblastí. Rozvíjíme komunitní život, podporujeme znevýhodněné skupiny obyvatel, dokážeme pružně reagovat na potřeby místních rodin. Práci, kterou jsem cca na 0,5 úvazku řadu let dělala zcela zdarma (v době rodičovské se 4 dětmi), dělám s radostí. Jen radost však stěžejní pracovníky a jejich rodiny neuživí. Rodinná centra a podobná zařízení zakládají maminky na RD, pokud mají centra přežít i do dalších let, nemají jinou možnost, než překlomit se do organizace, která má již pracovníky na HPP. Myslím, že mluvím za všechny, že je potřeba garantovat centrům mzdy pracovníků na HPP, aby se mohla rozvíjet dále. NNO odvádí obrovský díl pomoci potřebným doslova za minimální mzdu (viz moje provozní), pokud o tyto nadšené a aktivní lidi nechceme přijít, je financování stěžejních pracovníků potřeba změnit.“

„Úloha rodiče je pro dítě nenahraditelná především v prvních třech letech života dítěte, kdy dochází k největšímu rozvoji motorických i psychosociálních dovedností v životě člověka a kdy je výchova dítěte v rukou rodičů. Pro rodiče v rámci běžného vzdělávání ve školách neexistuje systematické vzdělávání, které by je připravilo na jejich rodičovskou roli v plné šíři. Péče o děti je značně náročná, což může přinášet do rodin neshody vedoucí k nevhodnému chování k dítěti, rozpadu vztahu a další návazné negativní jevy. Rodinné prostředí má pozitivní vliv na psychomotorický a psychický vývoj. Vzdělávací programy MC umožňují rodičům získat pocit vnitřní jistoty a ten pak přenášet na svoje děti. Projekt MC prospěje soudržnosti rodiny a zvýší kvalitu rodinného života. Ve stabilních a dobře fungujících rodinách se děti mohou naučit etickému jednání, vzájemné toleranci a uctě k práci i uctě k životu ve všech jeho fázích. Rodiče malých dětí mají mnoho otázek týkající se vývoje i výchovy svých dětí a mohou být ve své úloze nejistí. V dnešní době mají sice mnoho informací z internetu, z různých sociálních sítí, a to jim v jejich rodičovství na jedné straně pomáhá, příliš mnoho informací je ale také znejistuje. Potřebují pak osobní sdílení i poradenství a podporu, jak se v informacích orientovat.“

„V našem centru fungují i dvě dětské skupiny, které jsou financovány zvlášť. Provoz rodinného centra paralelně s dětskými skupinami nám dává smysl, dochází k mezigeneračním setkáním atd. Zvyšující se ceny/inflace bohužel mohou odradit některé účastníky našich pravidelných volnočasových aktivit od účasti na nich. Provozní dotace by výrazně přispěla k tomu, abychom mohli služby nabízet za výhodné ceny i pro rodiny, které jsou ze sociálně slabšího prostředí.“

„Vznikly jsme na základě dobrovolnictví, chceme budovat komunitu a přinášet do společnosti pozitivní vliv, podporovat rodiče v nelehké době. Přáli bychom si rozšířit své služby, ale v dnešní době to bez dotací na platy asi nezvládneme. Krom pravidelných programů se rádi zapojujeme i do charitativní činnosti, posíláme pomoc na Slovensko-ukrajinské hranice do Sabinova, spolupracujeme s OSPODem na projektu Krabice od bot. Ráda bych alespoň minimálně zaplatila ukrajinsky mluvící maminku, která je nám velkou pomocí.“

„Naši práci milujeme a děláme ji s velkým nasazením. Spokojení rodiče a děti, vytvoření bezpečného, inspirativního a důvěryhodného zázemí pro ně je naším největším cílem. Finanční nejistota se v tomto ohledu může zdát banalitou a rozhodně nás neodradí v našem úsilí. Bohužel nám přináší celoročně mnoho stresujících situací, tato naše energie by měla patřit našim klientům a lidem, kterých se s láskou snažíme celoročně pomoci nebo prostě jen vytvořit příjemné prostředí a program v každodenním koloběhu. Jistota by nás velmi posunula a přidala na optimismu a radosti z naší práce.“

Literatura a zdroje

Asociace provozovatelů dětských skupin a mikrojeslí, 2020. *Průzkum mezi členy asociace provozovatelů dětských skupin a mikrojeslí*. Dostupné z: <https://mojedetskaskupina.cz/wp-content/uploads/2020/02/pr%C5%AFzkum-mezi-%C4%8Dleny-asociace-provozovatel%C5%AF.pdf>

BRADOVÁ, Marcela, 2022. *Jak pomáhají mateřská a rodinná centra Ukrajině?* Praha: Síť pro rodinu. Dostupné z: <https://sitprorodinu.cz/assets/media/files/aktuality/Jak%20pom%C3%A1haj%C3%AD%20MC%20Ukrajin%C4%9B.pdf>

ČSÚ, 2022. *Demografická ročenka České republiky – 2021*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2021>

EU, 2018. *Paternity and parental leave policies across the European Union: assessment of current provision*. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Publications Office. DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/51284>

EUROSTAT, 2022. Formal child care by duration and age group. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TPS00185/default/table>

FLORIN, Agnès, 2004. *La garde des enfants de deux ans : qu'en dit la recherche?* Synthèse pour le PIREF. Direction de la recherche

HAŠKOVÁ, Hana, Steven SAXONBERG & Jiří MUDRÁK (eds.), 2012. *Péče o nejmenší. Boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON

KAMPICHLER, Martina, Lucie GRŮZOVÁ & Lucie JARKOVSKÁ, 2022. *Svět pro děti do tří let. Vhledy do současné podoby rané výchovy a péče v ČR*. Masarykova univerzita. DOI: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0207-2022>

KLIMEŠOVÁ, Magdaléna, Jiří ŠATAVA & Michal ONDRUŠKA, 2022. *Situace Uprchlíků z Ukrajiny*. MPSV. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/Analyza_situace_uprchliku_CENSUS_14072022.pdf/1650e3f6-8c1f-a2af-5f3a-b1acdb0bd0ee

KOLÍNSKÁ, Rút (ed.), 2022. *Mother Centers as a New Phenomenon of Civic Society in Europe*. Praha: Síť pro rodinu. Dostupné z: https://sitprorodinu.cz/assets/media/files/Publika%C4%8Dn%C3%AD%20%C4%8Dinost/Mother_centers_fin.pdf

KUCHAŘOVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Kristýna JANUROVÁ, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ, Kamila SVOBODOVÁ & Lucie VIDOVIČOVÁ, 2019. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON – VÚPSV, v. i.

Kulatý stůl, 23. března 2023. *Kvalita na prvním místě – raná výchova a péče o děti ve věku do 3 let*. Poslanecká sněmovna

MATĚJČEK, Zdeněk, 2002a. Mýtus prvních tří let. *Československá psychologie*, 46(4), 347–357

MATĚJČEK, Zdeněk, 2002b. Znovu diskuze o jeslích. *Česko-Slovenská pediatrie*, 57(3), 137–141

MAUVAIS, Patrick, 2003. Socialisation précoce et accueil du très jeune enfant en collectivité. *Devenir* 15(3), 279–288

MPSV, 2020. *Náklady na provoz dětských skupin, 2020; Průzkum mezi členy asociace provozovatelů dětských skupin a mikrojeslí*. Dostupné z:

http://www.dsmpsv.cz/images/ke_stazeni/Dokumenty_pro_poskytovatele/Vyhodnocen%C3%AD_dot_ozn%C3%ADkov%C3%A9ho_%C5%A1et%C5%99en%C3%AD_-_N%C3%A1klady_na_provoz_d%C4%B9tsk%C3%BDch_skupin.pdf

MPSV, 2022. *Metodika pro děti se specifickými potřebami*. Dostupné z:

http://www.dsmpsv.cz/images/ke_stazeni/Dokumenty_pro_poskytovatele/Methodika_pro_d%C4%B9ti_se_specifick%C3%BDmi_pot%C5%99ebami_02.05.2022.pdf

OECD, 2022. *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. DOI:

<https://doi.org/10.1787/3197152b-en>

PALONCYOVÁ, Jana, Jana BARVÍKOVÁ, Věra KUCHAROVÁ & Kristýna PEYCHLOVÁ, 2014. *Nové formy denní péče o děti v České republice*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z:

https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_381.pdf.

Poslanecká sněmovna, 2022. *Dětské skupiny – rok s novelou*. (13. října 2022). Dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=120&td=19&cu=221013001>

PROKOP, Daniel, Martina KAVANOVÁ, Michael ŠKVRŇÁK, Michal KUNC, Karel GARGULÁK, Matyáš LEVINSKÝ & Jana BICANOVÁ, 2023. *Hlas Ukrajinců: vzdělávání dětí*. PAQ Research. Dostupné z:

<https://www.paqresearch.cz/post/vzdelavani-ukrajina-nova-vlna>

Sít pro rodinu, 2022. *Výroční zpráva 2021*. Dostupné z: <https://sitprorodinu.cz/o-nas/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-2021.html>

SHPANCER, Noam, 2022. *Nonparental child care (daycare)*. Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology, Elsevier. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-91497-0.00003-5>

VAN BELLE, Janna, 2016. *Paternity and parental leave policies across the European Union*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Dostupné z:

https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1666.html